

Over dit boek

Dit is een digitale kopie van een boek dat al generaties lang op bibliotheekplanken heeft gestaan, maar nu zorgvuldig is gescand door Google. Dat doen we omdat we alle boeken ter wereld online beschikbaar willen maken.

Dit boek is zo oud dat het auteursrecht erop is verlopen, zodat het boek nu deel uitmaakt van het publieke domein. Een boek dat tot het publieke domein behoort, is een boek dat nooit onder het auteursrecht is gevallen, of waarvan de wettelijke auteursrechttermijn is verlopen. Het kan per land verschillen of een boek tot het publieke domein behoort. Boeken in het publieke domein zijn een stem uit het verleden. Ze vormen een bron van geschiedenis, cultuur en kennis die anders moeilijk te verkrijgen zou zijn.

Aantekeningen, opmerkingen en andere kanttekeningen die in het origineel stonden, worden weergegeven in dit bestand, als herinnering aan de lange reis die het boek heeft gemaakt van uitgever naar bibliotheek, en uiteindelijk naar u.

Richtlijnen voor gebruik

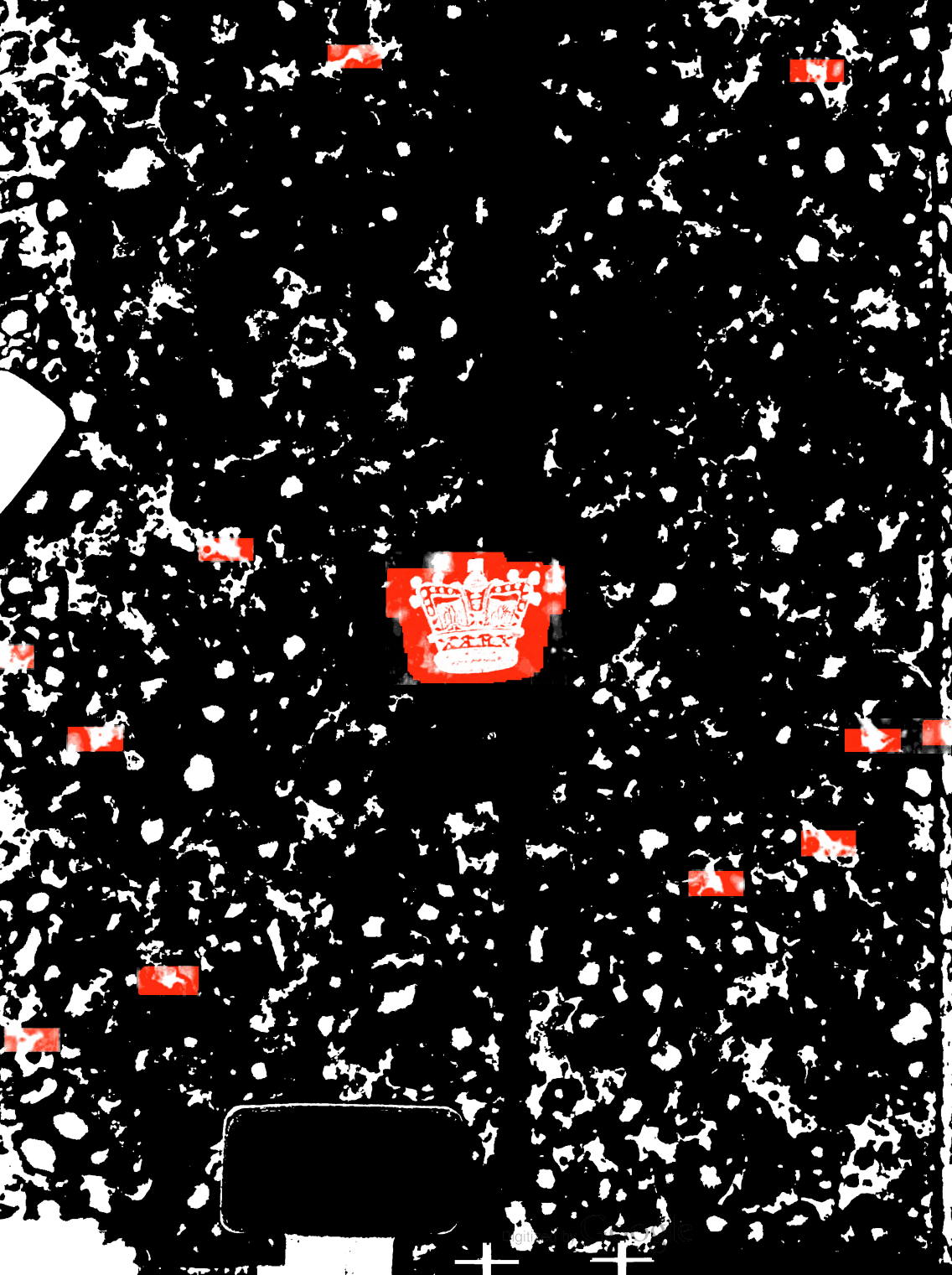
Google werkt samen met bibliotheken om materiaal uit het publieke domein te digitaliseren, zodat het voor iedereen beschikbaar wordt. Boeken uit het publieke domein behoren toe aan het publiek; wij bewaren ze alleen. Dit is echter een kostbaar proces. Om deze dienst te kunnen blijven leveren, hebben we maatregelen genomen om misbruik door commerciële partijen te voorkomen, zoals het plaatsen van technische beperkingen op automatisch zoeken.

Verder vragen we u het volgende:

- + *Gebruik de bestanden alleen voor niet-commerciële doeleinden* We hebben Zoeken naar boeken met Google ontworpen voor gebruik door individuen. We vragen u deze bestanden alleen te gebruiken voor persoonlijke en niet-commerciële doeleinden.
- + *Voer geen geautomatiseerde zoekopdrachten uit* Stuur geen geautomatiseerde zoekopdrachten naar het systeem van Google. Als u onderzoek doet naar computervertalingen, optische tekenherkenning of andere wetenschapsgebieden waarbij u toegang nodig heeft tot grote hoeveelheden tekst, kunt u contact met ons opnemen. We raden u aan hiervoor materiaal uit het publieke domein te gebruiken, en kunnen u misschien hiermee van dienst zijn.
- + *Laat de eigendomsverklaring staan* Het “watermerk” van Google dat u onder aan elk bestand ziet, dient om mensen informatie over het project te geven, en ze te helpen extra materiaal te vinden met Zoeken naar boeken met Google. Verwijder dit watermerk niet.
- + *Houd u aan de wet* Wat u ook doet, houd er rekening mee dat u er zelf verantwoordelijk voor bent dat alles wat u doet legaal is. U kunt er niet van uitgaan dat wanneer een werk beschikbaar lijkt te zijn voor het publieke domein in de Verenigde Staten, het ook publiek domein is voor gebruikers in andere landen. Of er nog auteursrecht op een boek rust, verschilt per land. We kunnen u niet vertellen wat u in uw geval met een bepaald boek mag doen. Neem niet zomaar aan dat u een boek overal ter wereld op allerlei manieren kunt gebruiken, wanneer het eenmaal in Zoeken naar boeken met Google staat. De wettelijke aansprakelijkheid voor auteursrechten is behoorlijk streng.

Informatie over Zoeken naar boeken met Google

Het doel van Google is om alle informatie wereldwijd toegankelijk en bruikbaar te maken. Zoeken naar boeken met Google helpt lezers boeken uit allerlei landen te ontdekken, en helpt auteurs en uitgevers om een nieuw leespubliek te bereiken. U kunt de volledige tekst van dit boek doorzoeken op het web via <http://books.google.com>

10027 ccv. 23.

BESCHRYVINGE
Van eenige voorname KUSTEN in
OOST- EN WEST-
INDIËN:

Als ZUERINAME, NIEUW - NEDERLAND,
FLORIDA, van 't Eyland KUBA, BRAZIL,
SURATTE, MADAGASCAR, BA-
TAVIA, PERU en MEXICO.

Van haar Gelegentheid, Aart en Gewoonte dier Vol-
keren; hun Koophandel, Gods-dienst,
en zeldzaame Voor-vallen.

Door verscheidene Liefhebbers gedaan.

Te LEEUWARDEN,
By MEINDERT INJEMA, Boek-drukker en Verkoper
in de St. Jakobs-straat, by de Waags-piep. 1716.

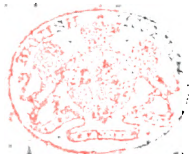
NOTICE

...

...

...

...

...

...

...

REYS - TOGT

N A

ZUERINAME,

ENDE MYN AANKOMST

DAAR ZELFS.

EERSTE HOOFD-DEEL.

od de Aardbodem gesteld hebbende onder de kennisse van de Menschen, zo is't geen wonder dat wy van aangeborenheid genegen zijn tot nieuwsgierige onderzoekingen derzelve, voelende ons gesterkt met een vervrolijkinge van geest, wanneer wy komen te overwegen de Scheppinge der Aarde ende der Zee, geschikt in zodaniger voegen als men de Wateren ziet rusten op het Middel-punt der Aarde, weethoude door de geheimenisse van de Almagtige, en door Eb en Vloet, dewelke nimmermeer hare palen ofte bepalingen zijn overtredende; zo groot is derzelver gehoorzaamheid aan God, die hun't wezen ende de wet gegeven heeft; dog niet te min, door deze zoete overdenkinge veel'er wonderlijkheden, bediende ik my van het grote Boek der Natuur, als van een aangename warmte ontfeken zijnde, na de lesse van de Godelijke voorzienigheid, waar in vele dingen uit te schrappen, ende wederom vele uit geschrapte dingen te vernieuwen staan, alle daar eenige oorzaak van vergenoeginge in konnen gevonden worden, overwegende dies beneffens de Staat mijner beroep; waar in ik my toenmaals

A

maals bevond, dagt het onnut en ongerijmt te wezen, indien ik met het oordeel wilde twisten; ging ik met bedaardheid van mijn gemoed stille neder zitten, om deze buijen te overleggen. Dan zonder de verbetering van de Genade is dit werk niet anders, als daar Ezechiël 2: vers 10. van spreekt, dan zugtinge ende wee; stellende dog de gerustheid mijns gemoeds tegens derzelver harde baren tobbelingen, vrees en begeerte, droefheid en blijdschap aanhangen, en in den duisteren en blinde kerker des lighaams opgesloten, om my dies niet beïtter te ontfstellen, over die my nog zoude kunnen overkomen; zo wierd des tijds door dien zelfden Storm en mancquerende Fortuine; van genoegzaam bekwaam Amploy, nu eenige Jaren geleden eyndelijk in den Jare 1706. van Nederland na een vreemden Oever geworpen, in de delen van *America*, aan de Coloni genaamt *Zueriname*; als Abraham, die van God wierd gelast uit zijn Land te gaan, om te zoeken een ander verheven en verkozen Land, daar hy allerhande slag van zegeningen zoude komen te geniëten. Rezolverende de Reys te bevorderen, verkiezende daar toe 't Schip des tijds genaamt 's *Lands Welvaren*, gevoert by de Zee-Eervarene Kapitaïn *Anderies Martens*: vertrekkende uit Texzel den 16. October desselven Jaars, my vergezelschapt vindende met een Kompagnie van Fatzoelijke Luiden, zo dat wy malkanderen de tijd met goede Redenen, zonder eenige twist en misnoegen aangenaam verkorten, tot dat wy eyndelijk na dartien weken en eenige dagen in Zee geweest te hebben, door Gods geleide, met een behouden Reys in goede Gezondheid voor *Paramaribo* het Anker wierpen, zonder dat ons onderwegens iets merk weerdigs is voorgevallen; my in middels troostende, in dit volgende

I.

*De tegenspoed uit ongelukken
Getoeld, kan al wat leeft verdrücken,
d' Ontbloot de Mens van goed en haaf,
Van vreugde, en goede naam en Vrinden,
Zy maakt een Koning tot een Slaaf;
In 't kort, zy kan het al verslinden,
Zy voert de blijdschap heel ten val,
Want tegenspoed vernield het al.*

II. Ge-

II.

*Gezeggtykheid in grote zaken,
 Kan ongeluk gelukkig maken,
 Zy lusstert na der Wyzen raad,
 En laat haar losse driften varen;
 Dus vaart zy wel, haar treft geen kwaat,
 Ook kan men eer en goet behalen,
 Zo leeft een Heer, en Onderdaan:
 In veiligheid door laten raan.*

Zonder den Lezer op te houden met eenige stoffen daar men de reden niet zoude konne begrippen, zal ik alleen aan u op diffen een rouwe diamant, die al eer in eenige delen beschreven en gestepen is, in een zodanigen gesteldheid over andere plaatzen, in dit gewest; zoekende hier door gene eere ofte voordeel te halen, nog geen plaats in Kabinet der Geleerde Boek-zalen te genieten, geschiedende door een menigmaal aandringen van goede bekende Vrienden, op dat na waarheid van de Verstandige egter mag geoordeeld worden, tegens zodanige Menschen die veel malen onbezuisdelyk tegens een beter weten, tot zonderling nadeel van de Colöni spreken, als driftig handelende de grootste onkunde van zaken, zonder dat zy nogtans hare eygen leven bezeffen, & welke zy onbendig in alle vuiligheid aanleggen, van Dronkenschap en Ontugtigheden, zo dat het my te meer bewogen heeft, om een zimpel ontwerp de Wereld te geven, als een mengel-soortje van vele hoedanigheid tot een bewijs van een waar genoegen, die ik my aangaande daar hebbe gevonden; oordelende het gematigder te Leven, daar het Climaat het gehele Jaar door by na even dragtig is, als daar het zelve in een Eemaal verscheide malen veranderd, zo onze natuur door de Elementen gekoestert word, werdende dan dezelve tot die eendragtige gewoonte geregeerd en overgebracht.

Neemt dit dan also aan Lezer voor een zober geschenk; als den armen Man dede, die een grote Grannaat Appel voor ontfangene weldaden, dankbaarheid te betonen den Koning Artaxerxes aanbood, de Koning hem prijzende na de gelegentheid zijnes staats, hem zulks

op te dragen na het gene hy hadde: Ende een zeker Huysman ziende dat verscheide geschenken den *Perziaanzen* Koning gebragt wierde, en hy niets anders en hadde om te Schenken, heeft in't hol van beide zijne handen, uit de voorby vliettende Rievier Water genomen, en het zelve met een bly gelaat tot hem gebragt. Gelieft dan ook dit kleine hantje vol keers-werk in dank aan te nemen, buiten een wetssteen der vernuften, gelijk de grote *Mogol* Koning van't vaste Land van Indiën, aan neemt kleine Vrin-schaps giften, van de Gezanten aan hem gezonden, op dat door een barre Noorde wind, de Stromen en Vloeden van Gods genade in weldaden niet mogte op drogen, ende het Land door kwade sprekinge veragteren, nogte ook de zegen aan mijn zelve mancqueren mogte, dewijl ik nog dobbere op de baren van tegenspoed, met een Schip zonder Roer, tot dat wy zullen overgaan daar toe wy eerlang geboren zijn, het hoofd van goede hoop de genade in zaligheid, zijnde onze vrede als een Water-istroom, en onze ongerechtigheid als de golven der Zee;

Gedenkende aan 't volgende

*E*en Land 't geen al mijn Reys-lust vong,
 Een Veld 't geen al mijn zinnen dwong,
 Een Veld 't geen op zijn schoonste stond in't Bloeyen,
 Een Land 't geen ziel en oogen vleid,
 Een Veld 't geen iders hard verleid,
 Een Veld 't welk niet dan zoetigheid doet groeyen;
 Een Veld waar in de Minne-God,
 Die ider dwingt door zijn gebod,
 Wel eer zijn pylen schepte tot het Jagen,
 Een Veld waar in Menerva woont,
 Waar in Natuer haar wond'ren toont,
 En 't geen de roem van alle schoon mag dragen.

V A L E.

Zec-

Zee-gefchrey der Scheeps-Lieden.

De commanderende Kapitaïn wiens gemoed dus lang in twijffel hing, wegens fterke aandringende Winden om Zee te kiezen, begoft nu het hard in 't lijf van blijdschap te fpringen, bevelende alle de flapende Gezellen te ontruffen, roepende een op, op, de Schepen zijn in rep en roer, fpring uit de flap Quartier Meefter, drief de Maats voort; wind nu Anker, wakker Mannen wakker, haast u pak u voort van't verdervende Wijf, altoos wuft en wispeltuerg zijnde, flaa de Zeilen aan de Raa, maakt gelijkerhand u Touwen klaar, en vier teffens nu 'slinker, nu de regter Schoot; de Vloot zeild voor Wind henen, A. vaart als Admiraal voor uit voor alle de zeilen, geflaft hem té volgen; fchitterende de Zon in haar harnas, dat haar weer-gians tegens de Lugt aan flikkert; ziende by wijlen het ligfte licht en dorre Strant bladere herwaarts en derrewaarts vliegen, of zee-pluijmen boven op het water drijven: ô God! flaa ons by, geeft ons fpoed, wind en weder; voort, voort, zet alle Zeilen by, vegende door zee om ftrijd; zettende Koers daar Wind en Stuurman ons voeren wil, dan roept men luftig Mannen, rept u en red alles, wend het Schip over Bak-boord, tegens de bruizende baren aan; preijende, roept hy zijn Makker, hoe loopt gy zo regts aan? houw hier na toe, vaar digt langs de Klip, laat het de andere vry hogex nemen en ftevent meer in zee, den voorften snel voorby, hem in zijn zog volgende; en al ree was de dauwende Nagt by kans aan de top-pund des Hemels ten halven wegen geftegen, en het Boots-volk op de harde doften de leden gemakkelijk uit ftrekkende, lag geruft en fleep; wanneer nog de vlugge Slaap-god uit de Hemelze Starren nederdalende, de duiftere lugt daalde, en de fchaduwe verdreef om U: O: A: te zoeken, en tot uw ongeluk onnozel in flap te brengen:

Matroze-Gezang, ofte Quartiers-Lied.

I.

*Hier zeilen wy met God verheven,
God wil ons de zonde vergeven,*

A 3

Ons

R E Y S - T O G T

Onze zonden zijn snoet en kwaat,
God is ons troost en toeverlaat.

II.

o Heer! wild dees Zee vaart-toeg zee'ne,
Dat ons geen rampen mag bejeg'ne;
Behoet ons Schip, en ons bewaart.
In deze, ende laatste vaart.

III.

't Quartiers Volk dat daar ligt te dromen,
Rijst uit den slaap, wild boven komen,
Stuurmans quartier komt uit in vree,
Geluk en behouwe Reys ook mee.

IV.

Een zalige Reys wil God verlenene,
Goet weer en wind, daar by met eene,
Een klaar gezigt en voorspoed mee,
Van hier, tot op een goede ree.

V.

Is'er niet een van onze Knapen,
Die binnen 't Schip nog leid te slapen,
Die anzen God, en Vader eert,
Moeder en Broeder, Zuster weert.

VI.

De Heere die wil ons Schip beware,
En al de geen die daar mee vare,
Met al zijn toebehoren goet,
's Staat altoemaal in Gods behoet.

VII.

Bewaart dog Heer ons Schip geprezen,
Voor eenig ongeluk mits dezen,
Voor Pier, voor Storm, Waters-noot,
En voor den bozen Vyand snoot.

VIII.

Heer helpt ons in behouwe haven,
Daar wy bevrijt zijn voor angst en slaven,

En

*En daar wy danken uwen naam,
Quartier hernut, komt aan't Roer staan.*

IX.

*Quartier komt boven met verblijden,
Bid God den Heer ten allen tijden
Van ganizer herten, geefst hem eer,
Zo kriegen wy goe wind en weer.*

X.

*Quartiers Volk wild boven komen,
Leg af de slaap en wild niet schromen;
Ziet datze jon niet zeer en doet,
Voor ongeluk ons God behoet,*

XI.

*Quartiers Volk boven, wy verlangen,
Wild haast ons Man aan't Roer vervangen,
Zyn Glas is uit, laat hem niet staan,
Zo mogen wy na de Kooy toe gaan.*

En En

*Quartiers Volk moet vier uren waken,
Dan Pompt men't Schip, de Klok die luit,
Een ander aan't Roer zonder staken,
Want ziet, de Wagten die zijn uit.*

De Slaap-God zette zig in Forbus gedaante op het hoogste van't agter Schip, en koute hem aldus toe, O: A: de deining zet de Vloot van zelfs voort, het is een zagte en effen wind; men gunt u een uur tijds om te rusten, leg het hoofd wat neder en verpoos u afgewaakte oogen een weinig, ik zal zelfs een poos voor uw te Roer gaan, A. nauwelijks zijn oogen opheffende ziet, meent gy dat ik de zagte lui-
men der zee en haar bedrieglijk gelaat niet ken? zouw ik dit zee-
gedrogt vertrouwen? hoe zoude ik zo menigmaal by het schoonste
weder van den Hemel bedrogen, den lugt en wind vertrouwen? Zo
sprak hy en aan het Roer valt klevende, woud'er niet afscheiden en
floeg de Starren aan den Hemel gade; de Slaap-God besprenkelde A.
over

8 R E Y S - T O G T

over den slaap van het hooft met een touw, die van vergeetel nat druppeld, en in het kragtige water gedoopt de slaap verwekt, en hy look hem die nog den vaak zocht te verdrijven, zijn half beschootene oogen, de Slaap God zo haalt A: onverhoets bevangen was, en het hooft hangenlied kreeg hem heel onder, en een stuk van't agter Schip afrukkende door Storm; plomte de Slaaper met Roer, met al in't water, dat hem de Wieling boven het hooft spatte, daar hy te vergeefs zijn Makkers lang om hulp riep; de vlugge Slaap-God vliegt met een koude stem en tong in de dunne lugt, de Vloot gaat niet te min op zee veilig haren gang, en zeilt onbeschroomt op Vader *Nephtis* beloften voort, en aldus voort varende geraakte by de Klippen, certijds zo zorgvuldiglijk en nog wit van de gebeentens veel'er Drenkelingen, ruizende het zoute water op de harde Steenrotzen geduurig van verren, wanneer men gewaar wierd dat het Schip zijnen Stuurman missende, heen en weer slingerde; dies hy zelfs by nacht te Roer ging zitten, en menigmaal zugtende, heel wee moedig om zijn Vrinds ongeval; aldus klagende, O: B: die te reukeloos op schoon weder ende slegt water betroude, naakt en onbegraven, zult gy ergens onbekend op't Strand leggen blijven?

Dog zo het uit den geuren Noorden Blixzemt, en uit den Oosten en Westen Donderd, dat alle landen vol water staan, alle sloten onder lopen, ende de Schippers op zee hare natte zeilen strijken, zijnde voor-tekens als de Kraay luids keels ongeurig om regen schreeuwt; ook kunnen de Maagden, die by nacht hare rokken sponnen de regen buijen zien komen, als zy de olië in brandende lampen zagen sperken; roepende de Raven drie ofte viermaal met luider kele kras, kras, zijnde kwade voortekenen; ook zal de Zon in't op en ondergaan u tekens geven; wanneer de Starren op komen, dan zietmen dikmaals veel sproeten in haar aangezigt; een blauwe Zon speld u regen; een rodenden Oosten wind niemand porre dan op den avond, met het Schip in zee te lopen, dreigende de Zee-man in't razende water, met een naar en duister uit zien van dikke wolken, veel avontuurs boventhoofst; maar voertze den dag met blinkende raderen aan, en met dezelve wederom onder, zo hoeft gy voor geen regen te dugten, want een heldere Noord-ooste wind wil in de Bosschen ruizen; als dan een voorzigtig Zee-man die nimmermeer sloft van de Buld-zak op rust,

op rust, ziet hoe de wind waaid en het hoofd eens in de lugt stekende, om te luisteren en te letten hoe de Sterren aan de stille Hemel staan; ziende de *Beer* ende de natte *Regen-star*, de beide *Beeren* en *Orion* in zijn goude harnas, dringende en blazende de wind van de eene ofte andere zijde wanneer hy scherp om loopt, en raast uw uit den Westen dwers op't lijf, al zijn best doende, zijnde niet magtig hier tegens op te geraken naar dien Fortuin ons over mag, zo laat ons volgen, wenden en varen waar het haar believe; want gaat het my niet uit mijn gissing naar de rekening, die ik flus uit de Starren maakte, zo moet de gewenste Kust niet verre van ons leggen; zijnde alles een toevloeiinge van diergelijke ondele afgetrokken van de een, ende andere lighamen, die op de aarde staan en voort gedreven worden, door de oorzake die zulke uitwerkinge veroorzaakt; in't kord gezegt de Zon zal u meik zetten, wat de avond mede brengt, van waar de wind het heldere weder aan voerd; en wat de vogtige Zuide wind in zin heeft: Wie dorf dan stand houden dat men uit de Zon niet zekers kan spellen? Maar zie *Boreas* begoft uit het enge *Pelorus* te blazen, en een felle Maal-stroom uit stortende die met veel zands in zee kwam bruizen, makende een groot gedruis en onsteltenis der zee, ende uit gelatenheid des onweders, dat het water tot op den bodem omgeroert word; *Neptun* hier over zeer ontsteld, stak zijn hoofd om het onweder te paijen uit de diepte om hoog, en zag de Vloot over de ganze zee verstrooid, ende door water, wind en weder in de uiterste nood gebracht, door het natte gebroetzel der wilde zee, ende rook, dat dit door zijn Zuster *Junoas* bedrog en gramschap kwam; dies riep hy den Oosten en Westen wind voor zig ende bestraffende haar; Zijt gy zo stout en vermeten op u geslagt gy winden? durft gy zee en lugt zonder mijnen last onder een mengen, en zulk een geweld aan stellen? Terwijl hy zo sprak, vat een vliegende Noorde bui regt in de zeilen en jaagt de golven op tot aan den Hemel toe; de Voorsteven wend, en het Schip word over staag geworpen, drijvende na Strand toe, op wel-zand en platen; een geweldig zee-water slaat voor ons agter in't Schip, dat het over de Boeg henen vloog, zo dat de wind het water eerst wit verft; de zee allengs begint te rijzen en haar baren hoger te verheffen, dat het van de onderste bodem na den Hemel opsteigerd, zo dat'er een Man over hals over hoeft in't water

B

tui-

tuimeld, flingerende de golf het Schip drie werf rondom, de Zee-God grauwde; brengende de Zee-Voogt zelfs de Schepen met zijn Drie-tand op van de platen; en glipt met zijn gladde wielen over 't water heen, en te gelijk, wanneer het Scheeps-volk in rep en roer, en 't onbeschofte Grauw aan 't hollen is, stenen en brandhoud over staag vliegt, daar het onweer haar aan voerd, volgende dies by wijlen het geschrei der Mannen; te meer, als het gonzen der touwen gehoord word, ende buijen komen Oost en West, Zuide en Noorde, roerende te gelijk alle het water om; verheffende zig de vliegende Vis met een menigte uit zee, zo datze wel in 't Schip vallen; de wolken rukken terstond den Hemel, en de dag een swarte nacht stord op zee, de Hemel kraakt van de Donder-slag op Donder-slag, en staat reis op reis in ligten brand van Weer ligt en Blixzem, wordende de Mannen over al met de dood bedreigt, werdende uit de streek gesmeten, niet wetende waar men heen dreeft, rijzende de Schepen Hemel hoog, en dalen als het water vald als in een diepen afgrond, ziende de ichuim barsten, en de Starren daar van besprenkelen, ende de Starren aan den Hemel zien verschieten, en 't vier des waters by duistere nacht, een lange en witte streek agter zig laten; zittende *Scijlle* een wijl te verpozen, die anders haar hooft te water uit steekt; ende de Kielen op de Klippen rukt, in haar spelonk en heimelijke schuil hoeken; hebbende een Menschen aangezigt, en is tot de navel toe een Maagd met blanke borsten; het onder lijf is een geweldig zee-gedrogt, een Wolfs buik, waar aan een Dolhijns steerd hangt, het is beter u te verletten en verre buiten haar om te varen, dan een wanschape *Scijlle* in haar woeste hol te zien of de Steen-rotzen, die tegens hare blauwe water honden aanbassen, daar tegens draag *Juno* gewilliglijk uwe beloften op, en smijt die magtige Vrouw met overvloedige offerhanden over staag; dan zult gy de zinne-loze Waar-zegster zien, die diep onder de Klip elk zijn avontuur speld, letters en namen op bladen schrijft, schreiende de Vrouwen valt op 't Strand, over 't vorenstaande ongeluk van dode lijken; ziende de grondeloze zee met wee-klagende oogen aan: *ô Rumpzalige Menschen*, hoe spaart u de gelukkige *Fortuine* zo lang! Ondertussen gaat de Vloot zijn gang door zee zonder eens te swigten, klovene de baren dat alle zeilen volstaam; gaande inmiddels een van de Maats voor op 't Gahoen zitten, om zig van de lijf krabben te reinigen, zingende vrolijk, aldus.

Ik

Ik zoek in alle hoeken, het ganze Wambus door;

Ik vond'er een Luis,

Niet groter als een Muis,

En gafze de Kat,

Die ze voor een Rot op at.

Zo gaat het op de woeste water-plas, met een holle balk, ziende niet veel anders als water, wolken en regen, zo dicht, dat het nagt schijnd, wyl men geen Hemel bekennen kost, verzeilende al hobbelende eenige dagen en nagten blindelings op zee, zonder Zon, Maan of Starren te zien, also de blauwe plas vegende dompelende de snuiten der Schepen als Dolfijns, waakt gy, waak op, en vier de Schoot, de zee die blooft van morgen stralen, de Starren zijn na de midder-nagt over de Noord-lijn; de dagenraad blinkt aan den hogen Hemel, de wind, wakkert na wens dat de zeilen volstaan, wy doen haast Land op tot onze ruste, een Man op de uit-kijk, Land. Land, ten Zuiden, wat hoger u roer, nog wat, weder wat leger; wend de Voor-steven na Strand toe, de modder bank voor by, laat vallen 't Schip, lopende de Haven van 't Oosten, met een bogt van bomen, uitgespreid diep in Zee, en na dat den Hemel klaar en helder was afgeschooven, de bed-gordijnen der duisternis, zo zag men de gedooke Plaats en Stad *Paramaribo*, blazende de Trompetten de wellekomsf van de Kompanie, dat het herte huppeld en het door de wolken dreunt; werpende ten langen lesten de Ankers, dat de modder het Schip bemorft; na eenige verlope tijd ons opgetooit hebbende, de zorge der zee agterlatende aan Land genaderd zijnde, begon ik te grim-laghen, vindende het geçierd met een menigte van swarte en rode Nikkers, welkers verf, naaktheid ende vreemde postuuren, gejuig en geschreeuw (met ongehoorde Barbarize tonen) weergalmden het Bos van 't hand geklap, ende gebaar der Mannen; dat de stem stuit op het Strand en word te rug geëaast, zo dat de heuvels dreunen en daveren van 't getier der menigte gelijk de Bijen, wanneer des Zomers in de Zonne schijn ende beemden op verscheide bloemen zitten, en op blanke Lelien komen neder vallen; blommende over 't gevaar des Velds my zo wonderlijk opgetogen maakte, dat ik als 't

toverd en onwetende buiten mijn zelfs, door de spokende hoop door-
dringende, cyndelijk tot binnen de Woning ende voort by de Heer
Goeverneur geraakte; die de Vrinden verwelkomt met het friseren
van de eeren Wijn, ende na dat u Paspoorden den zelveu hebt ver-
toond, en op vrije voeten gesteld zijt, elk zijns wegs gaat, E^{ta}. E^{ta}.

*In't end het was een deerlijk leven,
Dees goede Reyzers te zien;
Waar van vast ider stond te beven:
Om dat de dood niet was te ontvlien:
De zee verhief, heel fors de golven,
Waar door in't korte menig Schip,
Tot in den afgrond wierd gedolven,
Of stuk gesmeten op een Klip,
De Noord en Westen wind, die loeyden
Om strijd als op den and'ren aan,
Alzo het onweer 'tgeen zy broeyden,
Wierd in het korten, een Orkaan;
't Gejank van Mannen en van Vrouwen,
't Geruis van golven en van wind,
't Geklap van mast, van zeil en touwen,
Dat maakte elk schier doof en blind;
Het rammelen der hagel-huyen,
Vermengt met donder te gelyk,
't Gesnor uit Oost, Noord, West en Zuyen,
Dat maakte hier een naar Muzyk;
De nagt die spreid, hier op haar vlerken
Van swarte wolken, langs de zee,
Of zo men nog wat ligt kon'merken,
Zo wast, de Blixzen die het dee;
Want voor de Zon, die sloeg op 't horen
Van zulk een yszelijk geruis,
Zijn regen mantel om zijn ooren,
En pakte zig eens, sloeg na huis.*

Zee-

Zee-Lied der Matrozen.

I.

*R*egt voor Texel op de Ree,
 Leggen wy geruſt te varen,
 Door de wilde woefte Zee,
 Over zoute ſtoute baren,
 Na Weſt-Indiën rijk vermaard,
 Met de Vree, die God bewaard,

II.

't Wintje waaid als Ooſt-noord-oſt
 Wind op de ankers, zet by zeilen
 Lootsman, weeft nu welgetrooſt,
 Wild na diepte en droogte peilen;
 Zie na ton en bakens mee,
 Dat wy op een droge ſtee
 Niet geraken, maar in zee.

III.

't Land van Dov'ren leid aan ly,
 Zingels wy met luſt paſſeren,
 Bevezier en digt voor by,
 Poorts-lands hoek kan ons niet deren,
 Gondſtart, Lezart, Sorles leſt,
 Daar mee zeilen wy zuid-weſt
 En ook zuiden, dat is beſt.

IV.

Ik zie de Hemels hoge top;
 Aan de Kanarize Eylanden,
't Noord-paſſaand waaid luſtig op,
 Strijkt de Mars-zeils aan de randen;
 Stuurman ſchiet de hoogſte kant,
 Voor de Steve doemt het Land,
 Dan dreigd ons geen Klip of Strand.

V.

*Jago van ons aan Sinar-boort,
Om de Linie te passeren;
Zeilden zuid-zuid-oost al voort,
Moesten nog in 't eynd laveren,
't Oofte wintjen koelden d'gts,
Trynedat kwam aan 's gezigt,
In het opgaan van het l'gt.*

VI.

*Man te roer, hond zuid-oost aan,
'K zie Testande Chum al blikken;
Laat de Koers nu oost aan gaan,
Doe wind die wil ons schikken,
Ende brengen op de ree
Aan de revier Zuernaam nit zee,
Daar wy veruorzen mee.*

Zingende Matroosje Maat, als zy aan Land komen wel dit volgende:

I.

*Zijn dit nu de schone Swartinnen,
Daar gy my hebt van gezoid?
Wel wie drommel zou zijn zinnen,
Stellen op dat swarte vleys!
Want zy hebben dingen,
Kommen zijn geluk mijn hoed,
Wild gy haar dan eens gen,
Foej dat swart Heidens gehroet.*

II.

*Wel mijn Maat, wat magt gy praten,
Ik heb het ook wel eer gezoid?*

Dat

*Dat ik haar altijd zou haten;
Ik was vies van haar swart vleys
Maar als ik daar eens van deden,
En masoy het ging zo wel!
Zy spreid maar een Matje neder;
Alle dingen gaet zo wel.*

III.

*'t Was van dik hout, zaagt men planken;
Dik van delen het was bon;
Ik gaf haar dat zy my bekankten,
Zy was bly en welgemoed;
En dus hoe zo moet het wezen,
En gespannen stond weer de veel,
Bonna sta het moet zo wezen;
Amajan dan kom ik weer.*

IV.

*Wil ik my dan wat vertreden,
Ik gaan na Komewijnzepas;
Wil ik andere weeg wezen,
Onder een boom dan rust ik wat;
Een Prapanje, draagt mijn jongen,
Dan zegt by Brabonjezan
Tammima Sinjaur, zegt mijn jongen,
En dan leggen wy eens an.*

V.

*Dan zien ik de Borsjes komen,
Met Swartinnen aan haar hand,
Hebje Wijnje vraag ik, Bone
Zy Sinjoor za bon Pranpran,
Dam my oone douste strefte,
En de Hoertjes proeven mee,
En dan kieze wy de beste,
Ja zo veel als ons begeert.*

VI.

*Wil ik my dan wat vermaken,
Ik gaan met de Hoertjes na haar kaas,*

Dan zoek ik haar dronken te maken,
 Om te zien van haar wat raars,
 En dan doen ik haar ook baljaren,
 Met haar paantjes in haar band,
 Ik zie haar . . . zonder haren,
 Dat ik my dood lag by kans.

VII.

Om in de Rievier te zeilen,
 Daar hebt gy geen Loots van doen,
 Want daar is geen grond te peilen,
 Luister toe na myn vermoen:
 Want men vind geen hoge Schepen,
 Die daar dagelijks komen in,
 Zijt gy daar in wel geslepen,
 Binnen komt gy na jon zin.

Stoe Juffers, happig goed op loopjes en gedonder,
 Van het oor geteld by hele manden vol,
 Daar men van zulke taal geen schatting geeft nog tol:
 Ziet hier een volle zak van levendige wonders,

Die van H. . . . zo geestigjes zo vlugjes,
 (Nu Fritons boeve klok,) door baren woest en dol
 Hem gaan geleiden, met zyn kaken stijf en bol:
 Schaft u door zyn vertrek dees kittelende Lugjes,

Lceft nu bekoorlijk goed in kamers en zalet,
 Daar nu nieuws gierig oog geen merk-paal word gezet,

En gy moogt lessen, zonder op uw wang te blozen,
 En ziet ge' uw Speel-genoots, of wiet'er ook naar maakt,
 Door een verholen vleyen en loopjes fix geraakt,
 Bedank den Man, die u schonk door en aan de rozen.

Een.

P: A: M: H.

Zeker

Zeker wanneer mijn eenigzins welgekontenteerde genegenheid, daar ik altoos getragt hebbe mijn ziel mede te voeden, om het gene zy dies gewend was, aan Luiden van mijn humuur te doen blijken: Ziende my des tijds gedwongen te vergenoegen, met de eerlijke Vrind en Vremdeling schaps cerbewijzen dier *Koloniers*; bedriegende my zelfs de twijfelende *Fortuine* door wangunstige gevallen. Zoekende dies mijn overige vermaak by eerlijke en goede Vrinden, om mijn tijd niet onbendig in alles te verkwisten.

Vond in der tijd de eere te hebben. van in heel aangename Gezelschappen te geraken, daar ik boven alle andere aantrof, een wonderlijk schoon Vrouwen Beeld, in mijn Kindze jaren in een Buurtschap wonende; welke in de tedere Jeugd goede blijken van veel Deugtzame zeden en waardigheden gaf, wiens heusheden de zielen tot in de uitterste togten opgetogen maakten, aan wiens wille een goede Reis-vrind, zig in de vergode Min harer zoete hoedanigheden gulhertig verliefde; zingende de Minnaar deze welheuzer Juffer ter eere dit bekende Klink-Digt:

I.
Anke von Trara die mier geveld,
Zy is min leben, min goed und min geld.

II.
Anke von Trara, *min rijkdom, min goed,*
Is miene ziele, min vles und min bloed.

III.
Anke von Trara, *heft wedder 'er hert,*
Op mien gerigret in liebe ond in smert.

IV.
Komt 'er dat ongeluk om ons te schaan,
Wie zind gezind bi ein ander te staan.

V.
Gelijk wie ein palm boom her uber zig rigt,
Ie meer hem hagel und regen anfigt.

VI.
Krankheid, vervolging, bedroefnis und pijn,
Schal unzer beider vergnuginge zijn.

VII. *'knu*

VII.

'k Wil die volgen durg wasser, durg meier,
Durg eu, durg eiser, durg sijndlig beir.

VIII.

Das word de liefde in ons magtig und groot,
Durg kruis, durg tijden, durg allerlei noot.

IX.

Anke van Trara, mien rijkdom mien zin,
Mien leben fluit ig so dien en ben in.

X.

Wat heft de Leefde voor einen bestand,
Wo nigt ein hart is. ein mond, und ein hand.

XI.

Wo Man zig haar zageld krabbeld und sleept,
Und gelig ulic handen und katten bejeegt.

XII.

Anke von Trara, dat war wie nigt doen,
Du bist mien duefke, mien schafke mien hoen.

XIII.

Wat ik gebeden ward van zie gedaan;
Wat ik verbeden dat laat zi mi staan.

XIV.

Wat ik begere, begereft zie ook,
'k Laat die den rok und du laft mi den brook.

XV.

Du bist mien Anke, mien zoetste Ru,
Uund lief, und zeile word ik un und du.

XVI.

Dat maaht een leben der Himmelschenrijk,
Durg zanken werd dat der Hellen gelijk.

Een.

Deze zoete Juffer was M: van een middelbaar gestalte, eer egter aan de middelmatige, dan aan de lange kand; met blauw agtige dog uittermaten gauwe en vrindelijke ooggen, en niet te min de Wijn-brauwen bruin, het Haar daar-en-tegens met den blonde, ende

ende de verwe uit den blanke, waar op een aardig bloosjes uit het midden van de ronde koentjes zig vertoonde, ende het bezit van een volkomen gezondheid te kennen gaf; de verandering van zo veel derhande verwen, in zo kleinen omtrek een wonderlijke aangenaamheid, aan't Aangezigt van zo bevalligen Schepzel veroorzakende; den Hals was poezelig wit, daar aan een Minnelijk krinkeltje nu en dan scheen dertelijk in te komen spelen, en gelijk als vouwetjes in te maken, om de Minnaars in te vangen, waar datze ongetwijfeld om het wit wel te doen afsteken een, aardig sward zijde Snoertje aan hing, gezet met Diamantjes, dalende even tot daar het kleed aan den boezem uitgesneden zijnde, met zijn swellende verhevenheid dien lieven last voor verder val scheen, als te willen stutten, die wonderlijk bezet waren, met vier kleine maaltjes uit de natuur wel overmalkanderen geschikt, als of door konst met voornemen daar geplaatst waren; op het Hoofd was zy gezierd met een hulzel met blauwe Linten gestrikt, waar een zilver kante door gevlogten was, een Plum van wit en blauw onder een gemengt, wat over de Muts nederhangen; de Masker aan de zijde langs het lijf; de Haar-lokjes speelden lugjes onder het hulzel, zonder zeer door dwang van Krul-konst in een gekronkeld te zijn, die een te gemoed komend windeken by wijlen deden agter af waayen, scheen als genugte te nemen in zo zoeten poezeligheid, tot een snogger der omtrek te verscheppen, en also dat aangenaam aangezigt door een aardige verandering, die zelfs de wereld haar schoonheid geeft, nog aangenaamer te maken; den Boezem was met een nette Neusdoek losjes om den hals toegedekt, haar Kleed van heel sijne witte zatijs geboord met Spelde-werks Kantten, en voor en agter vierkand uitgesneden tot aan de Schouders toe, de Mouwen waren Ruijm, met een aardige onagzaamheid vry hoog aan't Hembde omgeslagen, op elke arm lagen drie strikjes van blauw zatijsne Lind, en met negen van denzelve strikjes was het kleed bezet, van de boezem af tot beneden toe; aan de linker hand hadze een geestig haren armbandje, netjes door een gevlogten, ende de einde daar van met een gouden Slojsje aan den anderen gehegt, waar op uit midden van een groen Landschapje, zeer geestig Geschilderd stond, een wezentlijk zoer Vrouwen Beeldken met een Speer, en

20 R E Y S . T O G T

daar op een Hoed in de hand; leunende met den anderen elleboog op een Anker, en haar oogen geslagen hebbende op een witte Wind-hond, die aan haar voeten lag; zingde een Gezellige Speelgenootje dit nog volgende, haar ter eere,

I.

*W*anneer de Zon in 't Morgen-rood,
In 't oosten kwam ontmoeten,
Lag Phebus in Aurora's schoot,
Om zee en duin te groeten;
Om Rooze blom en violet,
Met elst en linde digt bezet,
Om 't zuyer koelt te buigen;
Om d' druppels die als een Christalijn,
Op een Rozen blom gedropen zijn,
Als Nektor in te zuigen.

II.

De vers ontloken Dageraad,
Begroet van zuyer winden;
Haar morgen zugjes vallen laat,
Op de digt beladen linden;
De Zon in 't oosten opgestaan,
Speeld met zyn glans op groene blaân,
Van hoog-getopsc bomen;
Van waar mijn Philis dreef haar Vee,
Tot op den oever van de zee,
Aan brakke water-stromen.

III.

Haar Schaaosjes aan de waters-kant,
Verkwikte door verkoelen,
Mijn Philis gaat terwijl aan Strand,
Haar blanke Vaetjes spoelen,
En stobberd in het ruizend nat,
Dat haar tot aan de middel spat,

Door

*Door drifjes op gevolgen ;
 Nooit zoeter vreugt , nooit blyder dag ,
 Als doen ik weer mijn Philis zag ,
 Haar natte leden drogen.*

IV.

*Haar open boezem heel ontbloot ,
 't Albastler wit verdoofde ,
 Haar blanke kaakjes blozend rood ,
 Aurora's glans verdoofde ;
 Hoe graagde mijn verliefde zin
 Na dit genot , voor zoete Min ,
 Dog dorst het niet betragten ;
 Dus was de vreugde my een smart ,
 Een vreugt voor 't oog , en pijn voor 't hart ,
 En snuiter in mijn gedagten.*

E.

Deze zoete beurde in 't aankomen haar witte rok een weinig , als 't waar op , voor 't stuiyen , waar door men kwam te zien haar blauw zatiene onder keurs , die met een grote zilvere kand omleid was , en zo als de wind die in 't voor by gaan wat op waaide , wierd men daar onder gewaar een witte Schoen , ende daar op een roos van blauw zijde lind , met zilvere kampanjes die geweldig afstaken ; in haar wezen speurde men een vrypostige onbekommertheid , en niet een enkeld kreukje kon men vinden , om een zorg uitbeeldent fronsje op 't voor hoofd te malen ; haar gelaat , aan haar zang en haar gang , aan al haar doen , gelijk als de behulpzame hand te lenen , om de volkomen vergenogginge van haar vroolijk gemoet ten vollen te vertonen.

Nauwelijks had deze Minnaar A: 'tgeduld , om haar een Liedeken uit te horen , beswangerd met veelderhande bedenkinge , overwegende al wat hem voorkwam , gelijk Zonne schijn of Mane schijn in een kopere water vat flikkerd , van daar over al de Lugt heen en weder vliegt , de nevels der harts-togten dryvende , voeld in zijn gemoet een geweldige getij van schaamte , en Minne dolheid met droefheid gemengt : Zijn ont-

steld aangezigt was vol gloets, van gramschap springt het vier uit oogen, gelijk de Stier die toren wil, in 't verbolgentheid zijn ho-rens op de stam van een boom beproeft, en in de wind agter uit slaat, ofte het gulle zand op krabt dat het stuift, makende een voorspel van gevegt.

Zo haast hield de Zangeresse niet op, ofte hy trad tot de Liefste; zeggende wat dunkt u schone, van dat eenzaam buiten wegze wezen, (zijnde boven in *Para*, rievier) waar nauwelijks immand komt als die 'er wezen wil, de gemoederen van zijn in woonders buig, en- de bijster maak, immers zo het uitterharten komt, 't geen ik ter- stond hebbe horen zingen; want Meisje zo minnelijk als gy zijt, dus minne haastig zouden zijn, met de bijsterste bui mijns oordeels, die ooit uit de Noord-zee van ongevalligheid zoude kunnen voort komen: De Min-mallootje is goed, de Min is zoet, de Min is Menzelijk, de Min wenzelijk; en heeft dat met de deugt, de kostelijke deugt gemeen, datze in haar waarde niet kan beloond worden, dan allene door haar eygen waardij.

De Juffer M: haar dus in hare eenzaamheid belopen ziende, stond in 't eerst een weinig verzet; maar datelijk met een zonderlinge wel- wezentheid, haar 'thun waarts wendende; zeide zy ik heb nooit horen zeggen; dat de Min met de Deugd veel gemeenschap had, maar wel heb ik gehoord, en my dunkt dat 'er wel wat aan is, dat dit boefje (daar gy van spreekt) vry wat gemeens heeft met de brandende toors, daar 't de Schilders dartelende mede afmalen; ende de Digters over grollen: Ondertussen ontstak zy van schaamte zo rood als vier, en haar aanschijn gloeide of immand Indiaans Ivoir, met bloed rood Purper overstreek, of gelijk weerschijn van rode Rozen onder witte Lelien speeld; want gelijk dat gedeelte van 't vier, 't welk affchijnt en ligt geeft zeer aangenaam is, daar tegens het gene dat brand, niet anders by brengt als smerte en verdriet, voor de gene die het te na komen; also gaat het met de Liefde, dat een mooy dingetje ischijnt, om mede te spelen eer men daar ter deeg aan valt is; maar wanneerze eens het gemoed heeft bemagtigt, zo verdortze de Jeugt, verswakt het lighaam, verbijsd het ver- stand, verheerd de willende, verhinderd alle oeffeningen, die tot Deugt ofte tot Wijsheid strekke, en dat ik voor het slimste van alle agte,

agte, zonder dat men by naast weet watze is, hoeze komt of watze hebben wil, zo goestze een vergiftige beet in't herte, die of schoon het beest dat ons gebeten heeft weg is, haar vergif egter niet en verliest, maar de innerlijke wonden vervuild houdt, ende al lengkens kragtig doet in kankeren, wat zeg je Juffer? zeide H: met een getij van verbolgentheid in zijn gemoed, daar is geen beter vreugd ter wereld, die by de vreugde en't vergenoegen (dat in't Minnen gelegen) is te vergelijken zy. Die vreugde vervolgde zy; slaande drie of vier maal op hare eerbare Borst, is niet veel beter, als die van malle Mezen, die in hare ellenden al slaghende haar vermaak nemen:

Zingende de Minnaar, op een van't Gezelschap, Stemmende dit Aen.

I.

*In de Min vind ik genugte,
En ik in de koele Wijn,
Die verdriest al ongenugten,
By zyn Lief is't zoet te zyn; By zyn Lief is't zoet te zyn.*

II.

*Zeg my eens wat plaizier kant wesen,
Alle dagen vol en zat?
De Wijn kan ons van al genezen,
Ik loop geen Meisjens agtert gat; Ik loop geen &c.*

III.

*Dat zyn al maar zoete reden,
En een regte Dronkaarts praat,
Maar een Meisje vraay van leden,
Dat is daar der mijn hert na staat; Dat is daar der mijn &c.*

IV.

*Ik leef gerust en al zonder zorgen,
De Wijn versterkt'er mijn hart en zin;
Hebben wy geen geld, de Waard moet borgen,
En dan lag ik met de Min; En dan lag ik &c.*

V. De

V.

*De Dronkaars zijnd're gelijk de beesten,
Wel wat zijnd're de Minnaars dog,
Niet dan ongeruſte geeſten,
Vol van liſten en bedrog; Vol van liſten &c.*

VI.

*Laat ons niet meer diſputeren,
Van de Liefde of van de Wijn,
Laat ons zamen akkorderen,
En dan lagbende vrolijk zijn; En dan lagbende &c.*

Etc.

Dus raakte deze jonge Luiden vaſt in een praat, die haar lang ophield, en vonden zo grote genugten in de vrypoſtige geſpraakzaamheid, datze om haar andere Gezelschap niet eens en dagten, en A: die wel wiſt dat hy niers zoude vinden, 'tgeen hy in deze Juffer M: gevonden had, en met een half beſwijmend oog, haar een geſtolen Lonkje toewerpande; Agt zeide hy al te ſchone, of wel al te wrede Juffer, en zult hy nimmermeer geloven of gelovende willen erkennen, dat S: u agt boven al dat te agten is, is gewis; of hy heeft u lief, of daar is geen liefde in de Wereld te vinden: Want gy moet dit weten, dat het een regt teken van ware liefde is, eerbiedig te zijn tegens de gene die men lief heeft; en in wien hebt gy ooit meerder eerbiedigheid t' uw-aarts gevonden als in hem, die zig nooit ontzien heeft te misnoegen, om u te vernoegen; die nooit wetens u en misdede, en onwetende misdaan hebbende, hem zelve nooit en konde vergeven, 'tgeen uw goedheid hem vergaf; wiens wille aan uw welgevalle, wiens doen aan u wil en wiens oordeel aan uw doen was hangende; daar is grote onderscheid Juffer M: tuſſen luſt en liefde, luſt onderkruipt allengskens 't bezit van zijn Meester, en wil gezag gebruiken, daar het onderdanigheid ſchuldig is; levende niemand als zig zelfs, en om zijns zelfs wil de gene die hy ſchijnt te lieven; daaren-tegens met een eerbiedig ontzag, mind het geminde, om't gemindes wil, en zig zelfs niet als een werk-tuig van gediensfigheid, voor't geminde en mag men zonder rood worden, iets tot voordeel van

van zijn zelven zeggen; zo zeg ik ô Waarde! dog meer waardige Juffer M: dat dit ontzag zo levendig in mijn Ziel is ingedrukt, dat ik nooit i' uwent ben gekomen, of mijn benen beefden en mijn hart klopte, als ik omtrent u huis kwam, uit vreeze dat ik u daar door zoude mishagen.

De Juffer Zugtende.

*Hoe vinnig werd mijn Ziel twee-zydig aangestreden!
 't Gemoed dat worsteld staag met liefde en met reden;
 Nu schijnt het dat de Min heeft d' overhand in my,
 Dan werpt de reden het weer alles aan een zy:
 Al toond de Min in my haar uiterste vermogen,
 De reden legt my weer de Vrouwen pligt voor oogen,
 Dat my de Min belast; de reden weer verbied,
 Al wat het eene wil, en lydt het ander niet.*

• Merkte gy niet als ik u alleen sprak, hoe kwalijk mijn woorden aan malkanderen hingen, hoe weinig slots het hadde 'tgeen ik zeide? voorwaar nooit kost ik by na bedaren; viel 't u niet in, als ik uw hier ofte daar ontmoete, wanneer gy uitwaard, dat zulks niet geheel by geval geschiede; wasser wel ooit weer of wind, of belet dat my van uw schoonheid konde houden, als ik hope hadde uwe hoedanigheden daar te mogen zien? en wat waar dit anders als onweder sprekelijke tekenen van een overheftige Liefde, en van een ongeveinst ontzag? Maar zo een uiterste Liefde en een zo ootmoedigen gehoorzaamheid, iet op u vermag, zo en wangunt aan de armen A: niet de gunst van een eenig afscheids Kusjen, dat hem tot een volkomen beloning en geen vermindering kan strekken. Juffer M: met een laghende bevalligheid haar hoofd schuddende; zeide daar op; ten is niet altijd geweigerd, dat uitdrukkelijk ingewilligt word, en hy dit tot zijn voordeel opvattende, en met eenen zonder vragen, zijne lippen zoetelijk tegens de hare aandrukkende, gevoelde daar door zulk een ontroering in 't binnenste van zijn ziel, als of de zelve hem ten lijve uitgedrukt waar geweest, om met de

D

harc.

hare vereenigt te worden; dies hy zonder hert, zonder zin zo onbeweeglijk zat, als of hy levendig dood waar geweest: Waar op zy na gaans koppel-hegt in't Minnen geraakte, ende een Egt Huwelijk besloten; Zugtende

De Bruid heeft nu gewis, al't geen zy ooit bezin,
 Zijn liefd' is zy gemaakt, het voorwerp van zijn Min,
 Nu is al't goed gemeen, de liefde heerft in beide;
 Voor eenwig kan nu geen, van beide niet meer fcheide,
 Al't zyne is het haar, al't hare is het zyn,
 Nu is het in haar waar, dat twee maar eene zyn.
 Ag was ik nu bekwaam, om dees' twee een te loven!
 Ag kond ik nu haar naam, die alles gaat te boven!
 Met woorden fpreken uit, en maken u bekend,
 ô Bruidegam en Bruid! tot aan des Werelds end;
 Ag kond ik uwe Min, in alla herten drukken!
 Ag kond ik alle zin, door uwe liefd' verrukken;
 Maar wagtend' dat gelijk: ô Liefste mijner ziel
 Zo ly, dat in mijn druk, ik voor u neder kniel,
 En met u Knechts gezang, al zugtend' zingen mag,
 Of zeg mijn leven lang, dees woorden nagt en dag.
 Ag Kusjes zuiker zoet! ag Lipjes lief aan kleven!
 Ag Mondje daar mijn Mond, wierd digjes opgedrukt!
 Ag Zie! dat mijn Ziel, hebt uit mijn lijf gerukt!
 Door zulken zoeten doen, benaamt g' my het leven,
 En door een zelfde doen, kond g'y't my weder geven;
 Een Kus in my het beeld, van dood en leven drukt,
 Ik weet zo groot een bee, is zelden welgelukt;
 Dan was met bidden nooit, een Schellem stuk bedreven:
 Voogdesse van mijn hert, ik't my onwaardig ken,
 Maar g' y mijn waardig maakt, tgeen ik niet weerdig ben;
 Dies zullen ziel en lijf, en leven en gedagten,
 Leenhouwers van u gunst, erf eigens van u wil,
 Tot dat een ander dood, mijn Min en moeiten ftit
 Alleen op uwen dienst, in aller ootmoet wagen.

Weet

Weet dan , dat het Kussen niet min ouder geagt mag werden als de Wereld ; en dat die zoete vriendelijkheid schijnd plaats gevonden te hebben , zo heeft de Menzen wisten datze Menzen waren ; immers dat het onder de eerste Oud-vaders over duizenden in gebruik is geweest , hebben wy ontwisselbare blijken van ; en d'alderoudste onder de Griekse Digtters , makender als van t'haren tijden , een bekende zake , ook meer als eens in haar Geestige Werken gewag af.

By ons werden huiden ten dage twee woorden gevonden , daar men deze zoetigheid eigendlijk mede betekend , *Kusjes* namelijk , en *Zoentjes* , in voorleden tijden wist men ook van *Poesjes* , *Snolletjes* en *Patjes* te spreken , welke worden eenigzins in de Proverbiën van Groningen , dagelijks nog geveeen getalmd worden , en zomnige hoger aan verhuist zijn ; andere Volkoren hebbender meer , zommige ook min beteiken-woorden in hare Tale hier toegebruikt. Wat de *Zoentjes* aangaat , die hebben ongetwijfeld haren oorspronk van't woord (*Verzoenen* ,) om dat als'er eenige onlust ergens tuslen twee Geliefjes vald , gelijk niet altijd even glad over al kan aftopen , deze vriendelijkheid als voor een Gods-penning verstrekt , van dat alles verzoed ende de vorige liefde weer in haar volle kragt is.

*D*e *Tuipjes* in haar *Thuin* , die schijnen haar te groeten ,
 En't *dierbaands* van haar *schoon* , te leggen aan haar *voeten* ;
 De *ruette* *Leistjes* zijn bleek van *louter* *nijd* ,
 Om dat een *twieter* *wit* , langs haren *boezem* *glijd* ;
 De *Roosjes* werden *rood* , en *taigen* met haar *'blozen* ,
 Dat hare *Kaakjes* zijn , met *schoonder* *rood* *bekrozen* ;
 Kortom , 't zy dat gy *hair* , of *hand* , of *oog* *beziet* ,
 Nog *minzaam* , is er meer , nog *schoonder* is er niet :
 Houd op dan *plompe* , van met u *lomp* *trekken* ,
 Te willen tot *gieraad* , van zulken *gierzel* *strekken* ,
 't Geen t' *loven* over *topt* , word met geen *lof* *vermeerd* ,
 En't geen meest *waardig* is , met *swijgen* *best* *ge-eerd* .

Waar het woord *Kusjes* van daan komt , beken ik niet te weten ; ten ware men by gissing wilde zeggen , dat het *Kusje* van't *Kussen* hergekomen is , om dat zulken zoeten verzoeninge , (als wy hier

voren van gesproken hebben) tusschen vriendelijke Egt-genoten in 't Bedde op 't Kuslèn de beste val heeft, dan wat hier van zy of niet, dit is altijd een aardiger oorspronk, dan 't geen het Kuslèn by de Romeinen gezeid werd, zijn oorzaak gegeven te hebben; te weten, op dat de Mannen daar door zoude gewaar worden, of hare Vrouwen ook Wijn of sterken Drank dronken; 't welk haar, daar zo kwalijk afgenomen wierd, dat zeker Raads-heer die zijn Huisvrouw, om datze onder het Vat Wijn gedronken hadde, met een Stok sloeg, des dood-slag wierd vry gekend; en een andere Vrouw haar Huwelijks goed verbeurd te hebben, by Vonnisse verklaard is geweest; om datze buiten weten van haar Man, wat meer Wijns genuttigt hadde, dan haar wel nodig was.

Voorts werd 'er by de Schrievers onderscheid gemaakt; tusschen een Kus des Vrindelijkheids, en een Kus des Vredes, een Kus des eerbiedings, een Kus des beleefdheid, en ook een Kus, of veel eer een boos misbruik van Kussèn, 't welk wy een *Judas* of verraders Kus noemen.

De Vrindelijke Kusjes zijn als opgedrukte zegeltjes van een vierige liefde, waar door by 't klevig klemmen van de zoete lipjes, de zieltjes gelijk als vereenigt werden; of zo die vereeniging eigenlijk onmogelijk is, zo blijven ten minsten de wensjes van de Minnaars voor de deur van haar verlangen opwagten, om by inbeeldinge eenigzins te genieten 't geen daarze zo zeer na haken.

Dog het regte gebruik van een Kus, is een verzegeling van oprechte liefde; want wat doen zy anders, die malkanderen de mond raken, als dat zy hun zielen onderlinge te zamen voegen; in dienze anders de bepaling van hun lighaam konden te buiten gaan, het welke niet konnende geschieden; schijnen zy om het lighaam, als voor de deuren als bedelende te swerven; want een Kus is 't met dewelke de Minnaars malkanderen kleven, genietende de zoetheid van een inwendige trek; zelfs ook die Kussèn, zijn niet te vreden met het aan raken der Lippen, maar schijnen onderling zelfs de geesten elkander in te storten, en zekerlijk zodanigen Kus ademt niet als Liefde uit, verwekt de Minne-lust, en is vol wellustigheid, trekkende met het aanraken der lippen de ziel als met nagels; niet is 'er vinniger om de Liefde te ontfcken als deze Kus, want zy kan

kan niet verzaad worden; en geeft eenige genoeglijke hoop: Zo-
danig was het Kusje daar *Socratus* van spreekt, *Tergilia Puppiæ*,
nu al volwasstentjes zijnde, gevende een Kus aan den Jongeling
Blazius Vindius, is onder het onderlinge aanlokken der Kuslen en
Zielen gestorven.

Van deze soort van Kusjes is 't, dat een van onze Hagenaars in 't
Latijn zo geestig heeft geschreven; ende een andere Hagenaar, die
geestige Gedigten zo aardig heeft Verduist, datze beide gehouden
werden, gene van de Oude indien smakelijken slag van Schrieven
toe te geven.

En 't is voorwaar zoet, 'tgeen een Rooms Rijmer, die hem in
die zoetigheid niet konde verzaden, daar van gedenkt, als hy Lief-
kozende tegens zijn Zoetertje zeide;

*K*oom Kust my Meisje duizend maal,
Dan honderd reis op een verhaal,
Dan geeft my duizend Kusjes meer,
Dan honderd nog, dan duizend weer,
Dan nog eens honderd, en als zal
Tot vele duizenden 't getal,
Van onze Kusjes zijn gegaan,
Dan zonder tellen eens weer aan,
Op dat wy zelfs; al wilden wy
Niet weten hoe groot dattet zy;
Nog ons geen nijdig oogen mag
Afgunstig zijn, als 't aan den dag
Zon komen, tot ons agter-deel,
Dat onze Kusjes zijn zo veel.

Maar alderzoets was dat Jaar-Fest, 'twelk by die van *Ategora*,
ter gedagtenisse van den trouwen Minnaar *Diocles* was ingesteld;
waar in op Mey-dag, een van de schoonste Maagden dier Stad op 't
aardigste toegemaakt, met een Bloem-krans op 't hoofd, en een
Roze in de hand, in een Zetel van Mijrte-telgen gevlogten, voor 't
Graf van dezen *Diocles* wierd gezet, om als Regterste te oordelen;
wic van twaalf bevallige Jongelingen, uit de voornaamste Burgery

(by moederheid van stemmen) tot dit aangenaam werk uitkeuzen; haar het eerste Kusje zoude geven, die zy dan tot een teken van zijn verwurven overwinninge; in dezen aardigen Minne-strijd; met een Krans van haar hooft Kronende, en met de Roos dieze in haar hand hadde vereerende, gehouden was door Spels-regt met een weder Kus te belonen; daar dien gelukkigen Jongeling ongetwijfeld met werks van maakte, dan andere van een Kroon en van een Koningrijk zouden gedaan hebben; te meer, nadien hy daar door de vryheid kreeg, van de Jong-vrouw die hem zo begunstigt hadde, een geheel Jaar lang als zijn Meesteresse te mogen oppassen; waar dat dan veeltyds voor de gene, die haar slag wel wisten waar te nemen, een gewensht Huwelyk uit kwam te volgen.

Van dus danigen eerlijken vrendelikhed, hebben de hedendaagse Spanjaarden en Italiaanen, haar zelve door haren argwaningen aard berooft; indien aldaar inmand buiten een Man zijn Wif, of een Vader zijn Dogter, eenig Vrouw-mens een Kusjen gaf, daar zouden Dood-slagen uit volgen; en zo een Getrouwde Vrouw van inmand anders, dan van haar Egt-genoot, een Kus ontfing, men zou deze niet min dan voor een Hoere houden, en als een zulke haar Huwelyks goed verbeurd te hebben, veroordelen. Gelijk ook na de Leen-regten van Lombardijen, een Leen-man zijn Leen-goed verliest, om zijn Leen-heers Vrouw Gekust te hebben. Ja dat meer is, men vind dat aldaar Luiden aan den hals gestraft zijn geweest, om datze een Getrouwde Vrouw wat baldadelyk een Zoen hadden gegeven.

En niet alleen wierd die in eens ander Mans Vrouw zo hoog genomen; maar zelfs die een Meisjen, al mallende een Kusjen ontfuzeld mogt hebben, zoude na de strengheid van sommige dier Wetten, zijn hooft daar voor verliezen, of ten minsten na't gevoelen, van wat zagter Regts-gelcerde, zo't regens de Vrysters wil was, voor al zijn leven op de Galeij moeten, en't zy met wil of onwil, niet zonder Gezeling, Ban, of andere by ons sware straffen, daar af komen. Zo dat een zeker Jong Edelman, een Jonge Jufferrouw (daar hy op verlief was) in de volle straat te gemoet komende, en dezelve uit dardelheid om den hals vattende; en zo het veteen wat regens haren wil en dank Kuslende, daar over gevangen zijnde,

zijnde, gevaar liep van den lieve; en na veel beraadslagens in den Raad, ter nauwernood met een sware geld Boete, en dertig mijlen van de plaats, daar hy deze kostelijke Kus genoten hadde, verban- nen te werden, vry kwam.

En een voortreffelijk Regts-geleerde had het kwaad genoeg, om een Vryer, die zijn Vryster een Kus gegeven hadde, vry te Plei- ten, met de Regters te doen blijken; dat de Jonge Luiden genoeg- zaam van gelijke staat, en d'eene d'andere waart, malkanderen lang gevryd en van herten lief gehad hebbende, en niet konnende geraken tot het sluiten van haar Huwelijk, daarze wederzijds op't hoogste waren na wenzende, vermits de beletzelen die gestadig in de weg gewurpen wierden, door een wangunstigen Oom en Voogd van de Dogter, die ongetwijfeld zijn eigen voordeel met haar voor hadde; eyndelijk (het Meisje zelfs) gelijk dat zoete goed, loos en spitsvindig in zulke zoete zaken is, de Jongman hadde laten weten, en naderhand met eygene monde menigmaal hadde aangezeid, dat zo hy wilde hebben, hy haar op de volle straat en ten aanzien van de Menzen moest Kussen, of dat anders haar Oom, zonder schame dwang van zulken ken baren blijk, van onderlinge genegenheid, haar nooit zoude geven: Waar op de Jongman, na dus danigen Huwelijks verdrag, hem verftoutende haar met hare wil, (zo alsze op een hogen Heiligen dag eens uitging) opentlijk op de straat in't ontmoeten Kuste; zeggende overluid tegens de gene die het zagen, ik neem u alle tot gezuigen Vrinden, dat ik haar Kusse als mijn toekomende Bruid en verloofde Egt-genood; en evenwel zoude hem dit weinig gebaat hebben, hadde hy in zijn goede zaken zo goeden voorpraak niet gehad. Nog het liep zo wel niet af met de Dienaar van een Rooms Raads-heer, die hoewel zijn Meester te voren won- der veel van hem was houdende, met 'er dood op deszelfs hard aan- houden gestraft wierd, om dat hy hem zijn Dogter, die huwbaar was hadde zien Kussen, willende met zo droevigen voorbeeld haar leren, (zo hy zeide) datze niet alleen haren Maagdom, maar ook hare Kusjes onbezoezelt, aan haar Man tot een Bruid gawe zoude brengen, een hart Oordeel voorwaar, en meer tyrannig, mijns be- dunkens dan dat van *Pisistratus* den tyran van Athenen, die als de Jongeling *Trafimedes* zijn Dogter de schoone *Philomela*, daar hy op ver-

verlieft was in de volle straat, zo alsze hem eens onvoorziens te gemoet kwam; gekust hadde, en de Moeder een kragtig Wyf haar man heftig aanmanende, om dezen onbedagten Vryer over zulken ondaad, zo vermeetelijk aan de Vorstelijke Maagd gepleegt, aan den lijve te straffen, wijselijk antwoorde; indien wy de gene die ons ende de onze lief hebben om hals brengen, wat zullen wy dan doen met de gene die ons haten?

En wat zouden deze nadenkende Italiaanen en Spanjaarden zeggen; indienze gezien hadden 't geen niet vele Jaren geleden, by ons in den Haag gebeurd is; namelijk, dat een Soldaat van de Lijfwagt, wijlen de *Prinze van Oranjen*, met eenige zijner Rot-gezellen, een klugtige weddinge hebbende aangegaan, dat hy alle de Vrouw Menzen, die hem tusschen den Haag en Delft zouden ontmoeten, met haar wil zoude Kussen, of zes maanden Soldije daar over verbeuren, en door schoon praten en onschuld op zijn Wed-spel; nu al verscheide Kusjes hebbende verkregen, eyndelijk een Melkmeid aantreffende, die geen Jok konnende verstaan, hem veel te doen maakte; zo zag hy niet verre van daar een Koets met vier Paarden, aan de ander zijde van het water aankomen, waar inne vermoedende dat iets groots moest zijn, zo gat hy de Melkster zo veel gezuikerde woortjes, en badze zo zeer datzè dog met zijn verlies niet behulpen wilde zijn, dat hy haar eyndelijk een Kusjen afbedelde, en daar mede met alle magt het op een lopen stellende; om de Brugge voor by te wezen eer de Koets over was, zo konde hy hem evenwel zo niet reppen, of ze kwamen hem even by de Brugge in 't gemoet, en by alle ongeluk zag hy daar in een grote Edele Vrouw, die hy wel kende en nogtans volgens het Wed-spil Kussen moest, of 't geen waarom gewed was verliezen; hy stond verzet, maar zig een weinig bedagt hebbende, zo trad hy met de Hoed in de hand na de Koets toe, en verhaalde met een demoedig gelaat het verdrag van zijn Weddinge; zijn geluk in de Vrouwtjes daar toe bepraat te hebben, ende de vlijt die hy met Lopen hadde aangewend, om 't ontmoeten van deze Koets te ontgaan, waar het sweet, dat hem aan alle kanten met volle druppelen van 't aangezicht afdroop, een blijkelyke getuigenisse van gaf; verzogt der halven, dat zijn schade, die hem met Wijt en Kinderen drukken zoude,

de, door het genootzaakt genieten van een kus gunstelijk verhoed, en deze stoutigheid die hy onwillig pleegde, hem goedertierenlijk mogt werden toegehouden, de Edele Vrouw dit verzoek vreemd voorkomende; en dezen Gezel een tijd lang zonder antwoorden onder de oogen ziende, vraagde hem eyndelijk, of hy als een goed Krijgs-man toe stond, zijn degen wel schoon hield? Waar op hy met grote eerbiedigheid antwoorde; ja Me-vrouw, en te gelijk met een snukke raddigheid van leer trekkende en zijn rapier, na hy het gekust hadde, aan hare Edelheid, nevens zijnen onderdanigen dienst aanbiedende, en't zelve allenthalven blank als een zilver gevonden werdende, zo zeide deze niet min beleeft als bevallige Edel Vrouwe; kust aan als een held, en liet also den Lands-knegt zijne Weddinge winnen. Dit zoude gewis wel vreemt in hunne ooren klinken, en gy zoud u nog meer verwonderen, indien gy wist wie deze Edele Vrouwe geweest was, also zulks de zaak nog vry aanmerkelijker zoude maken; maar dit voor dees tijd daar by latende, zo zal ik u zeggen, dat hoe wel een kusjen by ons gelijk men zeld, maar een afvegen is; by de Keizerlijke Regten, egter, zulken onderscheid gemaakt werd, tusschen Onder-Trouw geschied, niet bevestiginge van een kus, en de gene die zonder kussen geschied; dat de Wet in't eerste geval wil, dat zo de Bruidegom eenige Juwelen of andere Schenkagien aan de Bruid gegeven hebbende, voor't voltrekken van't Huwelijk kwame te overlieden, de helft van het geve aan de Bruid blijve, of wel aan de Bruids Erfgenamen; indien de Bruid eerst komt te sterven, en daar en tegens, dat in't tweede geval alles aan de Bruidegom, of zijn Erven zal weder gegeven worden.

Wel is waar dat zulks nog in Duitsland; nog in Vrankrijk, nog in Engeland, nog by ons (dat ik weet) is in't gebruik gebragt, daar men zo het schijnd; niet gewend is de kusjes zo dier te kopen, nog ook van dit gehele kus-werk zo veel farzoens te maken, waar dat al beter deeg mede gedaan werd, dat men dien agter dogtigen arg-waan, van de Spanjaarden en Italiaanen, by de welke onder stille wateren dikwils diepe gronden schuilen, en van een kusjen als kakx grote afkerigheid getoond werdende, in slimmer stordigheden, merendeels geen grote swarigheid gemaakt werd.

E

God

• God zegene ons, riep een Minnaar, is 'er om een kusjen in Italien en Spanjen dus veel te doen, zo zijn wy wel in een gelukkig Land gebooren, daar de Meisjes door de Wetten, zelfs van de beleeftheid verbonden zijn, zulken zoeten vrindelijkheid niet te weigeren. Dat is waar, een ander, maar in ouden Tijden, heeft het in Italien ook zo nauw niet genomen geweest, want men heeft by de Schrijvers dier eeuwe, van een *Florentijns Kusse*, 'twelk mijns bedunkens al klugtig in zijn werk ging; also men het Meisjes dat men kussen wilde, by beide de lelletjes van de ooren vatte, en 't Zoetertje dus wel digjes aan trekkende, gaf men 't een kusje dat het klemde, en deze wijze van doen, zeidenze, dat daar uit zijn oorspronk hadde; om dat het oor van de Mens de geheugenisse toe geheiligt zijnde, men aan d'ooren getrokken werdende, aan zulken zoete Zoentjes zoude gedenken; maar ik geloof eer dat het was, om de kusjes te beter te doen klemmen, en alzo te smakelijker te maken.

Wat zou men zeggen, dunkt u A: vervolgde een ander; indien men de Florentijnze Meisjes; als men 'er by kwam zulke kusjes begon te geven? Dat weet ik niet antwoorde A: maar dit weet ik wel, dat het al vry zoet zoude zijn, zulken aardigen slag van kussen onder ons op de baan te brengen: By hola, zeide M: 't is nog spels genoeg dat daar aan vast is, en 't waar goed dat zulk overtollig liplassen by ons mede wat gematigd wierd; maar zegt ons eens geestige M: vervolgde zy, wat waren de rest voor kusjes, daar gy flus van vermaande, want zo A: dit baantje, van nieuwe praat open krijgt, zo zullen wy buiten 't spoor van ons verwagten geraken.

Waar mede A: weder 't woord vattende, zo zeide hy, na de kus des vrindelijkheid, volgt de kus des vredes, en dit is eygentlijk 't geen wy zoentjes noemen, waar mede men de gerozene onlusten verzoend en ter nederleid; en hoe wel dit zomwijlen tussen andere geschied, zo heeft het dog in zonderheid zijn plaats tussen Man en Wif, die daar mede alle geheugenissen; als een nieuw verbond der onderlinge vrindelijkheid, door deze opgedrukte zoentjes verzegeelen: Evenwel houden 't de Wijze daar voor, dat zelfs in deze, hoe zeer ook geoorloofde zoetigheid, de maat moet geraamd worden, dat zulks niet en geschiede openlijk, en in 't bywezen van andere; in-

zon-

zonderheid niet van eygen Kinderen of Dienst-boden, aan dewelke niet dan stemmigheid en deftigheid behoren vertoond te worden: Ende was men by de oude Romeinen hier in zo nauw toezien- de; dat zeker Raads-heer, aldaar uit den Raad is gezet geweest, om dat hy zijn Huis-vrouw ten aanzien van haar beider Dogter (nu Huwbaar zijnde) gekust hadde. Dog zo't niet betamelijk is, dat Getrouwde Luiden in't by wezen van anderen malkanderen kussen en lief kozen, of eenig ander mal-gebaar bedrijven; vry onbetame- lijker is't voorwaar, datze ten aan horen van anderen kijven en schelden, of malkanderen eenig leed zeggen, en zo het billijk geagt word; dat ook de geoorloofde Minnelijkheden, binnen de behang- zelen van de Bed-stede besloten blijven, hoe en zal't niet voor on- billijk te houden zijn, dat de berispinge en onlusten buitens daks uitbersten.

Dan dit is te ruimen Slood, om zo met een spronk over te ra- ken, mogelijk zullen bekwaamer gelegentheden, ons eens wijder die zaak doen ophalen: Ondertussen laat ons zien wat de kus des eerbiedings, voor een kus by de Oude geweest zy, en wat daar van by ons is overgebleven:

I.

*Als ik mijn Philis Kussen mag,
Lag ik met Goden Lekkermyen,
De Zon op 't schoonste van de dag,
Kan my min, als haar oog verblyen.*

II.

*Laat Phebus in het Morgen-rood,
Zig met Aurora wat vermaken;
'k Leg liever in mijn Philis schoot,
En pluk de Roosjes van haar kaken.*

III.

*'k Misgun Jupijn zijn spijtig Wijs;
Nog Mars zijn Boeltje uit gelezen,
Dat Bachus by zijn Ceres blijf:
'k Wil liever by mijn Philis wezen.*

E. 2

IV, Haar

IV.

*Haar aanschijn my een Hemel strekt,
Haar oogjes zijn mijn Zonne stralen;
Maar als zy my dat licht ontrekt,
Verkwijn ik in een nagt van kwalen;*

V.

*Het rood Koraal is zonder glans,
By't geurig blos van hare wangon,
Mijn ziel blijft in de goude krans,
Van haar gekrulde lokjes hangen.*

VI.

*z' Is akoos tot mijn Min bereid,
Nooit heeft de hare my verdrotten;
Wat heb ik vaak al zoetigheid,
In haar ombelinge genoten.*

VI.

*Die vreugt gaat nooit uit mijn gemoet;
Nog nimmer meer uit mijn gedagten;
Ag Philis ag! hoe zoet, hoe zoet,
Is't in u armen te vernagten.*

Wy lezen dan dat de Oude Remeinen, en andere Heidenen hare Goden, met deze kus des eerbiedings eerden, der zelve Beelden en Autaren, ook de poorten en drempels van haar Tempelen, uit Gods-dienstigheid kussende: Waar van nog huiden ten dage de overblijfselen, in't eeren der afgestorven Heiligen, by de Roomsgezinden gespeurd werden, welker Beelden in kassen en kevien, daar de zelve in verwaard worden, zeer eerbiediglijk werden gekust; zo kust men ook in oude tijden de Aarde uit eerbiedigheid, als men van eenige verre Reize behouden weder 't Huis kwam, dat ook nog zomwijlen in zulken gelegenheden by vele Zee-lieden gepleegt werd. Van de Goden is deze wijze van eerbiedinge allenskens gedaald op de Menzen, maar voor eerst op de magtige in den Lande, en zulke die haar als Goden op der Aarden hielden; maar op dat het niét te moeyelijk zoude vallen, dus gestadig gezabt en gezoend te zijn, zo vond men uit een behendiger wijze, om zijn eer-

eerbieding met kussen te betonen; namelijk, met de hand aan de Mond te brengen, en die alzo te kussen, en dan dezelve na de gene die men eeren wilde uitstreckende, hem als het kusjen (daar men hem mede eerde) toe te reiken, en deze eerbiedinge met de hand te bewijzen, is even't zelfde dat wy dagelijks in't groeten, in ict aan te nemen, in ict toe te reiken, en in't oeffenen van allerley pligten van beleeftheid, onder ons zijn plegende, hoe wel weinige mogelijk weten waar't van daan komt.

De kus des beleeftheids is, die men in't groeten, in't by immand komen, in't weg gaan, in't wel-koom heten, en andere bejegeningen, den anderen uit heusheid geeft, en geschied meer uit inzicht van beleeftheid, dan uit zugt van liefde; alzo men dikwils in zulken gelegenheid niet voor by kan de zulke te kussen, daar men anderzints niet veel werks van zoude maken. De kus van beleeftheid, is men huden ten dage hier in Nederland maar gewoon te geven, aan Vrouwen en Kinderen, de Mannen malkanderen met het geven van de hand, op der ouder Duitze wijze; of met het doen van zodanige eerbiedinge, als wy flus van gesproken hebben, in de pligten van dagelykze beleeftheid bejegenen, hoe wel ook nog ter tijd d' Edellieden te Venetien, malkanderen op de straat te gemoet komen, gewend zijn d'een den anderen met een kus te groeten; 't welk zy (gelijk vele andere zaken) uit de gewoonte der oude Romeinen hebben behouden; onder de welke dit kussen op straat zo gemeen was, dat de Keizer *Tiberius* zulks voor een onlijdelijke moeyelykheid houdende, 'tzelve by openbare Placcate in zynen tijd heeft verboden gehad; maar de gewoonte magtiger zijnde dan de Wet, heeft deze wijze van doen groeten, ook langer na zyn dood doen deuren, onder d'Inwoonderen van Rome, ja van't merendeel van de Wereld doen in gebruik blijven.

Van de verraders kus zal ik niet veel zeggen, als onwaardig om onder zulke zoete zaken getelt te worden: Waarze de naam van *Judas* kus van daan heeft; is de meeste Menze bekend; en ik wil hopen dat wy nog zo veel van de oude Hollandze opregtigheid onder ons hebben, dat zulke verdoemelyke grouwelen by onze Naatie niet gevonden zal worden. En hier mede meen ik deze zoete stoffe van't kussen, eeniger mate mede afgehandeld te hebben, ten

ware gy nog begerig mogt zijn; om te weten wat dingen buiten 's Menzen lighaam, en wat leden van 't lighaam plegen gekust te werden: Ik bidde u beleefde A: voegde M: daar op, nu gy zo veel moeite hier in genomen hebt, laat dit weinige niet onafgedaan blijven, maar maakt dat ook dit gehoord hebbende, wy u voor 't een en 't ander ten vollen mogen bedanken.

Boven de dingen dan vervolgde A: die ik u verhaald hebbe, dat als Heiligheden gekust wierden, zo kuste men ook den Helm van van den Oversten, den Ring, den Rok en den Beker van dezelve; en dat men huden-daags den boord van de Rok der grote Vrouwen kust, agte ik dat gy alle niet onbewust van zijt; des gelijks den Beker daar de Minneresse heeft uitgedronken; en A: zoude kunnen zeggen of hy ook de Ring van M: deur niet wel zomtijds gekust heeft, als hy dien van hare hand niet en vermogte te geraken: Aan 's Menzen lighaam wierden gekust de mond, de wangen, het voorhoofd, de oogen, de handen, de knijen en ook voeten; in 't aanschijn immand te kussen is eerst in gebruik, en wel het eerlijkste geweest; naderhand is men door vley-kunst, ook tot het kussen van handen, en eyndelijk tot dat van de voeten gekomen, also kusten men ook nog huden ten dage, in teken van grote eere en gunste de handen van Koningen en Prinzen; en de Paus laat hem zelfs by Keizers, Koningen de voeten kussen; ja het handen kussen of immers de benaminge daar van, is huden zo gemeen, dat by na in alle bedankingen gene andere woorden van heusheid gebruikt werden; de groetingen die de beleefste (als 't ware onder onze Jeugd) na de Franze wijze, malkanderen met knije tastinge, en zomtijds nog lager dagelijks doen, zijn niet anders in der daad, dan de knijen ende de voeten te kussen, de hand eerst aan de mond, en van daar als met het toereiken van een kus, om laag gebragt werdende, daar nogtans het eerste by de Oude voor slaafs, en het ander, ook zelfs in de Roomze Keizeren, voor verwaant en onbetamelijk gehouden werd. Deze kussen dieze de ontmoetende toewierpen, al warenze maar een weinig bekend, waren geinteken zo zeer van Liefde, als van pligt en beleeftheid, en wierden gebruikt in gaan en komen, geluk wenzen en dagelijkse bejegeningen; deze zijn geen pand der Zielen, door onderlinge goedwilligheid

heid te zaam vervoegt, maar befloten alleen een blote groetenisse, naar het uitwendige in een bygevallige ontmoetinge; en in dezen gevalle is de liefde geen nootwendig vereijs, dewijl vele zelfs hunne Vyanden, gedrongen door de nootzakelijkheid, deze slag van pligt mede delen, en also is het ook menigmaal een soort van geveinsde Vrienschap.

En het grootste gebruik van den kus, is de verraders kus; wanneer dit liefde in een teken van verradery verandert wort, ende wanneer een verrader dit teken van vrede gebruikt, tot een pligt van wreetheid, zodanig is de kus van *Judas* geweest, met de welken hy onze Zaligmaker verraden heeft. Zodanig die van *Joab*, als hy *Amaza* by den baart grijpende, hem onder schijn van kussen dan Dood-steek gaf. Zodanig die van *Nero*; als gy zijn Moeder *Agrippina* na een kostelijke Gastery, ter middernagt haar afscheid gaf, terwijl hy haar met de grootste schijn van opregte goet willigheid omhelzende, haar oogen en handen kussende, en haar beleefdelyk uitleidende, zeide mijn Moeder, (vaart wel) om mijnen wil bezorgt uw gezondheid, ik waarlijk leve en heerze om uwent wille; naar het welke hy haar zijn gevryde Slaaf *Anicetus* overgegeven heeft, gelijk als om zijn Moeder eershalven te Huis te brengen, maar het was in een Schip, 'twelk tot haar ondergang bestelt was.

TWEDE

TWEDE HOOFD-DEEL.

Geographize Beschryvinge van de Volk-Planting Suriname, gelegen in 't Noorder-Gedeelte van 't Landschap Guajana in Amerika.

De aller eerste ontdekking van Amerika word toegeschreven aan eenen Engelsman *Madok Owen Gwyneth* (of *Gaineth*) Zoon van *Owen Gwyneth*, Broeders Zoon van *David* Prins van Wallis in 't Jaar 1170. Als wanneer gemelde *Madok* door ontstane onlusten, die men te vergeefs trachte by te leggen, zig met het nodige ter zee begaf, om elders een Rust-plaats op te zoeken; na eenigen tijd omkwervens eyndelijk aandoende Florida en Kanada; en alzo de Kusten van Amerika ontdekkende, ruym drie hondert Jaren voor dat *Kristoffel Kolumbus*, die doorgaans voor de eerste vinder van dat Werelds gedeelte gehouden word, aldaar belande 1492.

Men vind'er vele, die menen dat de Filosoof *Plato* al eenige kennis zou gehad hebben van Amerika, en tot deze nieuwe ontdekkingen aanleidinge gegeven, door de beschryving, die hy in zijne Schriften doet, van zeker Groot Eyland, *Atlantis* genaamt, Westwaarts aan gelegen, en zelfs groter als Asia en Africa te zamen; waar van *Diodorus Siculus* insgelijks gewag maakt: Maar 't geen zy beide hier byvoegen, dat dit gemelde Groot Eyland door een verwaarljke Water-vloed, in een etmaal van de Atlantize zee overstroomt en bedekt was; sloot deze losse gissingen genoegzaam om verr': Voornamentlijk zo men aanmerkt, dat de Ouden zonder behulp van 't Kompas, by haar geheel onbekent, zo verr' niet hebben kunnen of durven doordringen, hebbende de Linie nooit gepasseert,

feert, en by gevolg geen zekere kundschap van de Landen aan gene kant van dezelve gelegen, zijnde al 'tgeen daar van verhaalt wort, niet hoger als verdigtzelen en hersien-schildery te agten; gelijk dat Land waar van de Latijnze Hooft-Digter dus vertaalt zingt;

*Verr' buiten het gestart, dat aan den Hemel blaakt,
En verder als de Zon in 't Jaar zijn dag-reis maake,
Is 't Land daar 't ruim gewelf des Hemels met zijn ligten
Op Atlas schouder rust, en steunt op zijn gewrichten.*

Aanmerkelijk is het evenwel, dat de Digter *Seneca*, in 't Treut-Spel van *Medea*, de ontdekking van Amerika als voorzeid en afgeschaduwt heeft; Profeterende, *dat 'er in latere tijden vele Landen zouden ontdekt worden van welke men doen niets wist.* Hoewel deze Voorzegging, gelijk de rest van 't geen by de Ouden dien aangaande gevonden word, maar vergiërt is, en zonder grom; zo is ze (gelijk wy gemelt hebben) vervult geworden in 't Jaar 1492.

Daar zijn 'er egter die verhalen, dat America 1499. eerst ondekt is, door *Martinus Boheim*, een Neurenburger van een oud Boheems geslagt, *Zwartsbach* bygenaamt. Deze Man was een grote Wiskunstenaar, hebbende een uitmuntende trek om vreemde Landen te bezoeken, willende in 't zelve Jaar met een Schip van Antwerpen naar Portugaal reizen, wierd hy na de Azorize of Vlaamse Eylanden gedreven, en deed een der zelve aan, dat van de Portugezen naderhand *Fagalis* genoemd is, om de grote menigte van Havikken. Van daar waagde hy zig met zijn Schip dieper in zee na 't Westen, en ontdekte 't vaste Land van America; van deze zijne Kours en de Plaats, waar hy in America aangeland was, twee Land-kaarten op stellende, waar van hy, in Portugaal wedergekeert, de eene vereerde aan Koning *Jan* de eerste; brengende de andere Kaart te Neurenburg te Hurs, alwaarze nog te zien is, en in de Familie der *Boheims* als een grote Rariteit en Antikwiteit bewaart wort. Deze ontdekking schijnt met reden de eerste te kunnen ge-agt worden; also die van *Madok* verdragt is van vergiërt te zijn, als getchiet voor de uitvinding van 't Kompas, zonder welke Kusten niet te bereiken zijn.

America grenst tegens 't Noorden aan de Groenlandze of Ys-zee, de zee engte of Straat van Hudzon, en de Christiaan zee; tegens 't Westen aan Mare Pacificum of de Vreedzame zee; tegens 't Zuiden aan de Magellanize Straat; tegens 't Oosten aan de Atlantize zee of Marc del Nort; welke America afzondert van 't oude vaste Land; waar van 't aflegt 1000. of 1200. mijlen, meer of min, na de gelegenheid der plaatzen. De uitgestrektheid van 't Zuiden na 't Noorden, van den 54. graad 20. minuten der Zuider-breedte, van de Magellanize Straat, tot den 63. graad der Noorder-breedte, tot aan de Straat Hudzon, bedraagt omtrent 2347. mijlen; en van 't Westen na 't Oosten, van den 241. graad tegens Angubela del Gato, tot den 348. graad; tegens de hoek Rio Grande in Brazil, de breedte is wegens de ontelbare menigte der gewesten zo verschillende, dat men de grote daar van niet wel beschrijven kan. Vorders gaan ik over tot de beschrijvinge van de Karibaanze kust, alwaar de Volk-Planting van Suriname haar Zetel heeft.

Deze nieuwe Volk-Planting, gelegen op zes graden of zes en een half ten Noorden van de Middel-Lijn, is al zeer aanmerkelijk, heeft reets vele Planterijen en omtrent hondert en vijftig Zuiker-Werken met hare Ingenios-Molens en verdere toefstel, wordende de Planting van tijd tot tijd al verder met goed voordeel uitgebreid. Men stelt vast dat zo de Afrikaanze Swarten daar voortaan na behoren worden aangezet en behandelt, men jaarlijks een overgroot getal Fluit-Schepen met Zuiker zal kunnen laden en afzenden, en daar tegen allerley Europe-ize Manufacturen weder derwaarts voeren. Te meer dewijl de Volkeren van Guajana, de Tunivas en andere diep Landwaarts in, die te Land tot in Peru en Chili kunnen doordringen, ook zeer rijke Goud-Mijnen hebben; met de Nederlanders een zeer goede Vriendschap onderhouden, en met gene andere Kristenen willen handelen. De zelve Volkeren hebben ook twee grote Stromen de Oronoque en de Amana, om na de Zee-kust af te voeren 't geen haar Land opgeeft.

Suriname zelfs loopt met een uithoek, doorgaans met Bosschagen bezet, in zee; 't Land is verscheiden van gedaante en aard; aan sommige oorden Hoog en heuvel-agtig met rusten-gelegen dalen; aan andere vlak en laag; de grond meest moeraslig, mullig en kley-

kley-agtig, waar uit de Bossen van zelfs sterk voort spruiten. Men vind 'er voor 't overige een weinig witte zand-grond, van natuur onvruchtbaar en zonder Bomen, die nogtans tot grazige Weiden, en zelfs voor vrugt-dragend gewassen, bekwaam gemaakt word. Op 't kley-land, waar op de swaarste Bossen staan, wast het beste Zuiker-ried, als de Bomen afgekapt en op de grond verbrand zijn. Op de hoge Landen valt Indigo, Orléaan, Katoen, Aard-vrugten en andere Indiaanze Gewassen. Onder de Stromen, die niet alleen de zonderlinge Vrugtbaarheid der Planterijen bevorderen, maar ook tot het vervóeren der waren zeer gemakkelijk zijn, is de voornaamste Vloed Zuriname, waar van de Maatschappij haar benaminge heeft. Deze grote Stroom verdeelt zig aan de mond zelfs in twee, waar van de eene tak met die naam in zee stort; de andere-tak word Commawijne geheten, waar in vele kleine sprugtels, van welke Cottica de grootste is, met hare wateren in vallen. De mond van de gemelde Stroom Zuriname, is voor aan, daar ze naar gissing by na een uur breed schijnt, bezet met een Zand-bank, alwaar men by hoog-water omtrent drie vademens diepte heeft, en by Spring-vloed na evenredenheden meer. Gemelde Vloeden zijn voor 't overige zonder klippen of harde zand-banken, en voor aan zeer bekwaam voor Oorlog-Schepen en Fluiten, gelijk de kleine Riviertjes en Kreen voor Barken en Ligters, om alles af en aan te voeren van de Zuiker-Molens en Planterijen op der zelfver boorden gelegen. 't Getal dezer Zuiker-Werken met hare Ingenios-Molens en verdere toefstel zal nu reets omtrent tot twee hondert zijn aangegroeyt.

Op de oever van de voornoemde Vloed Zuriname, digt aan zee, legt de zeer voordelige Sterkte Zelandia, deze naam bekomen hebbende van die van Zeeland, dieze eerst bezeten hebben, en de gansche Volk-Planting den Engelschen afnamen in 't Jaar 1667. door beleid van de Admiraal *Krijnzen* en de Vice-Admiraal *Culeward* met een Vlootje van drie Oorlog-Schepen en eenige kleindere Vaartuigen, van alles wel voorzien en op hebbende drie hondert Soldaten, onder 't bestier van de Generaal *Ligtenberg*. De Vesting van Zelandia is van Schelp-steen gebouwt, met goede gragten en aarde buiten-werken versterkt, en van binnen genoegzaam voorzien van Gescht en Manschap, als mede van de nodige Magazijnen, Wa-

pen-kamers, Kruit-kelders, Wagt-huizen; enz: De Stroom, door de zee-vloeden opgestuwt, bespoelt zelfs de voet van de Vesting, wordende 't geweld van 't water door ingeworpe Stenen gebroken en daar door 't af en weg-spoelen verhindert. De Oost-kant van 't Fort is versiert door een lustige dreef van geboomte, waar onder een menigte van sehone Oranje-bomen uitmunt, zig uitstreckende tot aan de Woning van de Gouverneur.

Door deze Sterkte word de bygelege Stad Paramaribo, ook Nicuw Middelburg geheten, volkomen gedekt. Zy is eygentlijk maar een Vlek zonder Wallen; hebbende binnen hare omtrek vier hondert Huizen, of daar omtrent. De grond van de Stad is hard en van Schelp-klip, waar door de Straten zelfs in de Regen-Maanden, wanneer daar dikwils sware Plas-regens vallen, gemakkelijk kunnen gebruikt worden, lopende 't water naar de Rivier af. Voorts word deze Stroom Zuriname door 't Geschut van 't Kasteel boven en beneden 't zelve zo wel bestreken, dat gene Vyandlijke Schepen veilig kunnen aankomen om te Landen, 't geen de moerassige grond en de digte Bossen, waar meê ze bezet zijn, te moeyliker maken.

Gelijk de Franzen, die het steeds aanwastend welvaren van deze Nederlandse Volk-Planting met een loer oog aanzien, met schade en schande ondervonden in 't begin van deze eeuw, wanneer onder 't bewind van Monfr: *Du Cassé* met negen Oorlog-Schepen, een Bombardeer-Galjoot en verscheide andere Vaartuigen de voornoemde Stroom opkwamen en met geweldig Schieten en Bombarderen de Vesting meenden te vermeersteren; maar door 't Geschut van 't Fort en de daar byleggende Koop-vaardy-Schepen, boven verwagting zo dapper be-antwoord wierden, datze tegens wil en weder van daar vertrokken; hebbende vele doode en gekwetste, en van hare Schepen, die zeer ontrampoeneert waren, behalven vele kleine verloren een Oorlog-Schip van vier en twintig Stukken en hondert en zestig Man; dat door onkunde van de gronden gestrant was en tot buit bleef aan de Nederlanders.

De Zurinaamze Maatschappy heeft, behalven Zelandia, nog een andere Vesting, Sommelsdijk genaamt, om datze eertijts geweest is de Woon-plaats van den Hoog-Ed: Heer *Sommelsdijk* Opper-Bestierder van de Volk-Planting. Dit Fort is gelegen op een moerassige grond,

grond, zes mijlen van zee, ter plaatze daar de Stromen Commewijn en Cotteca te zamen vloeijen; en versterkt met goede aarde wallen. 't Zou voor de Nieuwe Kolonie zeer voordeelig zijn, en grotelijks tot hare bescherming tegen allen Vyandlijken aanval dienen, zo ze ook een Sterkte had op de zamen vloeijing van de grote Stromen Commewijne en Suriname, alwaar nu het Krabbe-Bos leid, dus by genaamt van de grote Zee-Krabben, die hier in menigte van de Bewoonders gevangen worden. De grond van deze plaats is tot het aanleggen van een Vesting wel eenigzins onbekwaam, als wezende moerassig en slijkerig, lopende door de Vloed te elkens onder; maar zou door ingeheyt paalwerk wel goed gemaakt kunnen worden. Aan de overkant van 't Krabbe-Bos ook op de Gaar-Vliet der gemelde Hooft-Rivieren konde insgelijks een Kasteel van groot gewigt tot beveiliging van die beide Stromen gebouwt worden. De onkosten, tot zo een werk vereischt, zouden volgens gemaakte Calculatie 300000. guldens, of iets meer belopen. Zo zulks eens uitgevoerd wierde, was de Volk-Plantinge niet als met een over-grote Zee-magt aan te doen, dewijl dan gene Schepen de Stromen aan de eene of andere kant zouden kunnen opkomen, of een landinge ondernemen, zonder zig bloot te stellen voor 't Geschut van die Vestingen. Welkers aangelegentheid, of liever nootzakelijkheid men wel kan afmeten uit de laatste onderneming der Franzen tegens deze Kolonie. Van welke togt, om ons voorstel te bevestigen, wy hier een naukeurig verhaal zullen byvoegen.

't Was den 10. October 1712. wanneer Monfr. *Cassart* voor de tweede maal binnen zes Maanden met agt Oorlog-Schepen, zeven Barken en dertig Barkassen, op hebbende vijf en twintig hondert of drie duizent Man van Guadaloupe, een Eyland der Franzen in Amerika, de Surinaamse Volk-Planting aantaste. De Oorlog-Schepen konden wegens de ondiepte niet verder als aan de bekende Modder-Bakk komen: dog een gedeelte van 't Volk, op twee grote Barken, twintig Barkassen en een klein Oorlog-Schip gezet, voeren vroeg in de morgen-stont na de overkant van de Stroom, eerst aandoende en plunderende de Plantagie van de Heer *Amzing*, een der Raaden van de Kolonie, een Man van vele goede hoedanigheden. Het zelve lot van verwoestinge moesten eenige andere Planterijen

voor aan op de vlakke staande; mede ondergaan. Deze verwoesting deed de Negers, als mede de be-angste Vrouwen der Blanken in de Bossen vlugten voor't gevreesde gevaar. De Inwoonders, van der Franzen onderneming te voren verwittigt, schikten zig met alle mogelijke vlijt tot een dappere tegenstand. Ten dien eynde haddenze over de tagtig stukken Geschut tegen de plaats der ontschepping geplant; de Wallen der Vestingen verbeterd, en de zelve van alles wel voorzien. Waar door Monfr: *Cassart* genootzaakt was het uiterste geweld aan te wenden; om de eer van zijn Koning en eygeagting, door't mislukken van de eerste onderneming schandelijk verloren, te herstellen, en niet meer schande te behalen. Hy liet derhalven de Schepen en Fregatten in de Rivier komen, behalven het Schip de *Neptunus*, dat te diep gong; hy deed de Galjoten naderen, en hield zijn troupen ter Landinge gereed. Maar de Schepen die hem moesten begunstigen, en zo de Stad als het Fort beschieten, raakten twee Kanon schoten verr' van de zelve aan de grond. Het geen Monfr: *Cassart* verpligte te wagten, tot datze door de Spring-vloeden vlot wierden, om de Stad en het Kasteel in te sluiten, en zig met zijne troepen meester te maken van de Rivier Suriname. Maar alzo deze tegen over het Kasteel en de Stad nauwer wort, en een bogt maakt, die maar een sterke Musket schoot breed is, en door 30. stukken Geschut werd beschermt; was het nootzakelijk, na dat de troepen het vuur zouden uitgestaan hebben, en aan de andere kant van de Rivier komen, een weg over Land te maken, die de bogt van het eene eynde tot het andere overdwarsde, om de gemeenschap vry te maken voor de troepen en de Schepen, en de zelve de Inwoonders te Water en te Lande af te snijden. Hier op detacheerde Monfr: *Cassart*, Monfr: *Beaudinard*, met 100. Granadiers, om die dwars door het Bos en by na ondoorgankelijke moerassen te zoeken: Deze liet des anderen daags weten aan Monfr: *Cassart*, dat hy de zelve had gevonden, en van de eerste Woning aan de andere kant van de Rivier al meester was. Waar op Monfr: *Cassart*, aanstonds het tweede bataillon der waarts dede trekken; om hem in die post te ondersteunen, en volgde zelfs twee dagen daar na met de overige troepen over de Rivier, met het Fregat de *Meduze*; terwijl twee Schuiten hem Mond-kost

en

en Oorlog-behoefkens bragten. Zo als de Koloniers door het ligt van aangestoken vuuren ter wederzijde van de Rivier, zagen datze overtrokken, gaven een laag uit al haar Geschut, dat haar had moeten ophouden, waar door alleenig vijf Mannen wierden dood geschoten, en vijf gekwetst in de Sloep van Monfr: *Gotteville Bellule* die aan een arm wiert gewont, en een gedood in de grootste Kanoe, die door Monfr: *Du Bretuil* wiert gevoert. De *Meduze* gevoert door Monfr: *De Hericourt*, en de twee Schuiten die hem mede volgden, niet tegenstaande het vuur uit het Geschut, waar van't door-boort was, raakten 'er door; maar alzo het niet langer kon bestuuren, ging Monfr: *Cassart* daar voor en boegzeerde het met de Schuiten, tot dat buiten bereik van het Geschut was, en deedze aanstonts en met haast herstellen. Monfr: *Hericourt* deed by deze gelegenheid, die zeer delicaat was, alles wat men van zijne ervarentheid zou hebben kunnen verwagten. De troepen dan in dezer voegen verzaamt zijnde, maakte Monfr: *Cassart* in de boven gemelde Woning een Campement, en liet daar in de helft van het Volk, onder gezag van Monfr: *De Sergues*; detacheerde wijders Monfr: *De Espinoy* met 50. Granadiers, om zig van een voordeelige post aan de andere kant van de Rivier van Para te verzekeren, en dopr dat middel de Koloniers alle gemeenschap te benemen. Met de overige Manschap trok Monfr: *Cassart* aan het hoofd der zelve 20. mijlen op waarte langs de Rivier. De Heer *De Goyer* dies tijts Gouverneur, schikte middelerwijl 200. Man om Monfr: *De Espinoy's* post aan te grijpen; dog de zelve der Inwoonderen beweginge gewaar wordende, voor kwam haar; toogze met de Banjonet op de tromp van de Snaphaan tegen; sloeg de zelve, nam de Kommandant, zijnde de eerste Kaptain van Stad gevangen, nevens vier Gemene, doode en kwetste verscheide en dwong de overige in de Bossen te vlugten. *Espinoy* verloor in dit treffen, dat scherp was, maar twaalf Granadiers, en bekwaam zelfs een schoot in zijn Voormouw. Monfr: *Cassart* kwam, nadat Monfr: *Moans* met een detachement boven aan de Rivier had gelaten, om die post te bewaren in het Kampement, om met de Spring-vloeden, die naderden zijn voordeel te doen, en zo de Stad als het Kasteel, 't welke Monfr: *Bandeville* vijf dagen bleef Bombarderen, zonder merkelijke schade

schade aan beide te doen, werpende daar in over de hondert Bomben, aan te tasten; de Heer Gouverneur hier van verwittig, wierde alzo genootzaakt, na een rijp beraden, met Monfr: *Cassart* over een Brandschatting te accorderen: Waar toe gemelde *Cassart* zig geerne gereet vont, wijl hy niet zonder groot gevaar de Schepen, om de banken en het weinige water dat'er in deze engte was, konde doen naderen.

De Inwoonders niet verslauwende, verweerden haar onvermoeit, tonende alle goede wilvaardigheid, om de Vyanden tegenstant te bieden, met alle goede voorzorge ende beleid, als immers mogelijk was, dog met zonderling misnoegen en kragtig nadeel, door het vlugten van de Negers, waar door vele harer magt zal gebroken zijn.

't Zelve deden de Kapiteins *Jaques Sirodet*, *Willem de Gojer*, *Cornelius* ende *Pieter Karstens*, *Cornelius Tomas*, en *Steven van Lind*, die toen alle daar ter Rhé lagen; bewijzende een yegelijk zo veel tegenstant, als van eerlijke dappere Zee-Luiden zoude kunnen gedaan worden, zonder eenigzins hare pligt te verwaarlozen; op dat des noot zijnde, het voorval genoegzaam naar ware geschapentheid, van haar kon verantwoordt woorden, ter plaatze daar het behoorde.

Geduren het beleg, kwamen in de Kolonie uit Europa aan de Kapiteins *Jan Schouten*, *Kasper Keysberg*, *Pieter Verwer*, neffens het Schip de *St: Clarida* uit Guinea; voor de mont van de Rivier *Zuriname* het Anker latende valle, zondenze de Boot van *Keysberg* op, die door de donkerheid van de nacht de Franze Schepen passeerde, zonder aangehouden te worden; daar op zont de Heer Gouverneur de Loots te rug, met ordere aan de Kapiteins om op't spoedigste weder in zee te lopen, en na *Barbados* of *Curacao* te gaan, aan welke laatste plaats deze Schepen behouden gearriveert zijn, en alzo geret uit de handen der Vyanden, zijnde reets merendeels verloren ge-agt.

Ondertussen was het akkoord van Afskoping tusschen Monfr: *Cassart*, en de Koloniers getroffen, op de volgende voorwaarde: te weten, dat men aan hem 15000. Oxhoofden Suiker zou geven, tot 48. guldens 15. stuivers het Vat; belopende alzo in't geheel eene zomme van 731250. guldens; welke gestelde zomme men in't volgend betaalt. Als bestaande in

3500. Ox

3500. Orchootich Suiker.
 750. Swarte Slaven, à 350. guld: 't stuk.
 180000: Guldens aan verscheide waren.
 65000. Guldens in gemunt en ongemunt Silver.
 37000. Guldens in Wissel-brieven.

Voor welk bovenstaande akkoort Monfr: *Elias Chaigne*, een Man van veel billijkheid, tot Gijzelaar van Monfr: *Cassars*, is mede genomen: zijnde deze Bende den 7. dier volgende Maand weder vertrokken.

Naderhant is de Maatschappy bezig geweest over een gehele Reductie onder de Ingeciency en deze omslag van schade na overwieging gereguleert op 8. à 10 procenten van een yder Kapitaal. Dit is voornamst van Ingten in de Volk-Planting, op deze togt van Monfr: *Cassars* is voorgevallen. De tijdingen van Parijs ingelopen melden, dat deze onderneming meer bedraagt in onkosten tot het toerusten den Vloot, als de getrokke Kontributie. Zo datze in de zelve voor haarzelve voordel behaalt hebben, maar alleen aan de Nederlandische Planting groot afbreuk hebben toegebracht. Waar voorze in het toekomende genoegzaam bevyrd en veilig zou kunnen zijn, zo men op de plannen, hier voer aangewezen, een of twee nieuwe Forten boude, waar door gene Vyandlijke Schepen, als wel onder 't bereik van 's Gescht dezer Vestingen, konden aankomen om een Landing te doen.

De Stromen Kommevijnne en Kotteca, op welkers samen-vliet de Vesting Sommielsdijk, gelijk wy boven gemelt hebben, gelegen is, strekken zig tot omtrent veertig mijlen, Landwaarts in, uit. Zy zijn overal vaarbaar, gelijk mede de kleine Vloeden en Kreenen, die van alle oorden in de zelve vallen; behalven dat hoger Landwaarts op, boven de reets aangeleide Plantagien, om de vijf of zes mijlen eenige Water-vallen van de Klippen heerstortende 't gebruik dier Stromen voor de Vaar-tuigen gevaarlijk maken, en waarschijnlijk de verdere uitbreiding van de Kolonie al wat zal verhinderen; gelijktze de verdere ontdekking van dit vrugtbare en gezegent Land te moeyliker maken. Want dewijl 't zelve uit zijnen aart meest Boich- en Mocras-agtig, en met ontallijke Wateren doorsneden is, vindmen nergens gebaande Land-Wegen of Voet-Paden, maar moctmen zig

50 B E S C H R Y V I N G E van

zelve en de goederen die men wil vervoeren, met bekwame Vaartuigen de Stroom en Krieken op en af laten brengen naar of van de oorden die men wil aandoen. En aldus wort de Suiker en andere Waren van de Plantagien, alle op de boorden van gemelde Vloeden en Krieken gelegen, met grote Ponten, die door Riemen van de Negers zijn voortgedreven, van alle kanten op de algemene Reed voor Paramaribo aangevoert, om op de gemelde tijt in de daar liggende Koopvaardy-Schepen ingeladen en naar Europa overgebracht te werden.

De Koophandel wort in de Kolonie met zeer goed voordeel gedreven en is reeds van een groten omflag. Zommige van de Planters verzenden hare Waren van daar op eygen Risico, andere verzenden de-zelve aan de Kooplieden, te Paramaribo gezeten, ten dele voor gereede penningen, ten dele voor andere koopmanschappen, die haar dienstig zijn. Aan de Engelsche is ook toegelaten, hare Waren alhier met Bregatjes te mogen brengen, eyger met deze voorwaarde, datte te elkens, als te in de Kolonie komen, tien Paarden ten dienste van de Planters in hare Suiker-Werken moeten geven. Vorders worden te Paramaribo van Nieuw-Jork, Barbados, Madera, Baston, in't Rode Byland en andere Kusten vele levensmiddelen, als Boter, gezoute Vlees, Meel, Wijnen, Tabak enz. van de Engelsche gebragt; en voor de-zelve weder mede genomen Swaar Hout, Melasjes uit de zuikeren lekkende, Yaer-werk, alle zoorten van Linnens, Speeteryen, Verf-Olie en'tzigen haar meer dienstig is.

DARDE HOOFD-DEEL.

Beschrijvinge van Nieuw-Jork. Paalen van Nieuw-Nederland, enz:

Nieuw-Nederland word ten zuid-westen bepaalt door Virginia, en stoot ten noord-oosten tegen Nieuw-Engeland; in't noorden word

Werd het verpest door de Storm *Kanada*, en tegen de stranden door den *Oceaan* blijven noot-westelyk landwaarts, onbekent. De Eerste, die dit Gewest aandeed, was *Handyk Glasen*, welke by de Hollandse Ost-Indische Maatschappij gehuurd, en in't noorden van *Amerika* een door-gang te soeken na *China*, t'zeggende met het Jagt de *Halve Maan*, in't jaar zeffien hondert en negen. Van de *Kanadische Eylanden* afgeteeken zijnde; stelden zy hun kours west ten noorden aan; en hebbende zo, by de twintig maten met redelijke spoed gezeld, ontmoeten zy land, en bemerkten aan verscheidene teekenen dat nooit eenig Christen daer te vore geweest was. Wanneer zy nu nader daar na toe gescild waren, en de kust en strand bekwaam zagen, namen zy na zijds gelggenheid, zo zy best konden, tegezigt en bezit daar van.

Nieuw-Nederland aldus ontdekt, en om d'overeenkomst met *Nederland* met deze naam gedoopt, maakte veel Koopheden gaande, om de voet van een vasten Handel hier te vestigen; was halven zy in den jare 1614. by d'Algemeene Staten in 't *Gravenhage* een Gunst-brief verzogten te verkrijgen, ten eynde zy met uitsluiting van alle anderen dit nieuw-gevonden Land bevaarten mochten. Deze zaak wiert terstont ernstig by der hand gevar. *Adriaan Blok en Godyn* ontdekten hier eerlang verscheidene Kusten, Eylanden, Havenen, en Stroomen, daar hier na breeder van gesproken zal worden. Naderhand is *Nieuw-Nederland* in den jare 1664. wanneer de Koning van *Engeland* met de Staten der *Vereenigde Provinciën* in een heiligen Oorlog was, den Hollanders onzweidigt, en zedert die tijd in de Magt der Engelschen gebleeven.

Nieuw-Amsterdam, 'tgeen tegenwoordig *Nieuw-York* genoemd word, legt op't Eyland *Manhattan*, omtrent vijf mijlen van den *Oceaan*. Met een ry loopen de Schepen aldaar uit zee ter regde. De Stad heeft een aarde sterkte, binnen de welke, op't uiterste bolwerk na de Rivier, een Wind-molen staat, benevens een zeer hooge staak, daar een vlag by opgehaalt word; wanneer zig eenig Vaartuig in *Godyns-bay* opdoet. De Kerk rijst met een dubbeld verheven dak, tuschen 't welk een vierkantige Toom boven uitkijkt. Ter eenre legt het Gevangen-huys, en aan de andere zijde des Kerks staat des Slotvoogds woning. Buiten de wallen ziet men

32 B E S C H R Y V I N G E N van

men ook veel fraaye huizen; die meest door Amsterdammers getimmerd zijn. Aan de water-kant staat galg en wip, en een pragtige Stads-herberg bestaat d'afgelegenste hoek. Tusschen de sterkte en deze Herberg is een ry van bekwaame woningen, onder welke uitstekende Pak-huizen, die de Hollandische West-Indische Maatschappij daar heeft doen stigten.

De Kust van *Nieuw-Nederland* strekt zuid-west ende noord oost; is zuiver en zandig; zeer natuurlijk droogende; en alhoewel de oce daar vlak tegen aan staat, is ze egter meest over al bekwaam om te ankeren; oeddeels om dat men daar zuiver zand-grond heeft; en ten anderen om dat 'er uit de zee zeer selden swaar weer valt, uitgezomen somtijds uit den zuid-oosten met een spring-tijd; maar als de wind uit den noorden ende noord-westen waaid, 't geen daar den meesten tijd gebeurt, is 't een zeer goede Reede, om in alle tijden des jaars aan te doen.

't Voor-land is in 't gemeen dubbeld, en op sommige plaatsen in Eylanden gebrooken, die zeer bekwaam zijn om yarkens, en allerley vee, op te voeden. Door deze dubbelheid des voor-lands zou men van buiten oordelen, dat men ten eersten het vaste land ontmoete, maar wanneer men nader komt, ziet men, dat het maar Eylanden zijn; die binnen 's lands weder groote en ruime valeyen, wateren, en kreeken hebben, welke ook dikwils bevaarbaar, en bekwaam zijn om van d' eene plaats tot den ander te komen.

Zee-havens heeft men hier te lande veel en verscheiden, waar van wy maar iets ter loop zullen zeggen; want die de zelve altemaal met hunne omstandigheden beschrijven wilde, zou daar alleen een grooter werk van kunnen maken als het ganstche bestek is, 't geen wy ons voorgesteld hebben. Makende dan een aanvang met het zuiden, en niet het *Lange Eibay*, die de eerste in ontdekking is geweest. Deze Bay legt op de hoogte van 29. graden, is zes mijlen wijd, en negen mijlen lang, en heeft verscheidene banken; niettemin blijft ze in zig selven een goede gelegenheid en veilige haven voor een menigte van Schepen, als hebbende ruimte genoeg om die te herbergen. Men heeft hier ook gelegenheid om Walvissen te vangen, vermits zig de selve by de winter tegen

gen, de droogten en banken van deze Bay komen schuuren; dog ze vallen zo vet niet als in *Grœland*. Maar negen mijlen loopt de Bay smal toe, en word een Rivier, die men de *Zuid Rivier* noemd, daar hier na breëder van gesproken zal worden.

De Bay, daar het *Staaten-Eyland* in legt, is te beroemder, om dat daar te gelijk in vallen de *Oost-* en *Noord-Rivier*, welke twee zeer schoone Rivieren zijn, nevens verscheidene Killen, gaten, en kreeken, waar van 'er eenigen wel Riviortjens gelijken, en ook zelfs gevaarbaar zijn; gelijk ook om dat in de selve Bay meer als duisent Last-schepen voor alle gevaarlijke winden bevrijd kunnen Jeggē. 't Inkomen van deze Bay is redelijk ruim, zonder veel gevaars, en wel te vinden voor de genen, die daar eens geweest, of die daar wel van onderregt zijn.

Tusschen deze twee Bayen is meest een doorgaand dubbelt Voorland, met verscheidene Eylanden, die op sommige plaatsen twee en drie dik leggen. Deze Voorlanden zijn, zo wel als d' Eylanden, altemaal zeer wel gelegen ende bekwaam, niet alleen tot zee-dorpen voor alderley soorten van vissers, maar ook om Koorn te winnen, Wijnen te teelen, oogst en tuin-vruchten te kweeken, en Vee aan te houden, door dien het land gedragtig en redelijk vet is. Ook zijn deze Eylanden altemaal zeer Oester-rijk, door de meenigte van Oester-banken, welke daar om en omtrent leggen.

Behalven dat de menigvuldige Eylanden, die sommige ook vry hoog zijn, van natuure verscheidene schone bayen en zee-havēn uitleveren, zijn 'er ook nog andere bekwaame gaten, hoewel ze weinig bevaaren worden, inzonderheid het *Beeren-gat*, de *grootte en kleine Eger-haven*, 't *Barne-gat*, en meer anderen, waar binnen het zeer veilig en seker te leggen is.

In het *lange Eyland*, langs de zee-kant, zijn ook eenige gaten en gelegenheden om Vaartuigen te bergen, nog de selve worden niet zeer dikwils gebruikt. Ook ziet men 'er op eenigē plaatsen groote binnen-wateren en valeyen, van waar men over al met de getijen in zee kan komen.

Tusschen het *lange Eyland* en het vaste Land is doorgaans ook veel goede gelegenheid, om alderlei kleine en groote Schepen te bergen; want, behalven dat die geheele Rivier by veelen zelfs

34 B E S C H R Y V I N G E Van

voet een Bay word gehouden; zo zijn 'er, zo wel in het vaste Land, als in het Eyland daar tegenover, zeer veel goede wel gelegene Bayen, havens en killen, daar de vaartuigen in veiligheid kunnen leggen.

Wat de *Zuid-Rivier* belangt, wy willen gaarne bekenen, dat wy niet magtig of bekwaam zijn, om de selve na waardy of regte gelegenheid te kunnen beschrijven: Want men ziet in de selve veertien bevaarbare zo killen als rivieren, waar van 'er sommige heel groot zijn, en zo ver bevaaren kunnen worden, dat ze met regt de naam van Rivieren wel mogen dragen, vermits de gemeene vloed de selve eenige mijlen hoog ververscht; en belooft. Ook zijn deze Rivieren, dog den een meer als den ander, altemaal tamelijk wijd en diep, en met verscheidene toevallende spruiten vergierd; invoege dat men hier goede gelegenheid zoude hebben, om groote vlekken, dorpen, en plaatten by een omtrent op te regten; want men ziet 'er een menigte van vette vrugtbare Landdouwen daar ze door heen stroomen. De *Zuid-Rivier* selve is ruim en breed, zuiver en diep, en over al bekwaam om te ankeren. Daar gaar een sterke ebbe en vloed, tot dicht aan den afval, boven de welke zy in twee vaarbare killen verdeelt word, die zeer vette, en tot onbekent toe; oploopen. Zy heeft ook verscheidene schoone Eylanden, waarom ze by alle de geenen, die bereisd zijn, onder het getal der lustigste Rivieren des werelds gerekent word.

De *Noord-Rivier* is tegenwoordig de beroemdste en Volk-rijkste van *Nieuw-Nederland*, alzo daar op verscheidene Kolonien, of bevolkingen, gelijk ook de Stad *Nieuw-York* op 't Eyland *Manhattans*, gelegen zijn. Op dezen Rivier valt den meeste Handel; zy draagt in de veertig mijlen vloed op, en heeft verscheidene schoone killen. Men kan ook uit deze Rivier, agter 't Eyland *Manhattans* om, binnen door tot in *Nieuw-Engeland* door d' *Oost-Rivier* komen, zonder *Nieuw-York* te naderen. Zy is zeer Vis-rijk van Steur, Twaalf, Dartien, Steen-braaem, &c.; en splitst zig vier-en-veertig mijlen van de zee-kant in twee, loopende d' ene helft met vier spruiten tot de groote afval van de *Makwas-kil*, welke *Chahoos* genoed word, daar wy terstont nader van spreken zullen; dog de andere helft, welke gezegt word de Rivier te blij-

ven,

ven, gelijk 't ook in der daad waar is, blijft voor klein Vaartuig nog verscheidne mijlen hooger bevaarbaar; en na de Wilden berigten, zou zig de selve nog zeer wijd uitstrekken, en haar oorspronk oesmen uit een zeer groot Meir, daar ook de Rivier *Kanada* uitspruit; dog wat de waarheid daar van zy; heb ik nooyt te regt konnen vernemen. d' Ander arm van de *Noord Rivier* loopt, gelijk gezegt is, door vier spruiten tot de groote afval van de *Makkwa-kil*, welke de Wilden *Chaboo's* noemen. Boven deze afval is de Rivier weder eenige hondert schreeden wijd, en de water-val is na gissing omtrent twee hondert voeten hoog, langs welke hoogte het water zo glad afdort, als of het langs een effene muur neer viel. Daar het afvalt, daar het langs valt, en daar het op neer komt, is niet anders als een vaste blaauwe klip, by de welke oth laag nog eenige ronde klippen zeer geestig in 't water staan, gelijk groote hoop- of turf-hoopen, waar van eenige agt, andere zeffien, en anders wel daatig voeten, boven 't water uitsteeken; 't geen niet onvermaakelyk voor het gezigt is. Indien d' oude Poeten omtrent deze plaats verkeerd hadden, zy zouden daar buiten twyfel meer wonders van geschreven hebben, als van *Scylla* en *Charybdis*; want zo haast als het water van boven gevallen is, loopt het al schuimende, spartelende, en draayende, omtrent anderhalf schoot wegs over dezen steenagtig grond, eer het tot bedaaeren komt, en met gestadigheid weder begint te vlieten. Boven dezen afval is het water weder zeer wijd en breed, en ook bekwaam om te betaaeren; want het gaat in breedte den *Yssel* op de meeste plaatsen van *Nederland* te boven, dog het vliet altijd een weg heen; maar alto het tamelyk diep is, loopt het niet schielijk of geweldig. 't Strekt heel tot door het *Makkwa*, en *Scimekas* Land, en sterft in een Meer, wel over de zefftig mijlen ver, blyvende tot daar toe altijd bevaarbaar. 't Besproeid zeer veel schoone landen, en is geweldig Wis-rijk. Wanneer de Wilden te water reizen, om te handelen, komen ze altijd deze kil met schuiten, die ze van basten van boommen weeten te maaken, afvaaren; maar aan dezen afval komende, zijn ze genoodsaakt op 't droog te stappen, en hun vaartuigen en goederen een stuk wegs over land te arbeiden, want anders zouden ze met den stroom van boven neer drijven, gelijk ik daar een zeer droe-

56 B E S C H R Y V I N G E van

droevig ongeluk van gezien heb, 't geen aldus in 't werk ging: 't Was in het jaar van 69. omtrent het voor-jaar, wanneer de stroom op zijn sterkste loopt, dat twee Wilden met hun schuitjes, daar zy eenige Koopmanschap in hadden, om met ons Volk te handelen, de Rivier afkwaamen vaaren; dog niet tijds genoeg oppassende om aan te leggen, en de stroom te weinig, en hun eigene krachten mogelijk te veel betrouwende, raakten zy gaande; en hoe wel zy in deze nood alles deden, dat hen mogelijk was, om zig te redden, rukte hen den stroom van boven neder, zulks dat zy op de onderstaande klippen, daar hier voor van gesproken is, zeer jammerlijk te pletteren vielen: de schuitjes raakten aan duisent stukken, en de goederen, daar ze mede beladen waren, wierden door het slingeren en draayen des waters te gronde getrokken, invoegen dat 'er nooit eenig stuk van te regt gekomen is.

Men heeft hier ook een Rivier, dien men de *Versche Rivier* noemd, om dat ze meer als eenige andere overvloed van versch water heeft. Ook heeft ze schoon landeryen, en geeft een tamelijke vel-handel.

d' *Oost-Rivier*, welke alsoo genoemd word, om dat ze meest, of schier 'eenemaal, van de Stad *Nieuw-York* af te reekenen oostwaarts strekt, word by etnigen maar voor een zee-arm of bay gehouden, ter oorzaak dat ze op sommige plaatsen zeer wijd is; gelijk ook, om dat ze zig aan beide de einden in den *Ocean*, ontfalt. Deze Rivier 'tzy dat men ze met deze naam, of dat men ze een bay wil noemen, verstrekt de beste en bekwaamste hoedanigheden, welke men voor een land zoude konnen begeeren; vermits het *lange Eyland*, 't geen omtrent veertig mijlen lang is, door deze Rivier, met hulp der killen en gaten, die het zelve hier en daar breeken, zo wel des winters als des zomers, zonder groot gevaar, meest overal bevaaren kan worden. Ook is ze een bekwaame en veilige doortogt, ten alle tijde des jaars, om na de Oost of West te gaan, en behoord in waarde gehouden te worden om de groote menigte van bekwaame bayen, havens, killen, inwijken, rivieren, en andere plaatsen, daar zo zo rijkelyk aan weder-zijde, te weren aan de zijde des Eylands, en aan die van het vaste land, mede voorsien is.

Beval-

Behalven deze Rivieren, vind' men hier te lande verscheidene schoone wateren van killen, beeken, en kreeken, die bevaarbaar, ruim, en groot zijn; gelijk ook verscheidene bayen; inwijken, en vlekken, zo wel omtrent de zee-kant, als verre binnen 's lands; ook veele water-loopen, spruiten, en Stroom-killen; met veel schoone afvallen, die tot alderhande Moolen-werk zeer bekwaam zijn. Men heeft 'er ook te landewaart in verscheidene stil-staande wateren, als groote vijvers en lakken, die zommige zo groot als meiren, en wel van Vis voorzien zijn, welke door verscheidene aders en spruiten uit valleyen en fonteinen hun beginsel neemen, en tot ongeloofelijke groote aanwassen. Ook heeft men 'er ontal-lijk veel schoone Fonteinen, en water-wellingen, over al door het land; ook zelfs op plaatsen, daar men geen water zoude vermoeden, gelijk op bergen, hoog-verhevene klippen, ende rotsen, daar ze spring-aders gewijse vlieten, ende langs neer zijpelen. Vele van deze water-wellingen ende Fonteynen hebben die eigenschap, dat ze des winters, wanneer het sel koud is, en bitter vriest, van warmte rooken, en ook terstond alles ontdooyen, wat men daar in dompeld; by de zomer zijn ze daar en regen zo koud, al schoon de Zón daar op zijn heetst op, dat men 'er geen hand aan lijden kan; 't welk hen zeer aangenaam; en tot gebruik der menschen en beesten uitstekend bekwaam maakt; want, hoewel iemand die verhit, ofte vermoed is, daar van gebruikt, bekomt het hem niet kwalijk, al is het weder nog zo heet. Ook heb ik nooit gehoord, dat eenig mensch, hoewel dit water van Schutters, en ander Volk, die het Bos dikwils gebruiken, veeltijds gedronken word, daar ooit Pleuris, of diergelijke ongelegentheden, van bekomen heeft.

't Is hier een groot gemak voor het land, dat men 'er niet gekweld en is met hooge water-vloeden; want omtrent de zee-kant, of zo na, als het zoute en brakke water op reikt, heeft men geen buiten gemeene vloed. Het water wast en valt 'er met gemeen ty vijf of zes voet op en neer, na de plaatsen van wind en stroomen begaan worden. Ebbe en vloed gaat 'er zeer sterk; nogtans niet geweldig; dog met spring-ty, als de wind uit de zee op-steekt, rijst het water zomtijds wel een voet, ook zomtijds wel twee voeten hooger, als gemeenlijk; maar dat gebeurd zeer zelden, zo dat

H

men

38 B E S C H R Y V I N G E van

men daar weinig ongemak van heeft; dog na boven toe, te lande-
waarts in, gelijk in de Kolonie *Ranselaar-wijk*, *Karkil*, *Esoptu*,
en dergelyken, daar het vornaamste opper-water van daar komt,
en de Rivieren veel vers zijn, loopt het lange land zomtijds een
of twee reizen in't jaar onder, wanneer de wind en stroom tegen
den stuiten; maar voor de geenen, die zig daar tegen wapenen,
en voorsien willen, is het niet schadelijk; want alhoewel 'er zom-
tijds hier en daar wel wat Koorns door't geweld des waters uit de
grond gerukt word, laat het weer oen slijmigheid na, die voor
de landeryen zo goed als mest is. Ook blijft het water niet lang
staan; maar gelijk het schielijk walt, zo valt het ook in twee of
drie dagen weder weg.

VIERDE HOOFD-DEEL.

**Aard, en hoedanigheid des Lands. Veel-
derhande Hout-gewassen. Menigte van
Wijngaarden, enz:**

Tot dus verre van de Wateren gesproken hebbende, zullen
wy ons nu tot de Landeryen en hunne Vruchten begeeven,
waar mede het dusdanig gelegen is. Digt omtrent, of langs de
zee-kant is het land niet zeer hoog, dog wat heuvelagtig, buchtig,
en meest zandig, hoewel doorgaans met wat kley doormengd,
welke het zelve eenige vruchtigheid aanbrengt; zulks dat het alder-
hande Hout-gewas, verscheidene Vruchten, ende wilde Kruiden
uit zig zelve voortbrengt. Heiden of andere dergelyke dorre
landen, vind men daar gantsch niet; maar hier en daar wel eeni-
ge groote en hooge berghe. Niettemin zijn 'er ook veel schoone
vlakke landen, met broeken en weyen van een groote langte en
breedte, zo wel op de Rivier en water-kanten, als over al lande-
waarts

waarts in. De meeste Heuvels, die men hier ziet, vallen niet steil; maar gaan verdragzaam op; zulks dat men zomtijds op zeer hoog land is, en overal vlaktes, daalen, en hooge bootmen ziet, eer men 'er op denkt, of eer men tens bemerkte, dat men hooger gegaan is. Het Land is doorgaans zeer vrugtbare van Hout-gewasschen; ja zo zeer, dat het daar op veel plaatsen in de weeg is; niettemin komt het zeer wel te pas tot Bouwen van Schepen, en Huizen, gelijk ook om het Bouw-land te beschutten. Het *Eyken-hout* wascht daar tot de hoogte van vijfzig; zestig, ja zeventig voeten, zonder eenige hinderlijke kwatten. Ook valt het swaar, en zomtijds wel twee vademmen dik. Het *Nöten-hout* wast daar mede wel, immers zo lang, als op eenige andere plaatsen, maar niet zo swaar, en gaat het *Eyken-hout*, om te branden, verre te boven, zo wel in hitte, als in duur; en behulven dat het door een olyagtige vogtigheid, welke het by zig heeft, altijd branden wil, 't zy groen of nat; ja al haalde men 't vers uit het water, en dat het 't eenemaal door trokken was, is het egter door zijn harde vastigheid zeer durabel aan het vuur; insyngende dat zelfs de turf, welke ik in *Holland* en andere Provincien, heb zien gebruiken, daar niet by haalen kan. Ook heb ik verscheidene Hollandische Vrouwen hooren zeggen, dat ze de koolen van dit hout liever in hun stobven hadden, als die van turf, vermits ze langer duuren, en zig zo zeer niet in 't af-begraaven. Dit slag van hout is in *Nieuw-Nederland* 't gantsche land door in zulk een overvloed, dat in d'eerste hondert jaaren niet te kort zal komen; al kwamen ook tienmaal zo veel menschen; als 'er tegenwoordig zijn; want het land is uit zig zelven genegen om binnen weinig jaaren groote en swaare boomen voort te brengen. Men heeft 'er ook zeer bekwaam *Greenen*, *Vuurh.*, en *Imbe-*
ren-hout; dog omtrent de zee, of zoute water-kanten staat het niet zeer overvloedig, als alleen op sommige plaatsen; maar in 't land, en hoog op de Rivieren, ziet men het by geheele bosschen, welkers boomen doorgaans swaar genoeg zijn om Scheeps-masten, en rond-hout van te maaken. Hier en daar vindt men eenige *Karst-*
wien-boomen in bosschen verspreid, die 'er in een vry grooter getal zouden wezen, indien de Wilden, of Ingeboorenen des Lands,

60 B E S C H R Y V I N G E van

dewijl deze boomen gaave en gladde basten hebben, die ligt afge-
loft kunnen worden, de zelve niet en gebruikten tot het dekken
van hun Huizen. Ook zijn'er veelderhande *Beuken boomen*; maar
ze draagen zeer weinig. Onder anderen worden de *Water-beuken*,
zeer groove en swaare Boomen, welker basten na om hoog toe
zeer aangenaam om te zien zijn, inzonderheid wanneer de boomen
oud beginnen te worden; want dan is hun hout niet alleenlijk uiter-
maaten wit; maar den bast gelijkt wonderlijk wel na wit Satijn.

Ook heeft men 'er *Haak beuken*, waar van de zommigen tot
grootte boomen wassen; *Bylesteels*, 't welk zeer wel na Cederen-hout
gelijkt; *Kano-hout*, daar de Wilden hun Schepen van maaken, al-
zo 't uitsteekende grootte boomen zijn. d' Engelsche en Hollands
gebruiken 't veel tot Zolder-, en Vloer-planken, vermits het zeer
wit en zonder kwasten is, en dat het een aangename glans by zig
heeft. Ook is 'er tweederlei *Essen*, *Linden*, *Berken*, *Tpen*, *Poppe-
len*, *Abelen*, *Elzen*, *Wieligen*, *Mispelen*, *Moerbezen*, *Hulst*, *Gren-
de*, en verscheide anderen grootte en kleine Boomen, waar van de
namen ons onbekend zijn; gelijk ook een menigte van Vrugten,
welke wy, om niet al te lang te zijn, voor by gaan.

Ongeloofelijk is 't, met welk een overdaadigen menigte de *Wijn-
stokken* over al in 't wild wassen; want men vind 'er naauwelijks een
land-streek, of hoek lands, daar geen *Wyngaard* op staat. Veel
wást hy op de vlakke en opene velden; veel in 't bosch onder de
wilde boomen; veel aan de kanten der Rivier; killen, of spruiten;
veel langs het hangen van de heuvels, of voeten der bergen.
Zommigen loopen langs de boomen op; zommigen slaan zig over
eenig hout; zommigen over wat struiken en ruigten; zommigen
in het gras over de grond; zulks dat men 'er dikwils, wanneer men
'er te paard of te voet over komt, in komt te verwarren, en grootte
moeite heeft om 'er weer uit te geraken. De *Wyngaarden*, welke
langs de boomen oplopen, draagen wel vrugten, dog in 't gemeen
niet zeer veel door dien ze gantch niet gesneden, of ghavend wor-
den, en dat de Zon de wortel nimmermeer komt te geraaken; ge-
lijk ook om dat ze in d' uiterste scheuten der boomen zig niet uit
konnende breiden, en van de takken en bladeren beschaduw d wor-
dende, de vlakke Zon nooit genieten.

Tuin

Tuin-vruchten, en *Bloemen*, heeft men 'er ook in een groote menigte; dog vermits 'er weinig onder zijn, welke al de wereld niet wel en kend, zullen wy ons daar niet moede ophouden.

De *Verwen*, die hier oorspronkelijk vallen, kunnen bekwaamelijk in twee soorten afgedeelt worden, te weten, in *Verven*, die hun oorsprong nemen, of gemaakt worden van Steenen, en in *Verwen*, die van planten en kruiden toebereid worden. De *Naturellen* of *Wilden*, gelijk hier na gezegt zal worden, schilderen hun aangesigten en lighamen met verscheidene koleuren, den een vreemder en zeldsamer als den ander, zo zy maar best verzinnen kunnen, ten welken einde zy gemeenlijk kleine ledere zakjes by zig draagen, waar van in ieder een byzonder verw is, als rood, blauw, groen, bruin, wit, swart, geel, &c. De kostelijkste verw, en die't meest by hen geagt word, is de geen, die de meeste luister heeft, en zodanig blinkt, gelijk of't vijfel van eenig gezuiverd metaal was. De meesten dezer verwen worden van steenen gemaakt, welke zy zo weten te kloppen en te vryven, dat zy ze klein krijgen. Deze worden door den bank beter gehouden, als de geen, die van planten gemaakt zijn, hoewel 'er ook eenige planten vallen, daar d'Indiaanen verscheidene schoone, hooge, en liefelijke koleuren van weten te temperen, die zeer weinig van de steen kleur verscheelen, als alleenlijk daar in, dat de Metaalagtige luister daar zo niet in af en steekt.

't Schilderen der Indiaanen heeft niet veel te beduiden, en is meest aan hun lighamen, en aangesigten, of ook zomtijds aan de vellen, die zy draagen. Men vind ook in hun groote en vaste Huizen, welke zy in hun Kasteelen en byeenkomst-plaatsen hebben, hier en daar wel eenige afbeeldsels van tronyen, maar gants niet konstig, of wel gedaan. Zy beschilderen ook hun Schilden, en Klop-hamers; gelijk ook het Riggel-werk in hun Huizen. Daar-en-boven kunnen ze ook scheepen, boomen, en dieren met verwen uitbeelden; dog zonder eenige n.theid of zierlijkheid; maar een ding heb ik onder hen gesien, 't geen verhaalens waardig is. Zy gebruiken voor een optooisel, en in plaats van pluimen, seker heel zierlijk hair, zijnde eenig zeer lang, maar redelijk grof en stijf, ander korter dog heel fijn. Dit hair strikken ze met snoertjes,

tjes, op zodanig een manier, als zy het begeeren; dan steeken ze het in eenige verwen, welke zy daar toe weeten te bereiden, en doen het een zo schoone hooge roode kleur aannemen, dat een jegelijk daar over verwondert moet staan. Ook houd deze verw in't voornoemde hair, hoe wreed en stijf het ook zoude mogen wezen, zo vast, dat regen of wind de zelve niet afbijten, of doen verbleeken kan; maar op het fijn hair vat ze nog beter, en heeft daar en boven een zo uitstekend schoone luster en glans, hoe wel't de Wilden met geen zonderlinge konst weeten te verrigten, dat diergelijk een rood nooit in Europa gemaakt is, of uit eenige *Simplicia* gemaakt kan worden. Ik geloof ook vastelijk, zo men in *Engeland*, of op eenige andere plaats, zodanig een rood konde maaken, dat het by de Schilders en Verwers in een grootte agting zoude wezen.

VYFDE HOOFD-DEEL.

Gestalte en aard der oorspronkelijke Inboorlingen van Nieuw-Nederland. Hun Spijze en Voedzel, enz:

De gestalte der oorspronkelijke Inboorlingen des Lands, zo wel van de Mannen, als van de Vrouwen, is gelijk het gemeen en wel geproportioneerd slag van Nederlanders in langte, en in dikte. Van leden zijn zy gaauw en swak, kunnen geweldig loopen, en treffelijk op den duur gaan. Tot alle vrywillige lichamelijke oefeningen zijn zy zeer bekwaam; maar tot swaren en langdurigen arbeid, die maar eenigfins slaafagtig schijnt, zijn zy inzonderheid het Man volk, gantsch onwillig; ook stellen zy alle hun ziken daar na aan, dat zy niet veel behoeven te doen, of t'arbeiden. Mis-geborenen, of wan-schapenen worden zeer zelden onder

ander hen gezien; zy zijn in tegendeel altemaal rank en wel gefelt van leden, zonder dat men'er eenige uitsteekend swaare, groeve, of vette lighaamen onder vind; en hoewel, door den bank te rekenen, de natuur hen met geen overvloedige wijsheid begaafte, en dat ook hun beste verftanden zonder konstelijke oefeningen verouderen moesten; vind men ook egter onder hen geen gekke, dolle, of razende Perzonen. Zy vallen in't gemeen, zo Mannen als Vrouwen, breed van schouders, en smal van middel. Hun hoofthair is altijd, eer het door den Ouderdom veranderd, pek swart, gantsch fluik zonder de minste krulling, en by na zo hard als een Paards staart. Alle andere koleur of slag van hair houden zy voor afschuwelijk lelijk. Op de borst, onder d'armen, en aan de kin, gelijk ook op de hejmelijke plaatsen des lighaams, krijgen zy gantsch geen, of zeer weinig hairs; en indien zy op de voor-noemde plaatsen al iets krijgen, plukken zy't met de wortel uit; zulks dan het zeer zelden weder uitschiet, als by sommige oude Mannen, die hier en daar om de kin wel wat stoppelig zijn. Altemaal, zo Mannen als Vrouwen, zijn zy schoon van gefigt, als hebbende d'oogen zeer bruin, en helder; en uitsteekend wit van tanden. Stukziende, of scheelen, vind men'er zeer weinig; en van blind-geborenen heb ik'er nooit gehoord. Wanneer zy oud worden verminderd hun gefigt; dog zo schielijk niet, als onder d'Europërs. Hun koleur is door den bank niet zo wit als d'onze; hoewel men'er wel eenigen vind, die zeer helder zijn, en dat ze meest altemaal blank geboren worden. Gemeenlijk zijn ze wat geelagrig, gelijk de bleiders, welke men in *Engeland* langs 't land ziet loopen, of gelijk de Boeren, die gelijk zy lieden, altijd in't veld verkeerend, zonder zig voor de Zon of Lugt te wagten; want de geelheid die zy hebben, is geen mengel in de natuur, maar alleen een toeval in de leden, ontstaande uit de hitte der Zonne, die hier wel zo kragtig schijnt als in *Nederland*. Egter is deze geelheid, daar zy, den een meer als den ander, dog nogtans altemaal aan vast zijn, zodanig niet, of men vind onder hen, zo wel onder de Mannen als onder de Vrouwen, fraaye bevallige Perfoonen, en aangeligten, die zelfs en *Enropa* niet voor de lelijkste gehouden zouden worden.

d'Oord

64 B E S C H R Y V I N G E van

d'Oorspronkelijke Ingeboorenen (want nu zijn'er ook veel Ingeboorene, die niet oorspronkelijk van daar, maar uit Christenen gesprooten zijn) worden, hoewel ze in veel verscheidene geslagten bestaan, egter van d'onzen met een algemeene naam *Wilden* genoemd; welke naam, voor zo veel ik heb konnen navorschen, hen in't aldereerst, wanneer de Christenen daar kwaamen, gegeven is geweest, en zeker niet zonder reden; want voor eerst en hebben zy geen Religie, of zo ze die al hebben, is ze zo weinig, dat ze daar genoegzaam wild in zijn; ten anderen zijn ze in't stuk van't Huwelijk, onderscheid van eigen land gronden, en algemeene wetten, zo verschillende, dat ze wel Wilden mogen heeten, om dat ze daar mede schier in't wild handelen.

Zy zijn in hun Spijse en Drank, al is't ook op hun Feest-dagen, gantsch niet overdadig, dartzel, of kostelijk; maar genoegzen zig ligtelijk, als zy maar iets hebben om de natuur te voeden, en den honger en dorst te verzadigen. Ook gaat het onder hen niet, gelijk in't Christenrijk, dat d'Oversten, Edelsten, of Rijksten, een beter tafel houden als een gemeen Man; maar hun Spijse en Drank is genoegzaam over al by allen, en t' allen tijde, na tijds gelegenheid eenderhande. Hun gewoonlijken Drank is water uit Fonteynen, of leevende Wellen. Druiven-nat, wanneer 't in den tijd is drinken zy vars op; zonder 't ooit tot Wijn te maaken. Bier, Brandewijn, of sterken Drank, is onder hen niet bekend; ten zy by eenigen, die, onder de Christenen verkeerende, geleerd hebben, dat Bier en Wijn, beter smaakt als water. Hoewel d'Indiaansche taalen verscheiden, ende altemaal zeer rijk zijn, is'er egter geen een onder, die een woord heeft, daar ze *Dronken* mede konnen beteekenen; want zy noemen de Dronkenschap *Gekheid*, en de Dronke Luiden *Gekken*. Wanneer zy onder d'Engelschen, of onder d'Hollanders, veel verkeren, of eenigen den Drank bekomen konnen (want de meeste willen gantsch geen Drank proeven) zijn zy zo gulzig in't drinken, gelijk beesten, en hebben gemeenlijk altemaal een zeer moeyelijken dronk; waarom het wel strengelijk verboden word sterke Drank aan hen te verkopen; te meer; dewijl ze geweldig sigt daar door bevangen worden; maar wanneer ze 't een weinigje gewend zijn, leeren ze also braaf swelgen

gen als de Christenen. Flereijh, Podagra, puistige en roode Neusen, of diergelijke staaren, zijn onder hen niet bekend; nog ook geen toevallen, die op en uit drinken volgen.

Hun Spijs is gemeenlijk alderhande Vis en Vlees, na de tijd van 't jaar, en de gelegenheid des Lands, daar zy in verkeerren, mede brengt. Geen howaardy, of zonderlinge manieren, hebben zy in het bereiden der zelve; maar kookten de Vis of 't Vlees slegts in water gaar, zonder eenige kruid, zout, of smout; daar by te doen. Ook weeten ze van geen stooven, smooren, bakken, fruiten, of iets diergelijks; en ook zelden van eenige kost te verwarmen of op te braaden, en zy kleine stukjens Vlees, en Visjes, en dat nog meest als zy op de Reize of ter Jagt zijn, en geen andere gelegenheid hebben. Voor Brood gebruiken ze *Mayer* of *Turksche Tarw*, die hun Vrouwen (want zy weeten van geen molens) kloppen, of stampen, en tot koecken bakken. Ook werpen zy dat gestampte meel, gelijk wy 't gort en rijs doen, somtijds in de pot by het Vlees; maar hun gemeen voedsel, en daar zy dit Koorn meest tot gebruiken, is *Pap*, welke men *Sapaan* noemd. Deze *Pap* is zo gemeen onder hen, dat 'er selden een dag voor by gaat, of zy eten ze; sulks dat men by na op geen uur van den dag in 't huis van een Wild komt, of men siet 'er zodanige Pap eten, of toebereiden; want zy zijn daar altemaal, ouden en jongen, zo seer toegewent en genegen, dat wanneer zy malkander, of de Christenen, komen besoecken, hun eerste vraagen daar na is. Ook koecken zy daar dikwils, wanneer zy 'er gelegenheid toe hebben, Vis of Vlees onder; dog selden vars, maar in 't gemeen eerst hard gedroogd, en tot meel gestampt. Deze kost gebruiken zy meest in 't einde des winters, en in 't aankomen des jaars, als de Jagt gedaan, en hun meeste voorraad verschooten is. Zy gebruiken ook veel *Turksche Boonen*, welke zy voor een lekkerny houden, als ze met vars Vlees in lang nat gekookt zijn. Vorders nuttigen zy tot spijs en onderhoud alderhande Vlees, Vis, en Vruchten, die 't Land voortbrengt, dog zy houden geen gewoonlijke of gezette tijd om t'eten; want zy oordeelen 't beter t'eten, wanneer zy honger hebben. Hun maagen en lighaamen hebben zy geweldig onder hun bedwang; want met seer weinig sullen zy sig somtijds

66 B E S C H R Y V I N G E van

vier of vijf dagen weeten te behelpen; maar als 't daar na weer ruim om komt, kunnen zy hun agterstal met een vaart inhaalen, sonder hun maagen daar door te bederven, of'er siek van te worden; dog hoewel zy door den bank kloek kunnen eeten, vind'er men egter geen overdaadige vraaten onder. Pligtigheden van hoog of laag sitten, eerst of laat toe te tasten, heb ik nooit onder hen konnen bemerken. Zy noden malkander seer selden, als op grote Feesten; maar die by hen in huis is, wanneer 't op een schaffen gaat, deelen zy mede van hun kost, sonder dat zy'er geld voor willen neemen; want dat is gants geen gebruik. Als zy iemand omhalen willen, zetten zy hem voor *Staarten van Bevers*, 'tgeen een seer vet en lekker Vlees is; *Twaalfs-hoofden*, en gebraden *Mays-koorn*, 'twelk zy tot veel meel stampen, en met heel vet Vlees-nat begieten; ook met *Kastanien*, die eerst een walletje opgezooden, vervolgens de schellen afgedaan, en dan gebrooken, en met Vlees-nat en seer vet gestooft worden.

Als ze op verre Reizen ter Jagt, of ten Oorlog sullen gaan, daar zy weeten of vermoeden geen voorraad te sullen vinden, versien zy sig met meel van gebrade *Mays*, 'tgeen zo strekkelyk en voodzaam is, dat zy sig in een klein zakje voor veele dagen konnen voorzien; want dit meel zo geweldig ingetrokken zijnde, konnen zy des daags geen vierendeel ponds daar van nuttigen, vermits het niet zo haast vogtig word, of't geeft weder uit. Wanneer zy honger hebben, neemen zy daar een hantje vol af, en drinken eens toe, daar zy vorders dan weer een dag op teeren konnen.

Meest altemaal hebben zy eenderley slag en satoen van Kleding, en zijn daar gants niet pragtig of overdadig in; niettemin zijn de Vrouwen eenigfins tot sig op te schikken genegen; dog 't kan lang niet haalen by d' hovaardy der Europeische Vrouwen. 't Man-volk gaat tot twaalf of dertien jaren toe naakt; dog de Meisjens bedekken zy gemeenlyk hun schamelheid zo ras zy beginnen te loopen. Alle dragen zy een band om den middel van leer, Walvis-win, balein, of zee-want, zo zy 't hebben. Door deze band steeken de Mannen een lap duffels laaken, ruim een half el breed, en negen vierendeel lang, agter en voor deur. Deze lap gaat hen tuschen de beenen, en hangt nog een vierkant stuk agter

en

en voor over. De Vrouwen hebben ook een lap laken om't lijf, van volle breedte, en vijf vierendeel lang. Deze hangt tot op de halve been, en is zo veel als een onder-rok; maar naast het lijf, onder den lap, hebben zy een *Harten-wel*, dat ook rondom gaat, onder aan met tippen, en veel dunne nesteltjes, die daar seer geestig aan gesneden zijn. De vermogenste, of die daar zin te hebben, neemmen ze heel met zee-want uitgewerkt; sulks dat'er dikwils voor twee of drie hondert guldens aan zee-want tot zodanig een onder-rok gaat. Vorders om het boven lijf te bedekken, hebben, zo Mannen als Vrouwen, een stuk dussels laaken van volle breedte, dat is negen en een half vierendeel, en by de drie ellen lang. Dit is in't gemeen op de regter schouder met een knoop om de middel vast gegord, hangt zo voorts tot de voeten toe, en diend hen by daag voor een kleed, en des nagts voor een bed en deksel. Kousen en Schoenen draagen, zo Mannen als Vrouwen, van *Harten- en Elands-leer*, die sommigen, dog 't gebeurde seer selden, ook met zee-want gants kostelijk uitwerken. Eenigen maaken ook Schoenen van *Mayes-stroo*; maar ze können niet lang duuren; dog de meesten koopen tegenwoordig hun Schoenen van de Christenen, en daar bevinden zy sig best by. De Mannen loopen meest altemaal bloots hoofds, en de Vrouwen met het bloote hair, dat agter toegebonden en tot een tuit van omtrent een hand lang, als een *Beyers-staart* opgevouwen is; hier over word dan een vierkante kap getrokken, die dikwils met zee-want kostelijk uitgewrogt is. Als zy sig wat buyten gemeen opschikken willen, hebben zy een *Spanband*, van zee-want gemaakt, om't voor-hoofd, omtrent van zodanig een fatsoen, als eenige meenen in de oude tijden het voor-hoofd spannel geweest te zijn. Deze *Spanband* houd de hairen vast, en glad in order by malkander; komt ook agter aan de hair-tuit met een strik vast, en steekt zo heel zierlijk en levendig op het swart hair af. Om den hals gebruiken zy mede verscheidene *Kleynodien*, die meest van zee-want gemaakt, en by hen seer kostelijk en zo waardig gehouden worden, als onder ons de *Paarlen*. Ook hebben zy doorgaans snoeren van zee-want om d'handen, en aardig gewerkte figuurtjes op de borsten, die half bloot, of niet seer naauw toegedeckt zijn. Veelen hangen ook wel kostelijke banden

68 B E S C H R Y V I N G E van

van zee-want om den middel, en seer fijn en kostelijk goetjē door hun ooren. Ook schilderen de Vrouwen en Vrijster, als zy op 't schoonst en metst opgepronkt zijn, hun aangesigten heel weinig, ofte gants niet, als alloenlijk hier en daar met een swart stipje, en stellen daar by een heel deffig en stemmig wesen, daar alle dartele wulpsheid eenemaal van vervreemd schijnt te zijn, meer als 't wel in der daad is. 't Man-volk schildert sig overal; maar meest het aangesigt met veelderhande bonte koleuren; sulks dat, wanneer menſe niet gewent is aldus te sien, men hen niet kennen kan. Vorders sien zy daar zo ſtadig en trots by, dat zy hun geſigt, te weeten als het *Prag-tyd* is, niet eens verdraayen willen. Daar by hebben ſommige nog een kring van ſeer lang en ſchoon-rood geveſt Harten-hair om 't hoofd, omtrent in ſulk een fatſoen, als men de ſtralen der Sancten en Sanctinnen gewoonlijk ſchildert; ook ſtaar het niet onzierlijk. Nog hebben zy kort hair heel fijn en glanzig in vlegten op hun borſt hangen. Als een jong Gezel dus opgeſchikt is, mag men hem nauwelijks toe ſpreken; maar ſelven komen zy met alle deze verzierſelen voor den dag, 'ten zy in 't beſt van hun Jeugd; anders zijn zy altemaal van natuure morſig en onagtsaam over hun lighaam. Des winters, wanneer het koud is, ſiet men nog Vrouwen, nog Kinderen; maar zy blijven in huis, en dekken ſig, gelijk hier-voor gezegt is, met duſfels, die ſommige ook wel dubbeld neemen. Voorts wapenen zy hun lighaam tegen de koude met Beeren en Eſpannen-ver, 'tgeen zy op hun vel ſmeeren, en met mouwen en lijven van Beeren-huiden te dragen. Ook hebben zy Klederen van Weſels-, Beeren-, Harten-, en Elands-huiden, daar zy de winter fraaitjes mee wederſtaan kunnen. In 't kort, zy hebben kleding ter nood, om hun lighaam te bedekken, en die koude te wederſtaan; maar om 'er mee te pronken, daar weeten zy geen raad toe. Van wit linden plagt men onder hen niet te weeten; maar tegen woordig beginnen zy geweldig na hembden te ſien, welke zy van ons Volk, of van d' Hollanders koopen, die zy menigmaal zo lang ſonder waſſchen draagen, tot dat ze eenemaal verſleten zijn.

Hun huizen zijn meest altemaal van een ſelve fatſoen, ſonder eenige byſonder koſtelijkheid, of zindelijkheid, en aldus gemaakt.

Als

Als men daar een huis groot of klein (want zy maken die by wijlen wel eenige hondert voeten lang, dog nooit meer als twintig voeten breed) bouwen zal, steekt men lange dunne gefehilde Noote-stokken in de grond, zo wijd van malkander, als men 't huis hebben wil, en zo lang op de ry, als 't wesen moet. Deze stokken worden dan rond overgeslagen, en aan malkanderen vast gemaakt op de maniere van een Galdery. Dan legt men van 't een einde tot het ander, dwars over deze stokken, riggels gelijk gekloofde latten; maar als de huizen groot zijn, neemt men die onder vry wat swaarder, en opwaarts na advenant, omtrent een voet van malkander, gelijk de latten op de daken. Dit word dan met heele raaye basten overal zeer wel verzorgd, en is alles, op dat het te beter duuren sal, geschild; want dan komt 'er de wurm niet in. Vervolgens gaan zy voort, neemen de basten van Essen, Ypen, en Kastanie-boomen, en zo het diep in de zomer is, sulke dat deze niet en schillen, en dat zy evenwel basten van nooden hebben, neemen zy Imbeeren, dat omtrent de waterkanten wast en zijn bast wel lost, al is 't ook nog zo droog. Met sulke basten, die omtrent een vadem lang, en matelijk breed zijn, overleggen zy, de gladde zijde binnen keerende, 't gantsche houte gevaart, zódanig staande, gelijk gezegt is, tot boven toe op een voet na aan malkander en binden 't, daar 't vereischt word, wel ter deege vast. Zo 'er een gat of scheur in de bast is, dat weeten zy zeer niet te stoppen; ook laaten zy de basten voor 't krimpen over malkander schieten; kort om zy maaken 't zo, dat hun huizen, regen en wind buiten houden, en matelijk warm zijn; maar van kamers, zaalen, of kabinetten daar in te maaken, weeten zy gants niet af. Midden in 't huis stookten zy langs heen, van het een einde tot het ander, sulks dat die opening, welke, gelijk gezegt is, in 't midden gelaten is, voor een schoorsteen verstrekt, om den rook te lossen. Menigmaal vind men 'er een huis zeventien of agtien Huisgefinnen, dog minder en meerder, na dat de Huizen groot of klein zijn. 't Vuur legt in 't midden, en de menschen sitten aan weder zijde; want ieder weet zijn bestek, om pot, ketel, en wat zy voorts hebben; te saaten, benevens gelegenheid om te slaapen.

In de Dorpen, en Kasteelen, maaken zy altijd vast en goed werk,

70 B E S C H R Y V I N G E van

werk, tot de plaats. In't gemeen, of als zy't zo krijgen kunnen, verkiezen zy, tot het bouwen van hun Kasteelen, een hooge of steile berg, omtrent een water of rivier gelegen, daar't niet gemakkelijk op te komen, en dikwils maar een zijde begankelijk is. Ook sien ze daar altijd na, dat hy boven plat en effen valt. Deze Kasteelen omringen zy met een zeer swaar houten staakwiel, op een zonderlinge manier ruit-wijze door malkander gemaakt; want eerst leggen zy langs de grond een swaare boom, met somtijds nog een ligter daar boven op, zo wijd en breed, als zy't Fondament begripen willen; dan zetten zy schuim in de grond aan weder zijde swaare eike Palissaden, welke boven daar zy in gelaaten zijn, om malkander onder te digter te voegen, met een kruis door malkander stecken. Hier word dan weder een boom ingelegt, 't welk een heel vast werk geeft. Ook staan de Palissaden twee dik; sulks datze genoegzaam bekwaam zijn, om hen voor een schielijken overval der Vyanden te bevrijden; maar van gordijnen, putten en slankeeringen hebben zy geen kennis.

Zy maaken ook hier en daar op het effen of laage Land, omtrent hun Plantagien, wel eenige Fortijens voor een aanloop, om hun Wijven en Kinderen daar in te bergen; wanneer zy zo dicht daar omtrent Vyanden hebben, die hen met kleine partyen komen bespringen.

Deze Fortijessen of Kasteelen agten ze zeer hoog, hoewel ze in der daad zeer weinig te beduiden hebben, en dat ze hen in Oorlogen met de Christenen twintig of dertig huizen, tot hondert voeten, en eenige ook wel langer; gelijk ik 'er gesien heb, die hondert en tagtig van mijn treden konden uitmaaken. Dewijl zy sig nu zo geweldig naauw behelpen, propt 'er sulc een menigte van volk by malkander in; dat het ongelooftelijk is, en men verwondert staat, als men ze altemaal voor den dag siet komen.

Behalven deze Kasteelen hebben zy nog andere by-een-wooningen, die Dorps wijze open leggen, hebbende meestendeel aan d' eenen zijde het Bos, en aan d' andere zijde hun Mayes-landen. Ook hebben zy op sommige plaatsen by-een-wooningen, omtrent de waters, daar zy gewoon zijn alle jaaren te Visschen; by de welken zy ook eenige Plantagien maaken; maar deze plaatsen verlaten zy

zy weer seggen de witer, wanneer zy in de Kasteelen, of in de digte Bosſchen gaan woonen, daar het warm is, daar zy't brand-hout digt by der hand hebben, en daar zy ook van geenerley wind begaani kunnen worden. Hier genereen zy ſig dan, in plaats van Viſſchen, met de Jagt; maar hun vaſte Kasteelen, of groote by-een-wooningen, verlaaten zy ſelden t'eenemaal, anders zijn zy zeer ligt van opbreken, en verhuifen, en blijven ſelden op een plaats; maar voegen ſig na de tijd des jaars; want in den zomer, als 'er veel te Viſſchen valt, begeeven zy ſig na de water-kanten en rivieren, by de herſt en winter, als het Vlees beſt is, ſoeken zy de bosſchen; zomtijds, maar meelt in 't voor-jaar, begeeven zy ſig met menigte na de zee-kanten, om Oeſters te eeten, en voorraad op te doen van alderhande Schelp-vis, welke zy weeten te droegen, en lang te bewaaren.

Wat hun Huwelijken belangd, zy Trouwen gemeenlijk een Vrouw, ſonder meer, 't en zy dat het Overſten, rijke, of magtige Perſoonen zijn, die wel dikwils drie of vier Vrouwen te gelijk nemen, waar toe zy de mooiſten en naarſtigſten uiſſoeken. Selden ſiet men onder dezen, 't zy over d'opvoeding der Kinderen, huisſelijke ſaaken, of preferentie omtrent den Man, eenige moeite omſtaan; maar zy gedraagen ſig in dat alles na des Mans welgevallen. Plegtigheden zijn 'er omtrent het Trouwen niet veel gebruikelijk; van gelijken heeft men daar geen geſtelde tijd toe; want zy oordeelen alleenlijk na de bekwaamheid; ook vallen ze niet zeer vies om die van te voeren te beproeven. Wanneer 'er een Huwelijk gemaakt ſal worden tuſſchen jonge luiden, die van een ofie wederzijden bevriend zijn, geſchied het gemeenlijk met der vrienden raad en goedvinden; gelijk die ook agt ſtaan op geſlagt en hoedanigheid; maar zo 't Weduwen of Weduwenaar zijn, geſchied het wel zomtijds met kennis der Vrienden, maar egter is 't niet gebruikelijk de ſelve daar mede te bemoeien. 't Man-volk, na dat ze van vermogen of ſtaat zijn, moeten altijd eenige giften of verceeringen aan hun Bruiden doen. Wanneer de Gehouwdens niet over een kunnen komien, dat een van beiden buiten de pot piſt, of ergens anders een miſverſtand uit verſtaat, neemt den Man zijn goed weder, reſt het Wiſf digt af, en ſtoot ze wel ongemakkelijk ter deure uit; in dien

dien ze van selve niet weg wil gaan; want onder hen is geen Huwelijk zo vast of bondig, 't geen niet van een, ofte van beiden, terstond gebroken kan worden; invoegen dat ik 'er Mannen gesien heb, die gewoon waren alle jaaren van Vrouw te veranderen, hoewel zy daar dikwils geen, of zeer weinig reden toe hadden. Ook siet men doorgaans, dat d' Egt-scheiding meer van der Mannen, als van der Vrouwen zijde gepleegd word. In't scheiden volgen de Kinderen de Moeder, waar na veele Natien ook, om seker te gaan, hun Geslagten rekenen. Hoe zy evenwel langer in de Egt by malkander blijven, hoe't loffelijker en eerliker onder hen gerekend word. Staande Houwelijk is't groote schande in Hoerery of Overspel te vervallen, voornamelijk onder de Vrouwen, waar van'er sommigen sig ook eer zouden laten dooden. Nog vuilder agten zy 't, zo't by dag, of op het veld; geschied; sulks dat iemand daar 't gesigt van zonde kunnen hebben, of van de Zon bescheenen konden worden, alze zy gelooven dat die alle dingen siet. Vermenging tusschen ongebondene Personen word voor geen schande gerekend, zo sig de Dogter daar maar voor betaken laat; want voor niet word het schandelijk en Hoeragtig gehouden; maar andersins word het niet kwalijk genomen, en niemand sal daarom laten zodanig een ten Huwelijk te versoecken. 't Gebeurd ook wel, dat een Dogter wel een tijd lang by iemand sal slaapen, indien hy haar maar wel te vrede steld, zonder dat zy hem egter zoude willen Trouwen; selfs zijn zy daar hovaardig op, en sullen; wanneer zy na de oude kant beginnen te hellen, hun roem daar op te draagen, dat zy by veele Oversten, en braave Personen geslaapen hebben, gelijk ik selfs van de aanzienlijkste Vrouwen onder hen menigmaal gehoord heb. Indien 't gebeurd, dat een Vrijster rijp word, en sitten blijft, daar ze nogtans lust tot Trouwen heeft, zo bedekt zy haar hoofd, aangesigt, en gantsche lighaam zodanig, dat 'er niets bloods aan gesien kan worden, 't geen het teeken is, dat ze begeerig zijn om te trouwen, waar op sig dan gemeenlijk den een of ander aanbied, die aldus blindelings de koop klaar maakt. Zo zy binnen of buiten 't Huwelijk Swanger komen te worden, wagten zy sig zeer naauw voor alles, dat hun Vrugt eenigins schandelijk zoude kunnen weesen. Weynig weten zy van siekte, of pijn

ne.

belijke dagen, gedurende hun dragt; en wanneer de tijd na hun giffin, daar zy onverbeterlijk in zijn, omtrent vervuld is, gebruiken eenigen, die bedugt zijn voor een swaren arbeid, of die't hun eerste reis is, een drankje, 't geen van daar groeiende wortels en kruiden-gemaakt word, en verrekken vervolgens gemeenlijk op eenige plaats in't bos, al is't ook in't koudte van de winter, daar zy zonder iemands hulp van't Kind verlossen. Hier toe verkiezen zy doorgaans een stille plaats, die vry is van alle winden, alwaar zy van matten of diergelijke dingen een Hutje of schutzel maaken. Gemeenlijk word dit Hutje gesteld omtrent een killertje of spruijtje van een loopend water, daar zy't Kind, indien't een Jongetje is, terstond in leggen, en een geruime tijd in laten, al was't ook in't koudte van de winter, om ze van jongs op hard te leren worden, ten einde daar dappere Mannen en goede Jaagers uit voort mogen komen. Daar na bewinden zy't Kind met warme bonte rokken, slaan't ook zeer nauw agt in d'opvoeding, en keeren, na dat ze nog eenige dagen daar ter plaatze overgebracht hebben, weer na hun Huisen en Vrienden. Zy zijn zonderling niet siet in't verlossen, gelijk zy ook geen ongelegenheid daar uit behouden, of in de Kraam komen te sterven.

Altemaal, hooge of laage Stants-persoonen, zoogen zy hun Kinderen selfs, gedurende welke tijd, of ook terwijl ze leeven draagen, zy sig van niemand sullen laten bekennen, dog zy vallen niet zeer vies, al loopen de Mannen ondertusschen by een ander; want zy beelden sig in, dat het schandelijk voor de Vrucht, of voor het Zuigeling, is. Zy zoogen hun Kinderen door den bank een jaar lang, sonder sig een dag met speenen te willen verhaasten, om hun Mannen tot dienst te staan. Ook zijn zy zeer vies en afkeerig ten tijde van haar onreinigheid, en sullen als dan zeer weinig te voorschijn komen, of sig van't Man-volk laten sien; dog anders speelen zy meest altemaal de Hoer. Ook zijn eenigen, die twee of meer Wijven hebben, gelijk Oversten, en voorname lieden niet afkeerig om een Vriend, die van buiten komt, met een van hun Wijven voor een nacht te gerieven; maar indien't sonder kennis geschied, zouden zy't zeer kwalijk neemen, en hun Vrouwen daar over digt aflossen, en ten Huise uitstooten.

K

Wan-

74 BESCHRYVINGE van

Wanneer er iemand onder haar komt te Sterven, zijn zy altoos maal, daar't Lijk omtrent gevallen is, al was't ook den Vreemde-ling, die daar vriend of maag had, of van iemand schier bekend was, zeer zorgvuldig om het doode lighaam ter aarde te bestellen, sonder de gewoonelijke plegtigheden te vergeeten; en indien't een Persoon van eenig aanzien is, gaan zy daar aldus mee te werk, daar somtijds iets af of toe doende, na de staat en hoedanigheid van den Overledene. In de siekte staan zy malkander getrouwelijk by; en wanneer de ziel uit het lighaam gescheiden is, komen de naaste Vrienden de leeden strekken, en d'oogen luiken. Na dat ze vervolgens eenige dagen en nagten bewaakt en beklagd zijn, brengen zy ze ten grave, daar zy hen niet neer leggen, maar zetten; met een steen of blok onder't lighaam, gelijk of ze op een stoel zaten. Dan leggen ze geld, pot, ketel, schotel, en kpel, met eenige levens-voorraad daar by, om sig van te dienen, zo zy't in d'andere wereld van nooden moogt hebben. Vorders plaatzen zy zo veel hout rondom de lighamen, dat'er geen aarde omtrent kan komen. Boven over't graf maaken zy ook altijd een groote hoop van hout, steen, of aarde, daar ze weer houten palissaden boven over heen setten, gelijk of't een klein huisje was. Alle de plaatsen, daar iemand in begraven is, zijn afgesonderd, en worden by hen voor heilig gehouden. Ook is't een swaar scheldstuk zodanige plaatsen ontlasten, of te beschadigen.

De naaste Vrienden, insonderheid de Vrouwen (want de Mannen zullen stelden eenig nederlijk misbaar maaken, hebben hun tijd van d'Overledenen te beweenen. Zy roepen dan met een afgrijselijk gebaar, en wonderlijk gehuil den naam van de Afgestorvene, slaan op hun borsten, bekrabben hun aangesigten, en bewijzen alle hevige rouw-teekenen; maar is'er een Moeder, diens Kind overleden is, zo gaat het alle maar te buiten; want die roept en liert gantche nagten over, of ze't eenemaal uitstinnig was; en na ze jong gestorven, of in den Oorlog gebleven zijn, stellen zy hun rouw-klagen aan. Ook scheeren zy't hoofd-hair af, en verbranden 'tselve op sekere tijden, welk zy daar toe hebben, op't graf in de tegenwoordigheid der Vrienden. Kort om, zy zijn over't afsterven van iemand zeer gevoelig, insonderheid zo den Overledene

dene hen bestaat. Ook hebben zy zeer ongaarne, dat men daar gewag van maakt, alzo zy sig inbeelden, dat men hen sulks tot spijt doet, en om hun droefheid te vernieuwen. 't Rouw draagen is daar niet zeer gemeen, als onder de naaste Vrienden, en 't geschiedt maar alleenlijk met eenige swarte teekenen aan 't ligchaam; maar wanneer een Vrouw haar Rouw door de dood komt te missen, scheeren zy sig 't haar af, en maakt haar gantsche aangezicht pekswart; gelijk ook de Mannen doen, wanneer hun Vrouwen komen te sterven; behalven dat zy ook nog een Harts-leere Hemd rok over hun naakte ligchaam dragen, en langer als een jaar treuren, sonder tot een ander Huwelijk te treden. Ook onderhouden ze alle deze pliggheden zeer nauwkeurig, al hadden ze ook maar weinig tijds getrouwd geweest, en elkander nooit lief gehad.

Feest dagen, of groote Maaltijden te houden, is onder hen niet zeer gebruikelijk; niettemin geschiedt het somtijds, of om raad te pleegen, noopende eenige vrede, oorlog of verbintenissen, aan te gaan; of om met den duivel over eenige toekomende zaak, en uitkomst over 't Gewas, en Vrugthaarheid des jaars te beraaden; of om over eenig goed gevolg te dansen en vrolijk te welen. Om in vrede, of oorlog, met eenigen hunner Nabuuren en omleggende Naticn, te treden, besluiten zy niet zeer haastig, of met weinig Hoofden; maar vergaderen daar op alle hun Raaden, en een iegelijk, die maar van eenig gezag is; dien het dan vry staat zijn gevoelen zo kort en lang, als 't hem belieft, voor te stellen, sonder dat iemand in zijn redenen mag vallen. Hun Raads-gaderingen beginnen altijd voor den middag, en duuren in 't gemeen niet langer, als de Zon klimt. Zo'er nu ondertusschen niets beslooten word, beginnen zy des morgens by tijds weer van nieuws op. Maar als zy met den duivel, om toekomende dingen te weten, raad sullen houden, dan geschieden hun Vergaderingen tegen den avond, in de welken sommige Personen zijn, die met den duivel zonderling weten om te gaan, en groote Tooveryen aan te regten, of ten minsten maaken zy 't gemeene Volk sulks wijs. Eerstelijk beginnen zy te springen, te schreeuwen, tieren; en raasen of zy dol en bezeeten waren. Vervolgens leggen zy groote vuuren aan, dansen daar rondom heen, langs en dwars door, buitelen en rollen

76 B E S C H R Y V I N G E van

over hals en kop, slaan sig selden, en maaken zo veel vreemde grollen, dat hen't sweet aan alle kanten uitbreekt, en langs het lijf met stralen afbiggeld; sulks dat zy door alle deze spooreloose grimassen selve wel in duivels veranderd schijnen te zijn. Als het werk nu regt aan de gang is, beginnen alle de duivel-jaagers na te lollen, en met malkander te huilen, en te tieren, dat het afgrijselijk om te hooren is. Als dit dan een wijltje geduurd heeft, verschijnt hen den duivel, zo zy zeggen, in de gedaante van't een of 't ander beest, zo hy hen nu in de gedaante van een verscheurend beest verschijnt, dat is een kwaad teeken; maar is 't in die van een tam en onnoosel beest, dat is een goed teeken. Vervolgens geeft hen dan den duivel onder deze gedaante antwoord op al, datze hem vraagen; dog selden zo klaar en omstandiglijk, dat zy daar staat op maaken, of 't te regt begrijpen kunnen. Valt ook de saak buiten hun gissing uit, geeven zy niet den duivel, maar sig selven, de schuld daar van, als hebbende zijn antwoord niet wel begreepen, of overdagt.

Deze duivel-jaagers weeten ook somtijds eenigen van 't gemeen Volk te betooveren; sulks dat hy schuim-bekken sal, of hy bezeten was, gelijk men ook anders niet sien kan; want zy smijten sig selven in brandende vuuren, sonder de hette daar eens van te gevoelen. Dit nu een wijltje aldus geduurd hebben, luisterd hem een der voornoemde duivel-jaagers wat in 't oor, waar op hy weer zo stilt als een Lam word.

Om vrolijk te zijn over eenige goeden uitslag, vergaderen zy des namiddags, daar dan eerst door een Orateur de saak verklaard word; waar op zy malkander met hun lekkerste Spijzen onthaa-len, gelijk ook somtijds na't Raad-houden geschied. Dapper kunnen zy eeten, en ieder verdoet wel zo veel kosts, daar zy drie dagen genoeg aan zonden kunnen hebben, want zy mogen niets over laten; waarom zy, 't geen ze selve niet op kunnen eeten, mede nemen, of aan hun Honden geeven. Als zo nu zo dik gegeten zijn, datze niet als den kop kunnen roeren, besluiten 't oude en bejaarde liiden met een Tabakje; maar de jonge lieden, of die nog tusschen beiden zijn, tyen aan't zingen en dansen; 't welk menigmaal de gantsche nacht over duurd.

Z E S D E

ZESDE HOOFD-DEEL.

Gestalte en Kleeding der Floridanen.
Vreemde Raads-pleging. Wonderlij-
ke handel der Koningen , enz.

Eenige weken op *Virginia* doorgebracht, en 't aanmerkenwaardigste daar ter plaats, besigtigd hebbende, beslooten wy, also wy een goede gelegenheid daar toe hadden, na *Florida* te trekken, om de Spaanische plaatsen in *West-Indiën* te gaan besoe-
ken. Ten dien einde namen wy ons afscheid van den Gouverneur, en begaven ons 't Scheep op 't Schip de *Koninglijke Koopman*, voor-
sen met vier-en-twintig stukken Kanons.

's Morgens uit *Chesapeak Baay* 't zeil gaande, wierpen wy 's avonds het Anker voor *Cape Henry*, en zes dagen daar na voor 't Eiland *Wokoken*.

Dit Eiland *Wokoken* is geweldig leeg en zandig; dog vol Wijn-
gaarden en Cederen, op dewelke een meenigte van witte Kranen
sig onthouden, daar wy 'er eenige van schoten. Vervolgens ging
ik met d' Edellieden, die met my uit *Engeland* vertrokken waren,
ieder met een Snaphaan, Bos-waarts-in; daar wy een ontelbaare
meenigte Vogels zagen, dog wy en schoten niet anders dan twee
Harten, welke wy met ons Scheep namen, daar wy den Kapitein
met d' andere Scheeps Officieren op traſceerden.

Twee dagen daar na ligten wy 't Anker, en zeilden vorders, den
meestten rijd met een gunstigen wind, tot dat wy, na hier en daar
aangeweest te zijn, waar van ik 't verhaal, met voordagt voorby
ſap: Wy kwamen dan op den 27. Juny van het voornoemde
jaar ons Anker, op de Kust van *Florida* in de grond te werpen.
Den volgetide dag lieten wy onse goederen in de Stad *St. Augustijn*
brengen, welke meest van Spanjaarden bewoont word.

78 B E S C H R Y V I N G E van

Déze Stad en Slot *Augustyn*, legt nevens de Rivier *May*, en hebben beide Voor-land, 't geen binnewaard tot boomen is, welkers kanten heuvelagtig oprijzen. Tusschen dit Voor-land loopt een ruime en diepe kil in een wijd vaarwater, welk de Sterkte en Stad bescpoeld. 't Slot is agtkantig, en heeft wederzijds een ronde Toorn, van binnen met Soldaten barakken. Daar schieten twee Stroomen uit het Land, daar de Sterke tusschen in leid. De Stad leed by na vierkantig. Zy is verdeeld in vier ryen straten. Ten zijde staat de Kerk, en voor de Stad het *Augustynar* Klooster.

d' Inwoonders van *Florida* zijn Oijf-verwig, groot londen mismaaktheid, en geschilderd over 't vel. Voor de Schamelheid dragenze een Harten-huid; en hebben lang swart haar, 't geen naar tot de heupen hangt. Twee kleine schilden dragenze voort de borst; zes, die wat kleiner zijn om d' armen; aan ieder oor twee bellen; en een muts, welkers boord rondom met getakte vederen bezet is. Op de zy hebben zy een pijl-koek hangen, vol pijlen, aan welker einde scherpe vis-tanden vast gemaakt zijn. Aldus trekken zy met Boog en Pijlen ten Oorlog. Gaande den Koning voor aan met een sware Knods op de schouder.

Dagelijks houden zy in 's Konings huis raad over Krijgs-saken. d' Aanstienlijkste begroeten hem met de handen boven 't hoofd gehoven, roepende, *ha, ha, ja*; waar op alle d' andere *ha, ha*, Juits-kels weder galmen. Hier op zetten zy sig altemaal rondom op stoelen. Indien de saak van swaar belang is, onbied den Koning d' Oudsten en Priesters, *Jaway* genaamd. Vervolgens word den Koning *Kassine*-drank gegeven, welk doet sweeten, en den honger en dorst stillt voor vier-en-twintig uren.

Als zy te Velde gaan tegens de Vyanden, zo leyen zy by Turkeze Tarwe, Honig, gerookte Vis, Haagdisen, en wilde Wortelen: ja mengen zand en kolen in tijd van nood onder de spij om ze te strekken. Zo haalt de Legers elkander in 't gesigt komen, drayen de Koningen wederzijds d' oogen rondom in den kop, mompelen tusschen de tanden, en maken een vreemd gebaar; en tusschen beyden maken zy een ysselijk geschreeuw, 'welk door een algemeene kreet der Legers, met het kloppen op de dyen, beantwoort word. Hier op neemt ieder Koning, verbiedig na de

de Zon gekeerd , een houte schotel vol waters , en werpt dat over de Krijgs-knegten zo verre hy kan , en bid inmiddeis dat de Zon gelief te vergunnen , dat zy op gelijke wijze 't bloed hunner vyanden mogen storten ; en gietende een tweede komme waters in 't vuur , wensohende den Krijgs-knegten toe , dat zy drafgestroopte huyden van de weder-partijders also aan de vlam , mogen op-offeren.

De Priesters doen alsdaa mede haar Duivelary-konst , sitende op een Schild in 't midden des Legers , trekkende een ronde cirkel , binnen welke hy wonderlijke grimmatten en krikraften maakt . En vierendeel murs schijnen zy den kragtig Gebod te doen , wanneer zy haar zodanig ontsellen , dat zy door d'ogen zo verkeert te drayen , en 't lighaam in hondert bogten te krommen , eer Duivelen dan Duivel-jagers gelijken ; tredende na gedane guigelry uit den cirkel na den Koning , en berigten hem den toestand van des Vyands Legers.

De overwonnene word nuet een scherp Rietmies , 's vel des hoofts afgevlut met hee haar , en tegen 't vuur gedroogt , dit bindende dan aan lange stokken , en heeren dus zegepralende na Huis . Deze stokken plaatsenze op een ruim veld , daar etelijke Mannen en Vrouwen sig rondom zeten . Hier stapt de Priester met een houte beeld in 't midden , en verlost de verslagene , terwijl drie Mannen op een hoek des Akkers daar deze stokken opgeregt zijn , op de knyen nedervallen , kloppende d' een uit al zija magt op een steen , na het het getal der vloeken by den Priester uitgeschreeuwt . Andere twee sammen ondertuifchen met Calabassen vol steentjes , en zingen met een wonderlijk gebaar eenige Liedjes . Zo haast dit gedaapt is , komen de Vrouwen welkers Mannen in den strijd gesneuveld zijn , by den Koning , dekkende hunne aangesigten . Een makende groot misbaar , verlost de vrank over hun verslagene Mannen , bystand in hun Weduwen staat , en verlos om ter gelegener tijd weder te mogen Trouwen , 't welk den Koning hen toestaat .

De Floridansen verschilden onderling seer . Die 't Landschap aankt : bewonen , zijn slijdbaar en wreed ; offeren de Geyangden aan hure Afgoden en etienne op ; gelijk ik meer als vijftig heb sien

80 B E S C H R I J V I N G E van 't

ſien handelen. De Mans plukken den baart uit, doorboren neus en ooren, en Trouwen niet voor hun veertigſte Jaar. d' Inboorlingen van *Jaguaria* zijn ſnelder in 't lopen dan een Hart, en worden nooyt moede. Nergens vind men wonderbaarliker ſwimmers, als in *Apalchia*, *Ambia*, en *Somovia*, want wy hebben 'er geſien, die gantſche uren onder water konden blijven: De Vrouwen Baden met Kinderen in den arm, door diepe en ſnelle Rivieren. De *Hermaphroditen*, die hier in groote zijn, zijn hier Pakkedragers als het Leger te velde gaat.

De grond is hier zo Vruchtbaar, ſchoonze nooit gemest word, datze tweemaal in een Jaar Turſche Tarw voortbrengt. De Koning deeld de Tarw aan elk Huiſgeſin, na dat het groot of klein is. In de vier winter maanden onthouden zy haar in 't Bos, onder Hutjes van palmtakken; hier leven zy by 't Wild, gerookte Vis, en Krocodillen, welker vlees ſchoon en wit is, dog zy rieken ſeer na muskus.

Dit Volk is ſeer genegen tot alle vuyle Hoorery en aſſchouwelyke grouwelen, nogtans gerakenze doorgaans tot een hogen Ouderdom; ja ik heb 'er geſien en geſproken, die over de hondert en dertig jaren oud waren, en Kindakinderen tot in 't vijfde gelid telden.

Vorders is de geheele Godsdienſt in *Florida* niet alleen belagge-
lijk, maar in alle deelen verdoemlijk.

ZEVENDE HOOFD-DEEL.

Befchryvinge van 't Eiland Kuba. Goud-
dragende Rivieren. Wonderlijke ſteen-
nen. Merkwaardige Slangen, enz:

De gelegenheid van een Spaans Schip, deed ons na *Chriſtval* de *Havana* vertrekken, en *Florida* verlaten. Wy maakten veerdig met den Kapitein, en gingen Scheep op den 3. Auguſti,
en

EYLAND KUBA. 81

en wierpen ons Anker den 11. des selven Maands, voor de Stad *Christoval de Havana*, gelegen op het Eiland *Kuba*.

Deze Stad is de voornaamste Vattigheid, welk de Spanjaarden in *West-Indiën* bewoonen. De Haven is niet min veilig als groot; want meer dan duisent Schepen kunnen buiten alle gevaar daar binnen lopen. d'Ingang is zo wijd als een goreling toe kan dragen, alwaar tusschen een uitstoeckende punt Lands en een vierkantig Water-slot zo eng blijft, dat 'er geen twee Schepen gelijk in kunnen komen: op 't nauwste bereikt de diepte zes vademen. Aan weersijden van de buitenste mond des Havens leid een langwerpig vierkantige Sterkte, d'eene *Moza de Maris*, ter zijdon de Stad *Havana*, op een vlakke grond; en d'andere *Morro* genaamt, aan de voet van twee Bergen, welker toppen met Geschut voorzien, de Stad ligtelijk over de Haven kunnen dwingen. Tusschen *Morro* en *Moza de Maris* staat een dikke hoge rooden Toorn, boven gedekt met een gesplisste kloot, daar Wagts gehouden word, en 't zeynteecken door Vaandelen gelchiet als 'er Schepen uit zee opkomen. Voor *Havana* legt een derde Slot; welke met twee-hondert en veertig swart stukken Geschut voorzien zijn. Alhier vergaart de Silver-Vloot.

't Eiland *Kuba* door *Kristoffel Kolum* ontdekt, wierd eerst *Johanna* genaamt, zedert ook *Fernandina*, en *Alpha Omega*; dog is eindelijk onder de naam van *Kuba*, best bekend gebleven. De lengte van 't westelijk *Mon* af tot het oostelijk *Marx*, maakt twee hondert en dertig mijlen: De grootste breedte; tusschen *Jardines* en *Lukana*, zijn zestig mijlen. Daar zijn hooge Bergen en Bofschten, en Vis-rijke Rivieren, die zuiden en noorden in den *Oceaan* uitwateren. Men vind hier Goud in veele Rivieren en Beeken. Men vind hier ook overvloed van Krocodillen, die Menschen en Vee verslinden. Hier wasschen hooge en welrickende Cederen, Sooraks-hout, 'twelk 's nags gebrand word, en met der Zonnen op-gang een lieffelijke reuk van sig verspreid: Daar wasschen ampere Druyven aan zodanig dik hout, 'tgeen doorgaans een Mans dikke heest. Hier is een overvloed van allerley Gevogelte, Slangen Schildpadden. Het Katoen wast hier in 't wild, en levert goud Lijnwaat.

Kuba

82. B E S C H R I J V I N G V A N

Kuba werd eertijds door verscheyden Hoeren bestierd, daar elk zijn eigen Landschap beheerste: De voornaamste zijn *Maize*, *Kagama*, *Kueyba*, *Kamaguey*, *Makaka*, *Xagua*, *Habana* en *Uhima*. Voor de komst der Spanjaarden werden alle deze Landschappen Volk-rijk bewoont; dog ledert zijne van hare eigene Landaan, byna geheel ontbloot. In *Kamaguey* ligt een valley, drie mijlen groot, alwaar wy met verwondering zagen, hoe de Natuur daar een overvloed van Molen-steen voortbrengt, die zo rond zijn, dat geen passer volmaakter kring van trekken. De grond is Vruchtbaar van Krappe, Kaffie, Finkel, Gengber, Mostik, Aloë, Kaneel en Suiker. De Slangen verdienen hier de meeste verwonderinge, want zy hebben de groote van een beer, de gedaante van vossen, konijn-voeten, een weels-kop, vossen staart en dassen-hair. Zy leven by kleine beesjes, en zijn gezont en smakelijk te eten.

d'Oude Inwoonders gingen eertijds naakt. De Mannen zijn seer angelicht, en verlaten hun Vrouwen om de minste oorzaak; dog de Vrouwen blijven vast aan hunne Egt-verbonden. Hun Trouwen gaat Godloos toe; want de Bruid word eerst van des Brudegoms ken-vrienden, die in gelijke staat met hem zijn, beslepen; zo voors elk na zijn soort en conditie.

A G S T E H O O F D - D E E L.

Beschrijvinge van Brazil. Hoedanigheden van de Braziliaanen. Zeden van de-zelve, enz.

Gedurende den tijd dat ik my te Brazil heb onthouden, maakte ik Vriendchap met een Spans Koopman van afkomst, maar die sig van over lang op die Kult, ter neer had gezet. Hy bezorgde my veele goede bechtheden, en bewees my aanmerkelijke

lijke Dienften. Hoewel verſcheidene Perſonen van *Brazil* geſchreeven hebben, ſal ik niet nalaten alhier kortelyk te zeggen het geen ik aangeemerkt heb.

Brazil d' oſtariſche kuſt van *Amerika*, alwaar de Portugeſen, die 'er de geheele ontdekkung van gedaan hebben, Steden hebben gebouwd, welken zy verſtaandelyk beſitten, na den Hollanders dapperlyk en langwyltiglyk het hoofd geboonden te hebben. 't Is een ſeer aangenaam Land. De Lucht is 'er goed en getemperd door gettadige regenſtormingen, welke de hiten der Zonningen. Daar is een lengte van vrugten, die in velden waſſen, ſonder gepoot te zyn, als Citroenen, Limboenen, Oranje-appelen, Ananas, Bananen, Goutjaven, en verſcheidene anderen. Men vind 'er ook Druyf, maar minder gemeen als in Europa.

De Suiker-rieten domender in ſulken overvloed, dat d' Inwoonders 'er veel meer af maken zouden indien zy gehoofden 'er afrok van te zullen hebben. 't Is ook van daar datmen die koſtelijke *Tabaak* haalt, welke ſig van die der andere plantten doet onderſcheiden. 't Is ook in *Brazil* dat de Water-meloenen of de *Pateſſien* van een ongemeene goedheid zyn. Kneſlook en Uyen groeyen 'er niet; en 't is onnoodig ze te zaayen. De geenen die 'er treken hebben diſbiedenze uit Portugaal.

Daar zyn veel Kokusſen op *Brazil*, wat kleinder als die van Ooſt Indiën, welke dienen tot Dooſen en Tabaks-deelen te maken, om dat zy ſeer dik zyn, en onder die wind men 'er ſulke kleinen, dat ieder maar dient tot een krakke van een Paternoeſter te maken.

Men haalt 'er geen Tary van de Kokus-boomen om 'er Suiker en Brandewijn van te maken, als in Ooſten, om dat de Rieten het een genoegſaam verſchaffen, on dat men 'er van de beſte Brandewijn van Liſſabon brengt.

Behalven het Hout dat de naam van het Land draagt, ſietmen 'er ook ongemeene Boomen, onder de welken die is daar den Balfem van *Pern* af druyp: Men maakt 'er kleyn kofſets af om de vrayheden der Juſters op te ſluiten, die al het geen men 'er in legt parfumeren. Men verſameld kooten in het zuider-deel van die kuſt: maar de Landeryen van d' *Alderbeſtiger Baay* zyn 'er af ontbloot als vecke anderen. Men zeyd 'er twee redenen af: d' eene om dat

84 B E S C H R Y V I N G E van

d' aarde 'er niet toe geschikt is; en d' andere die misschien de beste is, ter oorzaak van een schrikkelijke menigte van Mieren, die het kooren op eeten eer het wortel schieten kan. Hoewel men over al Giers en Rijs zaaid, is nochtans de *Mandiac*, of't Meel dat men 'er van maakt het gewoonlijke voedsel der Braziliaanen: de Fransen noemen het *Cassave*, en de Portegiesen *Farina de Pao*.

De wortel van *Mandiac* word gezet als de *Batates*, met de selve in stukken te snijden; en in d' aarde te graven: zy word seer dik; haar koleur is wit, en indien men 'er van eet voor dat ze gereed gemaakt is, loopt men gevaar van het leven te verliezen: men neemt haar gevaarlijke hoedanigheid met ze in het water te leggen; en ze 'er inlatende tot dat zy volkomenlijk vermurwd is; daar op men ze 'er uittrekt, om ze te doen droogen, latende ze wederom weyken, en op nieuws droogen, doende dit zo menigmaalen als het noodig is, om ze van 't kwaadst dat ze heeft te berooven; en als ze dan aldus geprepareerd is, maakt men ze tot Meel, grof als het kanon-kruid: zy is altijd swaar, en by na smakeloos, en veroorzaakt den geenen, die ze niet gewend zijn, verstoppingen. Men maakt van dit Meel kleine koeken, welken men *Begon* noemt, zy vallen smaakelijker; maar hun kwaliteit is niet beter.

Gelijk men in de Baay kooren van *Rio de Janeiro*, en Meel van Portugaal brengh, heeft men 'er geen Brood gebrek: en 't is 'er alleenlijk wat duur. Men vind 'er ook in overvloed Oly, Wijn, Lajwaten, Stoffen, en andere tot het leven noodzakelijke dingen, die men 'er van Europa doet komen. Het Vlees, het Wildbraad, en de Vis zijn 'er gemeen; en men geef 'er de Vruchten en de Confituuren voor een seer middelmatige prijs. Dit Land heeft ook zijn ongemakken; daar zijn sekere kleine Wormen, waar van ik in 't Tractaat van de Siekten, dat op dit verhaal volgt, spreken sal: nevens veelerley slag van Mieren, van dewelken de geenen, die roodverwig en van een tamelijke groote zijn, over al zijn verspreid, en de Velden bedekken met hoopen, die men van verre voor kleine Doipen nemen zou. De Steden zijn 'er niet vry van: deze Dieren doen den Rotten en Slangen een gestadigen Oorlog aan; en de grootheid der eenen word onfeilbaarlijk door de menigte der anderen overstulpt.

Om

Om geen verdrietig onderscheid te maaken, sal ik in weinige woorden zeggen, dat de oorspronkelijke *Braziliaanen* nog Afgodis zijn; en dat 'er veel Tovenars onder hen tweeven, of die 'er altoos voor gehouden worden, zy zijn overtollig Godsdienstig: zy hebben geen Tempelen, nog bysondere Feestdagen, en zy bidden den Duivel aan. Zy dragen lang hair; hun koleur is swartagtig; zy gaan naakt; zy zijn moedig, gauw, en onverschrokken Vyanden van de geenen die hen misdaan hebben. Hun Wapenen zijn Pijlen, die in plaats van Yser met Vis-graten voorsien zijn: en indien eenigen sig van Yser dienen, is 't niet als zedert dat zy met d'Europeers omgaan. Zy weeten het Land te Bouwen; en houden zig gemeenelyk bezig met de Jagt en met Visschen. Zy nuttigen allerley Spijs; verdragen standhaftiglyk den Honger; en doen weinig voorraad op. Hun aard drijft hen tot den Oorlog, die zy malkanderen gestadiglyk aandoen. Wanneer zy hun Vyanden gevangen neemen, mesten zy ze, en slagtenze openbaarlyk, en eetente met een ongehoorde wreedheid. Zy begraven hun dooden niet, en hun gewoonte is deselve op te vreeten; sels dikwils voor dat zy den geest gegeven hebben. Wanneer de siekten dobbelyk schijnen, breeken zy de patienten de nek uit vrees dat zy mager zouden worden: en om 'er niets van te hoor te laten gaan, zetten zy de beenen te droogen, en eetenze als Pap. Wanneer wy hen wreed noemen, antwoorden zy dat wy Godloosen zijn, dat wy onse Vrienden en onse Maagen, in den aardschen schoot van de wurmen laten verteeren, terwijl wy hen onse lichamen tot een graf geven kunnen.

De Portugiesen die in *Brazil* woenen leeven 'er als d'andere plaatsen daar zy gezeten zijn. Zy hebben Forten gebouwd; doen allen den geenen, die hen niet willen gehoorzaam zijn, den Oorlog aan: en zijn in staat van nog de *Braziliaanen*, en nog die van Europa, welke hen zouden willen ontvoeren, te vreesen.

Gelyk de wilde *Braliaanen* de Portugiesen niet en spaaren; die door 't krieg-lot, of door eenige verrassing, in hun handen vervallen, zijn d'anderen niet minder streng als zy ze kunnen betrappen, en in plaats van een dood doen zy 'er hen duizend in de Slaverny lijden, 't welk zy omgaan koenen door sig gewilliglyk aan d'over-

winnaars t'onderwerpen, of met in andere landen tevlugten, als zy de swaksten zijn. De Portugiesen, zorg dragende om hun veroveringen uit te breyden, zenden gottadiglijk partyen uit tegens de Barbaaren, en versterken zorgvuldig de plaatsen daar zy meesters afzijn. Toen ikster was zeide men dat zy tot meer als 80 mijlen van de zee af gevoordert waren. Zy dragen zorg om de Braziliaanen, die onder hen leven, vrye of slaaven in het Christendom t'onderwijzen, en daan zijn 'er self die Vrouwen van dit Barbaarsche bloed Getrouwd hebben, welke, hoewel wit en welgemaakt, nogtans niet nalaten met iets wilds behebt te zijn, dat hen van d'anderen doet onderscheiden. Het groot getal der Slaaven, dat de Portugiesen in dat Land hebben, en de wreede manier daar op zyne handelen, met hen het noodig onderhoud niet te geven, en met hen om de minste misslagen overdaadiglijk te straffen, maakt dat 'er dikwils groter wanordens in hun Steden en op 't Land ontstaan. De meesten deser gevangenen zijn *Negers*, die men van *Angola*, en van *Gwine* brengt om in de Suiker en in den Tabak te arbeiden. Men verkoopt ze op de Markt als de Beesten; en die grootste Landen hebben, koopen 'er eitelijke honderden af; die de *Gommesen*, dikwils wreeder als de Meesters, geregeerd worden. Anderen, welke geen Land-goederen te Bouwen hebben, laten hunne Slaaven de vryheid om t'arbeiden aan te goen hen bevolgen, zints sekere tye, die zy hen alle maanden of alle weeken afvorderen. Het kustland onthaalt dat d'ebben ontfangen, en de schatting die men den anderen oplegt, welke zy niet altijd volw doen kunnen, doet hen somtijds langs 't Land loopen, alwaar zy alstgeen zy ofsi moeten plunderen, om sig van de tormenten, die men hen aangedaan heeft, te wreken. Indien 'er gevaar op 't Land is of daer is niet minder in des nacts door de Stad te gaan; en wat voorzorg men noeme om de geenen, die men vatten kan, strengelijke te straffen, laten de anderen niet na hun plunderyen en moorderyen te gestadigen.

De *Alberbeiljen-Baay* is gellegen beneden de vijftiende graad bezuiden de *Linien*. Des havens die haar naam aan de Stad mededeelt, is een der gemakkelijsten van den geheelen Oceaan. Daar zijn eenige Sand-banken aan een der kanten van den ingang, welken

ken: men ontwijken kan, wanneer men Loozen van het Land neemt, als men aan de kust nadert. d'Ingang en de diepte zijn by na oost en west; menwend niet als zeer weinig ten noorden, om voor de Stad te ankeren; en wanneer men eens tuschen de twee Hoofden is, heeft men niets te vrezen. Men kan de ankers over al veyliglijk werpen; en de Baay is zo groot, dat ze ettelijke duizenden van Schepen zou kunnen bevyten. Zy is van alle zijden met hooge Landen omkringd, welker gesigt zeer aangenaam is, en verscheidene kleine Rivieren kunnen 'er in verdwaalen. Men houdt sig zeer bezig in de Baay met de Walvisvangst van Juni af tot in September toe. Weinig lieden zijn onkundig dat die onbeschotene Vis met een kleine werphaak, aan een sterk lijn gehegt, gevangen word: de Visschers kruilen in Schuiten, om te letten wanneer den Walvis boven komen sal. Als hy gekwetst is vlied hy, zo lang hy in't leven is schiet men het touw dat de Harpoen vast houdt: Wanneer hy zijn bloed verloren heeft sterft hy, en drijft boven water; thans komt men 'er digte by, en by hoog-water trekt men hem op't Land, om hem in stukken te kappen. Men brandt door geheel *Brazil* den Fraan die van die Vis gehaald word: De Negers en d'arme Lieden etten 'er het Vlees van; en men siet niet als zeer selden dat rijke Lieden 'er van Spijzen.

Wanneer men twee mijlen de Haven ingezeld is, vind men de Stad die den selven naam draagt; de Schepen ankeren 'er voor op een half mijl van't Land af. Deze Stad leid in't inkomen aan de regter hand; zy is gelegen op een hoogen Berg, daar zy't bovenst en't benedenst van bestaat, waar door haar meeste Sisaaten heilig leggen. Zy is de grootste van de geenen die de Portugiesen in *Brazil* besetzen, en de Zetel van den voornaamsten Gouverneur van die kust. Hoewel hy geen gezag over d'anderen heeft, zo treedt hy nogtans voor allen; en men sprak 'er, toen ik 'er was van 'er den *Viceroy* te zenden, welke alzo volkomen in *Brazil* zoude heerschen, als die van *Goa* in Indien doet: Men verwacht 'er ook een Bisschop om den Stoel te vervullen, die zedert ettelijke jaren op 'n wal, en was gelooft dat wanneer het Gouvernement in een Viceroytschap zoude veranderd wesen de Kerk tot een Bisdum zoude worden. Daar is een Parlement, welkers gebied sig over de gantsche

88 B E S C H R Y V I N G E van

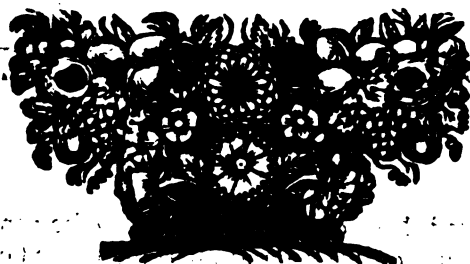
sehe kust uitstrekt : het gezag'er af is nogtans niet geheel en al volkomen; en de krimineele saaken verblijven aan dat van *Lissabon*; als ook de Burgerlijke saaken daar de zonnien van meer als duizend bedragen. Deze Stad is groot en Volk-rijk; de Kerken zijn'er kostelijk; het Paleis van den Gouverneur, dat de hoogste plaats beslaat, is pragtig; het Parlement vergadert'er: Alle de Huizen zijn'er wel gebouwd; den Koophandel lokt'er allerley Volkeren; en men vindt'er koopmanschappen van allerley slag.

Ik weet niet of de Vrygeestery zo groot is over geheel *Brazil*, als zy is in d' *Alderheiligen-Baay*, alwaar de Vrouwen, selve die gehouden worden voor eenige deugd te hebben, geen swarigheid maken van hun Slavinnen op te tooyen, om ze in staat te stellen tot de schandelijke vermaken, die zy aandoen, te dunder te verkopen, en men kan zeggen dat'er d' ondeugd oppermagtiglijk heerscht. Alle de Vreemdelingen zijn'er wel gesien, en insonderheid de Franschen: De jeloersheid, die zy veroorsaken maakt hen somtijds hatelijk, en beschaart hen dikwils schrikkelijke dingen, gelijk men sulks door het volgende exempel sien kan.

Een Jong Fransman, die de Genees-kunde op *Brazil* oeffende werd van een Juffer ontboden om by haar Dogter, die Sick was, te komen. Gelijk zy jong, welgemaakt, en rijk was, spaarde den Dokter zijn sorgen niet om ze vaardiglijk te geneesen; hy had het geluk van de Sieke en haar Moeder wel te gevallen, zo dat de gesontheid hersteld zijnde men hem voorloeg haar te Trouwen, en de Bruiloft werd sonder praal gehouden. Het geluk van dien Jongman schende op hem ettelijke vyanden, die een Edelman, gemaakt van de Oudste Suster, ophitsen om hen te doen vermoorden, hem vertoonende dat'er lafhertigheid stak in zijn Familie een Jong Barbier te dulden, die sig den naam van Dokter aanmatigde, en welke misfchien Ketters was. Desen Man die meer rijkdommen als verstand had, volgde den raad diemmen hem gaf, klaagende eerst over de schande, welke hy ontving door een zo veragtelijke Vermaagschapping, daar benevens niets vergeetende om de andere Mogen zijn gevoelens in te boesemen: Maar vindende hen meer gematigd als hy was, kwam hy in de Stad met een deel zijner Vrienden; overviel by nacht het Huis van zijn Schoon suster, vermoor-

moorden 'er een Jongman in, dien zy na de gestalte voor den geen namen, welke zy zagen, dog dieftig op 't eerste gesaas verborgen had; gaande hy na die schoone daad voorts weg. Het Volk liep toe op het geschreeuw der Vrouwen; en dit stuk voorts ter poore van den Grinnicken Regter gekomen zijnde, sonder hy wagten ten Huise van den Fransman, om een tweede aanval, die 'er stond te geschieden, toet den Heer van den Dabde zijn Schoonbroeder niet en was, te beletten. Om ongemakkelijker gevolgen te ontwijken, moest den Fransman *Brazil* verlaten; en hy vertrok na *Lissabon*, na dat hy zorgvuldig tot zijn Scheepgang toe bewaard was geweest. Ik heb sedert tot *Lissabon* verstaan dat hy om een Last-brief by den Prins aanhield, om 'er zijn Vrouw met de goederen, welken hy te *Brazil* had, te doen komen.

Eynde van de West-Indien.

M

NAU-

90 **BESCHRYVINGE** van
NAUKEURIGE
AANMERKINGE
VAN VERSCEIDENE
KUSTEN
IN DE
OOST-INDIËN.

AGSTE HOOFD-DEEL.

Van Suratte.

Deze Stad legt op de noorder breedte van een-en-twintig graden, en heeft de aanmerkelijke Haven, welke den *Grooten Mogel*, in zijn geheel Gebied besit. Gedagte Stad is groot en wel bevolkt, een schoone Revier be-
stroomt de muuren van deselve, en werpt sig drie mij-
len daar beneden, in de zee. *Suratte* was nog niet beslooten doen
ik'er kwam, en de Inwoonders hebben hare veylghed aan nie-
mand te denken, dan aan een naburig Vorst *Savari* genaamt,
welke haar, door zijne meenigvuldige aanvallen, gedwongen heeft
zig te versterken. De Banken, welke voor de mond der Riviere
leg-

leggen, verhoopen, ende men vindt deselve, nooit twee jaren aan den anderen, op eene plaatse, het welks de doorvaart te gevaarlijker maakt.

De Straaten van *Smatta* zijn redelijk, vermaaklijk, maar ongemakkelijk, doot dieb die niet geplaveid ofte bevoloid werden. Het meeste ongemak heftmen in hun droge Saisoen, 'twelk de *Indianen* de Zooner noemen, niet tegenstaande de Zonne als dan het meeste van haar verwijderd is. Zy begieten dan de Straaten met water, voor al in dat gedeelte des Stad, daar de aanzienlijkste Luyden wonen.

De Huisen zijn naar van eene verdiepinge, die van het gemeene Volk zijn meest met padden gedeekt, en op de aanzienlijkste heftmen platen, met selen plaatwerk bestreken, 'twelk zo schoon als marmes is, ende ook zo wel, als het selve, den regen verdenret kan. Gezeide platen gaan aan beide de zijden een weinig schuin op, ten eynde het water daar op niet loude blijven staan, ende vele Personen brengen op deselve de nagt door, om te betet de koelte des Lugs te scheppen.

Alle de groote Huisen hebben 'er Tuinen, welke als tot een voor-plaatse verstreken, en die zijn met doot een gevlogte Wijn-gaarden omringt, welke tweemaal des Jaars draagen. In deselve Hoven werden gemeenlijk geen andere Vrugten gesien, maar wel een groote menigte seer schoone Bloemen. Die geene zy *Mougrin* noemen, en wel na onse *Jasmin* gelijkt, spant de kroon boven alle andere. Ook zijn 'er Boomen, welke, alle dagen, met den opgank der Zonne, Bloemen voort brengen, die des avonds afvalken, en andere, welker Bloemen des avonds uitspruiten, en des morgens op de grond leggen. Door dien het nu daar te Lande, het geheele Jaar door, als een gedeurige Lente is, zo zijn die daar van nooit ontbloot.

Tot de Grooten, ja selfs by eenige van gemeene Volk, werden Bad-stooven gevonden van steenen, welke tot verwonderens toe schoon zijn. De *Indianen* bedienen haar van deselve, zo uit kragt van haren Gods-dienst, die haar sulks beveeld, als om de hitte van de Landstrecke te matigen.

De *Fraussen*, *Engelsen* en *Hollanders*, besitzen de schoonste

92 B E S C H R Y V I N G E van

Woon-plaatsen van *Suratte*, en die van de *Arminiërs* zijn niet veel minder, en in het algemeen zeer gemakkelijik.

Daar werd te *Suratte* een zeer aanmerkelijken Handel gedreven. Men vindt 'er veel Diamanten, welke uit het Rijk van *Golkonda* daar gebragt werden, wiens *Koning*, aan den Grooten *Mogol*, Schattingen betaald. Daar zijn ook veel Peerlen, welke omtrent de *Kaap Kommerin*, en op verscheide plaatsen van de *Persiaanse Golf* gevist werden, mede *Ambegru*, welke op de Kust van *Afrika*, aan geene zijde de *Kaap de Bon'Esperanza*, in overvloed gevonden werd, *Muscas*, welke uit *China* komt, en *Civet*, die van het Dier getrokken werd daar't den naam van voerd. Mede werden 'er alserhande stoffen van Zijde, nevons *Silvero* en Goude Lakenenen gevonden, gelijk ook de schoonte Kattoene Lijnwaten des weelds, ook *Indigo* en veelerhande Midicinale Kruiden, welke daar te Land wassen, ofte uit *Arabien* daar gebragt werden. De Specerijen komen 'er uit de *Indiaansche* kontreijen, als de Noote-muscaten van *Mallacca*, de Kruid-nagelen van *Maccasser*, de Kaneel uit het Eyland *Ceylon*, en de Peper van de geheele Kust van *Malabar*, zodaanig dat 'er niets zo seldzaam is 't welk in de Pak-huizen van *Suratte* niet te vinden is.

Die geene welke *Gouverneur* van *Suratte* is, heeft ook het bewint over een redelijke groote *Provantie*. Hy heeft een heerlijken trein, zijns Lijfswagt bestaat uit veel *Kompagnien* zo te Paard als te Voet, welke hem moeten volgen. Als hy buiten gaat werd hy door een *Elephant* gedragen, op welke een Tente gesteld is, waar in twaalf ofte meer Personen kunnen zitten, als na de groote van het Dier, ofte anders wel zit of legt hy in een *Palanquijn*, het welke een zoorte van een Bedde, met rijke stoffe bedekt is, 't welk door vier Mans werd gedragen. De rijke Lieden Reisen gemeenlijk op die wijze, en deselve valt veel gemakkelijker als onze Draag-zetels. Men kan daar vier Dragers, voor twintig guldens een maand lang onderhouden, zonder datmen verpligt is haar den kost te geven, dan wanneer zy Landwaarts in gaan. Die geene welke geen *Palanquijn* kunnen hebben rijden te Paard, van deselve werden zeer schoone in *Indien* gevonden, komende aldaar uit *Arabia*.

Het *Gouvernement* van *Suratte* is een Ampt dat niemand voor al zijn

zijn leven bekleed. Die gene welke daar toe komen, bezitten het ten hoogsten maar vier à vijf jaren. Aan de west-zijde der Stad is een oude *Fortresse*, met een diepe Gragt omringt. In deselve is altoos een goede bezettinge nevens een *Gouverneur*, die onder die van de Stad niet staat.

Alle de *Europers* hebben 'er Geschut, om haar selve in de oploopen, welke daar dikmaals voor vallen, te beschermen. Het gebruik van de Baaden en Bad-stooven is te *Suratte* zeer gemeen, daar zijn byzondere voor die geen welke apart willen bedient zijn, en andere, welke voor een yder, zonder geld te geven, onderhouden werden.

Een kwartier mijls buiten *Suratte* is een zeer groote Vyver, met gehouwene Steenen aan de kanten omringt. Men daalt in deselve met een zeer gemakkelijke trap, en vind in het midden een kleine *Pagode* ofte *Tempel*, aan de Gooden der *Heidenen* toegewijd, en die geene welke sig daar gewassen hebben, gaan daar na haar Gebeden in die *Pagode* doen. Secker rijk *Braman* heeft voor deesen dit alles laten bouwen. Alle de wegen die derwaarts leiden zijn met Bomen beplant, en men vind daar de vermaakelijkste wandelingen van het geheele Land. Omtrent *Suratte* zijn ook groote Tuinen, welke zeer wel onderhouden werden, en in welke een yder komen mag.

Hoewel de *Bramans* de rijkste Inwoonders van *Suratte* en Meesters van de Koophandel zijn, zo komen dog de Mooren ofte *Mahometaanen* veel heerlijker voor den dag. Als een van deselve, op een Feest-dag door de Stad gaat, marcheren eenige Persoonen, met Trompetten van agt à tien voeten lang, en dik na proportie, voor hem heenen, makende een krijs geluid dat niet onaangenaam is. Zy konnen gezeide Trompetten afichroeven.

De Hoofden van de vreemde *Natiën*, om sig na des Lands gebruik te schikken, doen Vlaggen met de Wapenen van haare *Koningen*, of van de *Republyken* die zy dienen, voor haar dragen, en laten mede op diergelijke Trompetten blaasen, waar zy ook heenen gaan.

Een mijl van de Stad legt seker Dorp, 'twelk niet dan door *Persaanen* ofte *Pars* bewoont is, welke de Zon en het Vyver aan-

94 B E S C H R Y V I N G E van

bidden. Veele gaan derwaarts om *Tan* ofte Palm-wijn te drinken. Ik sal hier na zeggen op hoedanige wi ze die gewonnen werd, zijnde die een liefvelijken Drank. Alle het omleggende Land is 'er vlak en Vruchtbaar. Zy zaayen 'er de Tarwe zo draa den regen ophoud, het welke omtrent het eynde van September is, en Oogsten deselve in de maand van Januari.

De *Lugt* valt omtrent *Suratte* zeer goed, het is 'er nooit koud, en de hitte beviint men 'er altoos lijdelyk.

De Haven *Sudly* legt vier mylen in het noord-westen daar van daan, alle vremde Schepen komen in deselve ten Anker, dog konnen 'er niet blijven, dan van de maand October tot May toe, door dien de onsekeren winden, in de andere tijden daar gevaarlijk zijn. Het Dorp *Sudly*, wat na de Haven genoemd is, is ook het aantmerkelijkste van alle die omtrent deselve leggen. De *Europische* *Kompagnien* hebben 'er ook haare Pak huizen en *Komptoirs*, boyen van dewelke zy haare Vlaggen laten afwaayen. Den Grooten *Mogol* laat niet toe, dat zijne Onderdaanen in de Haven van *Sudly* komen, uit vreesse dat zy de *Taken* zouden frauderen, en staat deselve niet open als voor de *Natiën* van *Europa*. Deselve maken dat daar ter plaarze een groot getal *Bramans*, *Heidenen*, *Mooren* en *Persiaanen* by een komt, welke door haare Tenten, zo lang als de Schepen daar blijven, als een verplaats-baar Dorp uit maaken, welk in veele Straaten verdeeld is, vindende de Zee-luiden, in de winkelen der *Kramers*, alles wat zy nodig hebben.

Doen de eerste *Fransse* Schepen in *Indiën* kwamen, gebeurden 'er seker voor val, het welke men dacht dat droevige gevolgen na sig zoude slepen. Seker *Mahometaan* kwam aan boord, vragende of daar geen *Pistoblen* te koop waren. Seker *Kommis* gaf 'or beoor een, dat hy uit het *Kajuit* venster wilde lossen, dog de *Verkoper* siende dat hy de regte handeling niet hadde, schoot 'er een af dat met drie *Kogels* gelaaden was, en trof tot allen ongeluk een Jong Kind, dat dicht genoeg stond daar mede. Een ygelijk was oven dat voor val verbaast, en voor al de onschuldige misdader. De tijdinge daar van kwam haast te Lande en wierd van *Sudly*, in korten tijd te *Suratte* gebragt, daar luid uit gezegt wierde, dat men een *Nasle* moest verdelgen, welke van wreedheden en moorden haar

haar tijd verdrieff maakte; en de onze waren gedwongen in vele dagen niet buiten haar Boort te komen.

De faake wierd eyndelijk by gelegd, het gedoode Kind was van Heidenfe afkomst, en de Ouders wierden met geld te vreden gesteld, onder beding evenwel, dat de schuldige niet te Land komen, en met het Schip dat hem daar gebragt hadde, weder na *Europa* keren zoude. Men zou meer swarigheid hebben gevonden indien het een Kind van een *Mahometaan* hadde geweest. In zodanigen geval zoude den Kommissie levens gevaar hebben geloopt, door dien het een vaste en onverbreekelijke Wet onder haar is, te weten onder die van het gevoelen van *Mahomet*, dat een *Christen*, een van de haare welke zy *Muselmannen*, dat is regt gelovige, moeten komende te dooden, die foute niet als door de dood kan boeten.

Het zoude by mi niet alleen een onmogelijke, maar ook een verdrieffige faake zijn, indien ik hier naukeuriglijk wilde op tellen, het getal der *Sellen* en de verschillen, door welke de *Godsdiens* onder de *Indiaanen* verdeeld is. Het *Christelijke Geloof* wierd in de *Indië*, door den Heiligen *Thomas* geplant, en die wel gelukkialigen *Apostels* bezegelde aldaar de waarheid welke hy Predikte met zijn bloed. Dese lve is nog in hare zuiverheid behouden, op de kant van de Kust van *Coromandel*, dog de Volkeren hadden voor de komste der *Portugezen*, geen kennis als die van het *Evangelium* van den Heiligen *Mattheus*. Op deselve wijze was het met de Kerke door het geheele Oosten gesteld; de reiste van de *Schrijfturen* wierd haar be-handigt, en zy waren op een aangename wijze verwondert, verstaande dat zo veel verligte Volkeren. **JESUS CHRISTUS** nevens haar aanriepen. Zy verscheelen wel in eenige plegtelijke heden van ons, maar wy koomen in alle dat Hoofd. *Sachlijk* is met haar over een.

De *Portugezen* welke haaren yver voor den *Godsdiens*, door een groote mterlijkheid doen blijken, hebben het *Christendom* ten hoogsten in *Indië* verbreid en bevestigt. Haars Kerken en Kloosters zijn de schoonste des werlds, dog haare *Godvreugheid* is daarom niet sonder gebreken.

Het strenge Geloofs-onderzoek, ofte *Inquisitie*, welke door alle de

96 B E S C H R Y V I N G E van

de Landschappen die onder de *Portugeefe* Kroon staan, is ingevoerd, die zo Heilig in 'tchijn en zo vervaarlijk in haar beleid is, heeft nergens toe gestrekt, dan om die Ongeloovige Volkeren van de Kerke te verwijderen.

Hoe wel de *Christenen* geen publieke Kerken in de Landen der *Mahometaanen* hebben, zo is het dog niet verboden in het byzonder haaren Gods-dienst te plegen. Zy hebben daar Vertrek-huizen ofte een zoorte van Kloosters, en onder andere wonen 'er *Fransse* Kapucijnen te *Suratte*. Haar word alleen, op de verbeurte des levens verboden, aan de *Mahometaanen* iets voor te houden, waar door zy haar zouden kunnen bekeeren, en die gene van haar Volk, welke maar verdagt zijn, de minste kennisse van onze Religie te hebben, werden ten Viere verwesen, ten zy, zy zig onschuldig verklaren, door een openbare Belijdenisse van de *Mahometaansche*.

Men vind te *Suratte* *Armenische* Christenen, welke Leeden van de *Grieksche* afvallige Kerk zijn. Zy hebben haare bysondere Kerken even als de *Roomgezinde*, de *Engelsche*, *Hollanders*, en andere *Europische* Volkeren. Dog de Ongeloovige *Mahometaanen* hebben 'er den voorrang, en zijne Navolgers zijn verre de sterkste van getal in *Indien*, en door geheel *Asia*. Den Grooten *Mogol* doed Belijdenisse van deselve, en na zijn voorbeeld, zijne meeste Onderdaanen.

Men siet in *Indien* nog een ander slag van Volk *Parfis*, ofte *Perfes* genaamt, gesproten uit de oude *Perfaanen*, welke door de eerste *Mahometaanen* uit haar Land gedreven wierden, en gedwongen sig over de zee te begeven, om haar leven te behouden. Veele van haar stierven op de Reise, en drie Barken kregen alleen de *Indische* Kust, waar van het Volk van de eene sig te *Suratte* neder zette, dat van de andere te *Diu*, en van de derde te *Gandici*, een Vlek tusschen *Suratte* en *Daman* gelegen. Zy zijn niet zeer vermenigvuldigt, en door haare wet is haar verboden eenig ander geweer, dan een klein Mes te dragen. Zy aanbidden de Zonne en het Vier, en het werd by haar voor groote zonde gehouden, een Kaarffe uit te dompelen; zy mogen deselve alleen zo snel door de *Lugt* slijgen tot dat de vlamme uitgaat, wanneer zy niet begeeren dat die ligger brand, en de Lampen neyens de Schoorsteen zyn haare

Tem-

Tempelen en Altaaren. Zy begraven nogte verbranden haare Lijken niet, en maaken alleen een zoorte van een Regen-bak in het vlakke Veld, boven met een yfere rootter bedekt, op welke zy de doode Lighaamen leggen, welke door de *Sonne*, in weinig tijd verteert werden.

Hoe wel alle Ongedoopte Menschen *Heidenen* behooren genaamt te werden, en de *Parfis* sulks inder daat zijn, zo voegt den naam dog evenwel beter op de *Indiaanen*, door het groote getal harer Godheden. Haare bygelovigheid strekt sig tot zo verre uit dat zy de Beesten aanbidden, en de Slangen en Serpenten dooden haar dikmaals, tot loon van haar belacchehijk Bygeloof.

Alle de *Heidenen* eeren de *Apen*, en betonen aan de *Koeyen* een zonderlinge eerbiedigheid. Zy zijn in veele Stammen, Geslagten ofte Seften verdeeld, welke de *Portugeesen* door het woord *Casta* uitdrukken.

De aanmerkelijkste van alle is die van de *Bramenes*, *Bramenis*, ofte *Bragmanes*. Deze zijn een zoorte van Priesters, onverbreekelijk verbonden van niet te eeten dat een gevoelig leven gehad heeft ofte zoude hebben kunnen krijgen. Zy nuttigen niets als peulvrugten, Oost en Melk, ook mogen zy niet drinken dat haar zoude kunnen beschonken maken. Zy vasten zo strengelijk dat zy in drie dagen maar een Maaktijd doen, en alle de andere *Heidenen* eeren haar als haare Overigheid. Zy mogen geene Waapenen draagen, en nog Mensche nog Beest dooden, zelfs als zy aangevallen worden, ook ontfangen zy het geene door het gemeene Volk aan de Goeden werd opgecoffert. De Armste van deselve begeven sig des morgens op de Oevers der Rivieren, bidden voor die geene welke sig daar komen reinigen. Zy bestrijken het voorhoofd van deselve met eenige roode, geele ofte andere gecouleurde verwe, welke zy zeggen de kragt te hebben, om ymant, dien dag gedeurende, voor alle ongeval te bevrijden, en zy ontfangen eenige Aalmoeften daar voor, met welke zy haar Huisgezin voeden.

De *Bamans* zijn minder als de vorige geagt, ook mogen die in de *Pagoden* niet komen, als alleen om 'er te Offeren. Omtrent het eeten houden zy deselve Wetten als de *Bramenes*, levende voor de

98 B E S C H R Y V I N G E van

rest van den Koophandel, waar in zy erwaarener zijn dan eenige andere Natie in *Indiën*.

De *Bamans* zijn zo wel als de *Bramenes*, van het gevoelen van *Pythagoras*, gelovende dat de Ziele uit een Lighaam niet verhuyst dan om in een ander te trekken. Hierom is het dat zy geen Dier dooden ofte door een ander doen sterven. Selfs zijn sommige van haar zo onnoosel dat zy Brood aan de Honden laten uit deelen, in hoope dat de Goden haare Ziele, om diergelijke Aalmoessen, in des te beter Dier sullen doen verhuisen.

De *Heydenen* zijn in een groot getal van Geslagten verdeelt, van welke yder zijn eygen Hand-werk ofte beroep heeft, dog zy leven alle niet op voor-verhaalde strenge wijze: Sommige eeten Vis en andere allerley slag van Vlees, uitgezondert dat van Ossien, Koe-yeu ofte Stieren. Ook zijn'er welke Gelofte van Armoede gedaan hebben, deselve doen niet dan Bedelen, en zijn des niet tegenstaande in hooge agtinge. Zy vragen op een gebiedende wijze, om een Aalmoesse, en zeggen geeft my dat en dat. Zy zijn op het platte Land in groote menigte, en men vindze altoos omtrent de *Pagoden*, waar door het Volk bewogen wert haar iets te geven. Door haare baldadigheid vervallen zy selfs, tot de grootste onbeschaamtheid, en zy laten haare Hairen wassen om zig van de andere *Heydenen* te onderscheiden, die die laten afsnijden, uitgezondert dat sommige, uit kragt van haaren Gods-dienst, iets van deselve op het bovenste haars hoofts behouden. Die geene welke swaar van hair zijn, bedienen zig van sekere Olie om dat nog dikker en langer te doen werden, ook heb ik'er gesien die hair van twee vademen lang hadden.

De buiten-sporigste onder dit Volk, welke ook onder den naam van *Fakkers* bekend zijn, doen ook gelofte van in de *Pagoden*, eenige jaren lang, met opgehevene, of gekruyste armen te zitten of te staan, of ook wel het Lighaam in zodanigen posture, als haar in den zin geschiet, te voegen en zy doen sig in het selve vast binden, om dat de slaap haar voornemen niet zoude verydelen, blijvende in die gestalte den geheelen tijd van haare gelofte volharden, gedeurende dewelke de Bediende van de *Pagode* haar de kost geven. Zy blijven gemeenlijk den overigen tijd haars levens, in dat selve posture,

Posteur, door dien de voegingen vereeld en niet meer beweegbaar zijn.

Het grootste getal van des *Mogols* Heidensche Onderdaanen, laat zijne dooden verbranden, ook werden 'er, in andere gedeelten van *Indiën*, weinige begraven.

In de *Indische* Historien werd gelesen, dat in vorige Eeuwen die Landen door *Heidensche* Vorsten beheerst wierden, en dat doormaals de Vrouwen als de Mannen na haaren zin te lange leefden, deselve zonder veel swaargheid daar over te maken vergaven. Als dit nu zeer dikmaalen was voorgevallen, ja zelfs in de Persoonen der *Koningen*; zo vonden zy sig verplicht een Wet te maaken, door welke aan alle de Vrouwen, van wat Ouderdom en Staat die mogten zijn, geboden wierd sig levendig, nevens de Lijken van haare overledene Mans te laten verbranden. Om dit bevel te lijdelyk te maaken, stelden zy het selve voor als een gedeelte van haaren Gods-dienst, en beloofden aan de rampzalige een volkomene gelukzaligheid na haar dood. De *Bramines* deden haar eeren als halve Godinnen, en de ydele glorie deed haar dikmaals een vrywillige deugt, van een bloedige nootsakelijkheid, maaken, tot zo verre dat zy selve een gelofte van te sterven deden, zonder te wagten dat zy daar toe gedwongen wierden.

Als nu de *Mahometaanen* na verloop van veele jaren, een gedeelte van *Indiën* bemagtigt hadden, wilden zy dit afschuwelyke gewoonte uitroeijen; dog door dien zy alle Gods-diensten toelaten, zo hebben zy daar toe geen geweld gebruikt, maar sig genoeg met te beveelen, dat niemant daar toe zoude gedwongen werden, en dat het in de keure van de *Heidensche* Vrouwen zoude staan, sig met haare Mannen te laten verbranden, ofte wel in het leven blijven.

De *Gouverneurs* moeten zelfs in Persoon, door bevel van haare *Koningen*, die geene welke verbrand willen zijn, onderzoeken en niets nalaaten, het welke met zagtigheid dienen kan, om haar sulks te beletten, dog indien zy in haar voornemen volharden, zo moeten zy haar toelaten en wel doen bewaaren, uit vrees van dat zy zouden mogen vervoert werden, indien zy van gevoelen veranderden. Alle deze voorzorgen en omstandigheden strekken,

100 B E S C H R Y V I N G E van

om haar een zo vervaarlijk bestaan te doen overwegen; ook heeft men eenige gesien, welke op het gesigte van de houtmijt, berouw hadden en zidderden, na dat zy met een onverschrokken herte om de dood hadden gebeden.

Dit werk werd met de volgende plegtelijkheden verrigt. Het Lijk dragen zy ter plaatze daar het verbrand sal worden: De Inwoonders van *Suratte*, gaan ten dien eynde gemeenlijk een mijl van de Stad, de Riviere opwaarts, in een plaatze *Panpara* genaamt, alwaar een van de voornaamst *Pagoden* der Provintie is, zijnde zy gewoon in zodanige gelegentheden, sig by het water en de Tempelen te verwoegen. De Weduwe werd daar na, in praalstatie, derwaarts geleid, zittende te Paard met Bloemen gekroont, en zo veel opgetooyt als mogelijk is. Zy is door veele Speel-lieden omringt, gelijk mede van hare Maagen en Vrienden, welke haar al zingende en dansende versellen, om de vreugde te betuigen welke zy hebben, om dat 'er zo een held-daadige Vrouwe in hare geslachte is, of dat zy van hare bekende zijn. Soms tijds gaan zy te Scheep derwaarts, en als dan wert het Lijk des Mans aan het Schip vast gemaakt, op zodanige wijze dat de Vrouwe, welke op een Stoel gezeten is, hare voeten op het selve kan zetten.

Ter gedestineerder plaatze gekomen zijnde, wert het Lijk op de kant des waters geleid, als wanneer het de Vrouwe wascht en reynigt, het welke zy daar na haar selfs ook doet, terwijl het in een klein Hutjen van zeven à agt voeten in het vierkant, wert gedragen. Gezeide Hutjen is van droog hout opgestelt, en met riet bedekt, zijnde alles met Olie, Hars en Swavel bestreken, op dat het des te eerder vlamme zoude vatten. Men treed in het selve door een laage deure, en de Vrouwe komt uit het water als het Lijk daar in is, gaat verscheide keren ront om de Hutte met hare natte klederen, waar na zy hare Kinderen (indien zy 'er heeft) omhelst, gelijk ook alle de andere van haar Bloed-verwantschap en kennisse, delende hare kostelijkheden aan deselve uit. Deselve moeten daar op vertrekken, uit vrees dat de Vrouwe door hare traanen en zugten, tot veranderinge zoude bewogen werden, welke sig daar op in liet dood huisje begeeft. Zijnde dan daar op een Stoel, van beswaavelde matten gemaakt gezeten, digte by haar
Mans

Mans Lijk; zo vermaant haar den *Bramine* tot standvastigheid. haar te gelijk vertrouwendende daar door, dat zy wel haast by haare lieve wederhelst sal komen; waar na hy haar een brandende Fakkel ter hand steld, met eenige bladeren uit een Boek, in het welke hy eerst gelezen heeft: Is zy dan selve moedig genoeg, zo steekt zy zelfs de vlamme aan, maar zo zy eenige swakheid betoont; doet het den *Bramine*, welke uitgaande de deure na hem toesluit, terwijl de aanschouwers een Lied, ter eeren en van het geluk der brandende Vrouwe zingen.

Als ik voor de eerste maal een oog-getuige van die doodelijke plegtelijkheden was, lettende ik met groote nauwkeurigheid op alle de omstandigheden. De Vrouwe welke verbrant wierde scheen niet meer dan twintig jaren out te zijn; zy beschoude met verwonderenswaardige standvastigheid, alle den toefstel tot haare dood bereid, stak het vyer met haare eygene handen aan, en ik bemerkte, door dien ik my digt by het Huiskens geplaatst hadde, dat zy het hoofd van haar Man opligt, haar aangeltigt daar op leide, waar na zy, haar hoofd-dekzel latende vallen, stierf zonder de minste vrees ofte swakheid te toonen.

Eenige tijd daar na was'er seker Vrouws-persoon, wat ouder van jaren als de eerste, welke sig mede wilde laten verbranden. Zy hadde met zeer groote drift om de dood gebeden, dog haare standvastigheid verliet haar als zy die meest van noden hadde. Zy was nauwlijks in het Huisjen getreden, of zy deed haar best om'er uit te komen: Dog de *Bramines*, vergramt over haar moedeloosheid, dwongen haar om de dood welke zy verzogt hadde te lijden. Zy smijten na het verbranden der lighaamen de asse in de Riviere, ook werden de Geslagen in welke men die edelmoedige Vrouwen vind, ten hoogsten boven andere geëert.

Ter plaatsen daar de *Heidenen* t'eenemaal meesters zijn, werd gezeide Wet zeer strengelijk onderhouden, en de Vrouwen welke sig selve niet vrywillig aanbieden, doen zy door geweld verbranden. Dog het vreemde hier omtrent is, dat daar dikmaals volwasene Mans-persoonen, met Dogterkens van zeven ofte agt jaaren Trouwen, welke men evenwel indien haare Mans komen te sterfen aan de vlamme overgeeft, niet tegenstaande haaren tederen ou-

derdom, houdende de Ouders het een groote eere voor haar te zijn, dat zy de gestrengheid des Wets vervullen.

In *Indien* zijn eenige gewesten, in welke zy de Vrouwen op een andere wijze verbranden. Zy maken een diep Graf, in het welke zy des Mans Lijk leggen, stookten alvorens drie dagen yver na den anderen, leiden'er de Vrouwe by, en om deselve door het gesigte der vlamme niet te vervaaren, ontuinen zy het Gräff met *Bammanas* blaaderen, en als zy het selve eenige keeren heeft ront gegaan, en afscheid van haare Maagen en Bekende genomen, werpt zy haar selven dwars door de heyninge, welke ligtelijk voor haar wijkt, in het Gräff by haar Man.

Andere weder begraven haare Dooden in diepe kuilen, waar in men de Vrouwen over eynde staande zet, welke dan tot aan den hals toe met aarde bedekt werden; als wanneer en *Bramine* tot haar nadert, die na eenige vermaningen haren hals toebint, en haar dan vooris met aarde bedekt.

Den Koning van *Mandri* heeft nooit minder als drie ofte vier hondert Vrouwen, welke altoos gedwongen werden, sig met zijn Lijk te laten verbranden.

Omtrent het verbranden der Lijken van de Vorsten, welke uit de Stamme *Sevagi* gesprooten zijn, wert nog een andere gewoonte onderhouden. Als zy gestorven zijn moeten alle haare Bediende, die een groot getal uitmaken, sig mede aan de vlamme opofferen; ook zijn'er veel andere kleine *Koningrijken*, in dewelke zy omtrent de begravinge van haare Heeren, deselve wijze gebruiken.

Door dien de *Indiaanen* van verscheide Gods-diensten zijn, zo is het dat ook haare Tempelen op een verschillige wijze gebouwt zijn. De *Mahometaanen* te *Suratte* hebben daar heerlijke *Mosqueën* gemaakt, en zijn'er meer dan twee hondert in die Stad, dog alle niet even aanzienlijk. Zy hebben een afgrijzen van de Beelden, en men siet in haare Kerken niet dan een klein gat, het welk niet door gaat in de meur na de zijde van *Mecca*, en door dien alle haare Godvrugtige geen tijd hebben om in de voornaamste *Mosqueën* te gaan, zo hebben zy om haar yver te voldoent eenige plaatsen opgerigt, in welke men niet als het voor-verhaalde gat in de meur siet, nevens een water vat om haar voor het doen des Gebeds te rei-

reinigen. Gezeide plaatsen werden evenwel *Mosqueën* genaamt, en op die wijze is het dat men verstaan moet, dat 'er zo één oneyndig getal van de selve te *Grand Cairo* is; zo wel als in andere Steden daar de *Mahometaanfche* Gods-dienst de overhant heeft.

Den Vrydag is, volgens den *Alcoran*, haaren Vyer-dag ofte Sabbath, en op deselve, als zijnde tot haaren Gods-dienst geheilig, doen zy altoos haare Gebeden, waar by zy Aalmoesfen voegen.

De *Pagoden* der *Heidenen* zijn alle buiten de Steden, hebbende de grooſte en magtigſte Lieden eenige by haare Huizen. Het begrip van deselve is altoos zeer groot, ook zijn zy redelijk wel gebout, en agten de *Heidenen* alle dagen even goed, en zy Officren nooit iets aan haare Goden dat leven heeft gehad.

De *Parſis*, welke, zo als wy gezegt hebben, niet als de *Zonne* en het Vyer aanbidden, hebben geene Altaaren ofte plaatsen welke byzonderlijk tot haaren Gods-dienst geschikt zijn. Voor desen was de Afbeeldinge de *Zonne* haaren Afgod, dog zedert zy onder het gebied van den Grooten *Mogel* hebben geleest, is haar die dienst verboden, en zo jemant deselve nog wil plegen, moet hy het zeer heimelyk en met groote omſigtigheid doen.

Alle de Onderdaanen van den *Vorſt*, van wat Gods-dienst die ook zijn draagen den Tulband op het hoofd, dog daar is eenig onderscheid in deselve. De *Mahometaanen* en de *Parſis* doen haare Baarden niet ſcheeren. Alle de Mannen draagen Vesten, welke wel na onze Kaſakken ofte Rokken gelijken. De armen van deselve zijn nauw, en zo lang dat zy aangetrokken zijnde vele ployen ofte frontſtellen maken. Zy hebben ook een zoorte van een nauwe Onderbroek, welke agter en niet voor geopent is, schietende tot de enkelen toe. De *Heidenen* draagen Rokken die wat wijder zijn, maar van Hoofen ofte Kouſſen hoort men in *Indiën* niet, ook zijn haare Schoenen op de wijze van Pantoffelen gemaakt.

Haare Vrouwen hebben uitnemende ſchoon hair, het welke zy niet zeer groote zorge havehen. Haare Kledinge verſcheelt niet veel van die der Mannen, uitgezondert het hoofd ſieraad ofte hulfel. Zy draagen doorſchijnende doeken om haar aangeſigt op ſtraat, voor de Mannen te bedekken; voor de reſte zijn zy zeer zindelyk over

over haar Lighaam, en bestrijken haar gantsche lijf met kostelijke riekende Wateren en Oliën.

Men kan met haar nooit een vrye conversatie houden, en de Jalousheid is de *Mahometaanen* zodanig aangeboren, dat zy door de selfe tot buitenspoorigheid vervallen, door de minste reden welke haar daar toe wert geven. Die geene welke nooit van haar humeur hier omtrent gehoord hebben, sullen het selve ligtelijk leeren kennen, door het voor-beeld dat ik nu ga verhaalen.

Den *Gouverneur* van *Suratte*, beminde met zeer groote drift eene van zijne Vrouwen, welke in schoonheid ten hoogsten boven de andere uitmunte. Hy hadde groote lust om haar *Pourtraet* ofte Afbeeldinge te hebben, en sig daar mede te vermaaken wanneer zijn affaires hem verpligten, haar voor een tijd te missen; en vernomen hebbende dat in de Logie van de *Franse Kompagnie*, een Jongman was welke zeer wel konde Schilderen, zo zont hy aan de *Directeurs*, latende haar verfoeken, dat zy wilden toelaten dat hy hem zoude komen spreken. Zy deden sulks met vermaak, en den *Gouverneur* (na dat hy zijn voornemen aan den Schilder geopenbaart hadde) beloofde hem een zeer rijkelijke beloning, als hy hem den verzogten dienst zoude hebben gedaan. Den *Franzman* antwoorde dat hy alle zijne mogelijke kragten, om hem te vernoegen zoude inspannen, sonder daar eenig loon voor te begeren, als alleen de eere van hem gediend te hebben. Den *Indiaan* verstont dit met vernoeginge, en beval hem daar op met alle mogelijke vlijd te arbeyden; waar op de Schilder zeide, dat men hem maar aanstonts by de Persoon, welke geconterfeid moest werden hadde te brengen; dog den *Gouverneur* rood en ontfelt werdende, viel hem daar op in, zeggende: Hoe! maakt gy giffinge van mijn Vrouw te zien. De Schilder zeide, dat het hem niet mogelijk was haar af te beelden, aangesien zy hem onbekent was; vertrekt dan vervolgde den yverzugingen *Indiaan*, indien gy haar niet kont Schilderen zonder haar te zien, ik wil liever het vermaak van haare Afbeeldinge te hebben missen, als haare aanlokkelikheden voor eenig Mans Persoon ten toon te stellen. Zie daar tot hoe verre de dwaasheid, ofte liever de swakheid der *Mahometaanen* sig uitstrekt..

De

De Vrouwen van de *Parfis* en *Heidenen* dragen rokken welke net om het lijf sluiten, werdende die van agteren toegebonden. De mouwen van deselve zijn kort, en zy dragen sluijers van zijde ofte andere stoffe, al na haar staat is, welke zy om het lighaam slingeren, over haar hoofd laten gaan, en aan den Gordel weder insteeken. Zy zijn by na alle schoon, men kan vryelijk tot haar komen, en vallen doorgaans zeer onkuis, uitgelondert die van de *Bamansen*, welke wat ingetogener leven. Met Juweelen pronken zy haar op zo veel als haar mogelijk is. Zy draagen boven hals en arm-banden ook swaare helle ringen, met iets dat geluid kan maaken vervuld aan haare beenen. Op het hoofd hebben zy kleine goude Kroonen, met gesteenten vergiert; haare ooren zijn doorboord en met Pendanten behangen, gelijk mede haar neus, waar aan zy een goude ofte zilvere plaat hegten, die haar by na het halve aangesigt bedekt.

Niets is 'er zindelijker ter weerd als haare lighaamen. De rijke hebben haare Bad-stooven aan haar huis, maar de mindere wassen sig aan de Rivieren, het welke van het kricken des daags, tot aan den avond deurd. De *Bramenes* laten sig daar dan mede vinden, om voor deselve te bidden en haate kleederen te bewaren, te weeten die geene welke zy mede brengen om aan te trekken, als zy uit het water, waar in zy t'eenemaal gekleed gaan, komen. Zy verrigten dit zo aardiglijk dat de toefenders hoe nauw zy daar ook op mogen letten, nooit iets dat onbehoorlijk is kunnen bespeuren. Zy zijn zeer nauwkeurig in het onderhouden van haare weeten, maar voor de reste zeer wuips en ligtvaardig.

NEGENDE HOOFD-DEEL.

Van Madagafcar.

*M*adagafcar., het *Dauphyns Eyland*, en *St. Laurentins* is een en het selve. De Ingeboorne hebben dat Eyland altoos die

die naam gegeven, de tweede kiste van de *Portugezen*, en met de derde hebben het de *Portugezen* benaamt, om dat zy het ontdekten op die dag, welke ter gedagtenis van den *H. Ladrentius* gevierd werd.

Het is in de lengte gelegen van omtrent den 8. Graad tot den 27. Zuider breedte. Ook is het 't grootste Eyland des werelts, immers voor zo veel als men tot op heden weet, hebbende 750. mijlen in de ronden en zijnde gemaakt zo veel een Landschap in die streekte wesen kan. Het gewoonlyke voedsel der Inwoonders is Rijs, daar zijn veel *Bannanas*, *Annanas*, *Cocos*, Oranje Appelen, Limoenen en andere vruchten. Ook werden 'er veel en kleine Rivieren gevonden, gelijk mede poelen ofte vyvers, welke by gebrek van regen zeer te pisse komen. Der Inwoonders meesten handel bestaat in Ossen, welke daar boven maaten groot zijn, hebbende een bult ofte kwabbe op den hals, die uit louter vet bestaat dat zeer delikaat, zijnde die somwijlen wel 30 ponden swaar.

De lugt van *Madagaskar*, hoewel gematigt is niet al te goet, en die van het gedeelte waar in het Fort *Daphin* legt is zuiverder dan de andere. De ziekten die daar regeren ontstaan meest uit den handel met de Swarten, welke men moet opsoeken door de Rivieren en het Gebergte, sonder Schuiten ofte Rij-beesten; en dat met grooten arbeid, die door de uitzetende hitte daar zeer schadelijk is, en niet dan gevaarlijke kwalen kan uitwerken. Alle de zieken werden in het Fort *Daphin* gebragt, dog de koortze is onder dat Klimaat zo besmettelijk, dat het Gast-huis aldaar gedeurig met kranken gevuld is, hoewel 'er daagslijks eenige sterven.

De Inwoonders van *Madagaskar* bedienen sig van tweederhande vaartuigen zo op de zee als Rivieren: De eerste noemen zy *Canoe* ofte *Canot*, en de andere *Pirogues*. De laatste bestaan uit veele versaaelde ofte veel aan een genaide planken, het welke met touwen van bastende Boomen gemaakt, geschied sonder spijkers, werk ofte teer. Zy maaken 'er die bekwaamelijk 100. Mannen kunnen voeren, ook konnen zy ligtelijk omslaan zo men sig daar niet stil in houd, en werden die gewoonlyk tot de Visscherij gebruikt.

De

De *Canoe's* bestaan uit een conigstude hout, het welke met kleine messen van welke de Swarten sig in alle haar doen bedienen, is uitgeholt. Dit slag van Vaar-toegen valt alsoo ligt om als de *Piragues*; evenwel pascertmen de grootste revieren met deselve en vaart ter mede in zee. Ik heb'er gezien welke 100. Menschen en 60 manden Rijs, yder ter gewigte van 20. Ponden konden voeren.

Den Handel van de Vremdelingen met die van *Madagascar* bestraat in geschilderde Lijwaten, Corralijnen, Beacelaten, ofte Armbanden, en groote ringen van Silver, Kooper, ofte Tin. Zy houden het Yser in groote agtinge, door dien het in haar Eyland niet gevonden werd; dog vooral beminnen zy de Brandewijn, welke zy *Chitaf*, dat is in onze taal: *Wijn van vyer*, noemen; voor die alle geven zy Wijn, de Palm, Olien, Vruchten en Honing, welke zy in grooten overvloed hebben; somwijlen krijgenmen 'er eenig Goud; en de hoope van eenige Mijns van dat Metaal te vinden, heeft de Compagnie sig daar doen ter neder zetten, dog tot nog toe zijn alle navorstingen vrugteloos geweest, en de Grooten van het Land, *Rebendias* genaamt, hebben dikmaals, als jaaloers sijnde over de Fransten bedriegelijke verbonden met deselve aangegaan; om haer in afgelegene plaassen te lokken, onder vorendinge van haer de Mijnen te toonen, als wanneer zy die vermoorden.

Deze voorbeelden van welke men daar veel gezien heeft, hebben de nieuwgierigste den lust doen vergaan, en niemant kan voor vast zeggen ofte Goud op *Madagascar* gevonden werd, dog het komt haer na allen schijn van den Handel, welke zy met de *Africanen* van het vasteland hebben.

Digto by het Fort *Daphin* vinnen *Tapatan* en *Ametahisan*, welke de *Franffen* voortdien hoog agten, dog de tijd heeft doen be-merken dat zy van geringe waardije waren.

De Inwoonderen van dit Eyland zijn by na alle swart, van een verraderichen, woesten en wreeden aare, dragende zeer lang haar. Daar zijn ook veel roffe ofte roodachtige, en andere welke konleur op het wit toekt. Het aangeligte van deze laatste is van beten gedaante als van de andere.

Als de *Franffen* ook op *Madagasker* landen, vonden zy daar ver-

scheide Inwoonders, welke zo wit waren als die van *Europa*. Men heeft nooit kunnen weten van waar zy oorspronkelijk waren. Deseive hadden eene zo groote magt over de Negers verkregen, dat die haar eerden als haare Koningen; de witten welke zy inslonden wierden stiptelijk agtervolgt, en de overige Inwoonders waren haare slaven.

De komste den *Franffen* en het gesigt van haare wapenen, deed de Swarten besluiten het jok van die meester die zy daar voor selve hadden aangenomen, af te schudden. Zy bedienden sig van de gonste der nieuyljks gekomene, waar door de magt harer Dwinglanden in korten tijd komende te vervallen, zo deed haar de wanhoop, van het geene zy zo lange gerustelijk bezeten hadden te verlieten, alle listigheid en verraderije te werk stellen. Hier door kwamen zy eyndelijk tot een openbaaren Oorlog.

Het *Dauphyns Eyland* is zo Volkrijk als *Vrankrijk*. In het selve werden gene Steeden gevonden, maar wel veele digte by den anderen gelegene Dorpen. Haare Huizen zijn van hout, en de deuren dertelve zo laag, dat een Kind van twaalf jaar daar sonder buken niet in komen kan. In deselve zijn nog vensters nog schoorsteen, en het dak bestaat uit bladeren, ofte uit een slag van stroo dat de kragt des regens twaalf jaaren wederstaan kan, sonder dat het nodig is eenige reparatie te doen, dog den brand vernield dikmaals veele van deselve. Zy hebben geen Huis-raad als de menden in welke zy haar Lijwaad sluiten. Ook konnen zy haar Huizen verplaatsen als die niet na haaren sin staan, en men siet die haast dagelijks van stant verwisselen.

De Mannen zo wel als de Vrouwen gaan bloots hoofts, en laaten het hair wassen. De eerste dragen niet dan een stuk Kattoen ofte Zijde een half elle breed en ander half lang, 't welk zy door haare beenen slaan en om het lijf vast maken. De Vrouwen alleen kleine lijfkens die niet dan haare borsten bedekken, welkers mouwen zo lang zijn dat zy tot aan de handen toe schielen, en daar en boven een stuk lijwaad ofte stoffe, dat lang en breed genoeg is om haar lighaam in de ronte, van het middel af tot aan de enkelen toe te bedekken.

De geringste kleeden sig met het stoffe van basten der Boomen ge-

gemaakt, en dat niet verder als tot aan de knien toe, om in het werken te minder belet te hebben. Beide zo Mans als Vrouwen zijn even begeerig na arm en hals-banden, zy gaan voor de rest bloots voets, en besmeeren haar lighaam met een stinkend vet, het welke gevoegt zijnde by haare aangeboorene leelijkheid, maakt dat zy vuil en afschuwelijk zijn. Zy hebben geen andere bedden als matten op de vloer gespreid, en tot een oorkussen een steen ofte stuk houts.

De *Robandrians* ofte Grooten, doen haar door haare Slaven op de schouderen draagen, in een stoel die zy *Tocon* noemen. De Vrouwen van aansien doen het selve; en de *Franssen* van eenig vermogen reizen op diergelijke wijze. De Landaard is redelijk strijdbaar en zeer getrouw aan haare *Robandrians*. De rijkdom van die kleine Koningskens bestaat in Ossen en Slaaven, leggende deselve gedeurig met haare Na-beuren over hoop, en malkanderen altoos bcoorlogende, in welken gevallen zy nog de swangere Vrouwen, nog de onnoselheid der Kinderen sparen. Als zy gevraagd werden waarom zy haare wreedheid tot zo verre toe voortzetten, dat zy op een onmenschelijke wijze de Kinderen uit den schoot van haare Moeders rukken, om die tegens de wanden en rotsen te verpletteren, zo antwoorden zy, dat door haar spaaren derselve, zy maar onversoenlijke vyanden in het leven zouden laten, t'eeniger tijd, haare strenge wraakzugt aan hen zouden kunnen betoonen. Ook zijn zy alle inder daad zeer wraakgierig, en vergeeten nooit het kwaad dat haar is aangedaan.

Haare wapenen werden *Affagaven* ofte *Zagayen* genoemd, zijnde een zoorte van werp-spietsen, zeer glad en dun aan het eynde daar men die mede in de hand hout. Het yser van deselve is gemeenlijk vergiftig. Zy bedienen haar ook van halve pieken, welke sommige met zeer dikke houtse schilden dragen. Alle reizen zy te voet, en men heeft geen Paarden in *Madagascar* gezien, voor dat de Heer de *Mondevergne* die daar uit *Indiën* heeft doen brengen.

Gedeurende ons verblijf in het Fort *Dauphin*, waren wy in Oorlog tegens een van de magtigste Heeren van het Eyland, *Rasaf* genaamt. Hy bragt 14000. gewapende Mannen te veld, tegens dewelke wy maar hondert en veertig *Franssen*, en drie duisen

HO BESCHRYFINGE van

Swarten welke het met ons hielden stelden. De Heer de *Cham* *margen* liet een Hand-paard bezijden hem leiden, het welke door dit onkundige volk, alzo veel eere werd beweefden als aan de Meester selvo.

Onze Natie vout den *Rasaf* aan het hoofd van zijn Leger in eene vlakte, daar hy sig zeer voordoeelig geplaatst hadde. Hy selve toonde moedigheid genoeg, dog het schieten der musketten bragt zodanige schrik onder de zijne, dat zy van een verstrooiden en heet haar Hoofd niet mogelijk was haar weder by een te krijgen. *Rasaf* hier op hardnekkelyk in het gevoeg volhardende, verloor te gelijk de slag met zijn leven, en de onze bekwaamen by na dertig duisent Ossen, nevens een groot getal Slaaven, welke zy in het Fort *Dampin* bragten. Sommige van deselve stierven op den weg, en de overige wierden onder de Overwinnaars verdeeld.

Dit gelukkig gevolg, bragt den schrik in alle de Koningen van *Madagafcar*, het voorbeeld van *Rasaf* daed haar voorfigtig worden, en yder deed om het meest zyn best om de vriendschap van onze Natie te verkrijgen; sommige kwamen in Persoon een eeuwig verbond, in handen van den Heer de *Madagafcar* bevræen, en die verder afgelegd waren, zonden hare *Ambassadeurs* ten selven eynde.

Weinige hebben evenwel haar beloften voldaan, en zyn sommit go selfs tot zo verre vervallen dat zy de Wapenen, die haar op het bevræen van den eed geschonken waren, tegens de *Fransen* gebruykt hebben. Zy wierden daar over met geringe moede gestraft, en haaren opstand is niet dan een bestaan kwalijk ten propheet and gevangen, en dat geen gevolg heeft.

De Inwoonders van *Madagafcar* gaven zo weinig reedenen van Gods dienst, datmen zoude kunnen zeggen dat zy'er geen hebben. By haar werden nog *Tempels* nog *Priesters* gevonden, en zijnde alle Slaaven, zo zyn'er geen dan de *Robindrans* welke eenige plegelijkheden doen, het welke by een genoegzaam ongemeen voorval geschied, want als een Os sal gedood werden, vermogen die alle deselve door hare hand te doen.

Het gebruik van't aangefigte en arment te doorkerven, is doorgaans by haar gemeen, dog door dien zy alle onwetende en dom zyn, doende sulks sonder te weteten waarom; zo hebbe ik niet kon-

nen

met vernemen of zy sulke doen uit Godtrugghheid, ofte wel om schoonheid of gezondheid te verkrijgen. Het zy hoe het wil, het valt haar pijnlijk genoeg.

Die geene welke het meeste onder haar verligt zijn, staan toe dat'er een oneyndig en eenemaal goed Weeten is, het welke alles bestield, maar zy volgen door een versoeijelijke hardchekigheid daar by, dat het niet noodig is die geene te bidden; welke nooit kwaad doet, en bewaren haare eerbiedigheid en geloften voor den Duivel die haar plaagt. Zy gelooven niet dat de ziel onsterfelijk is, en geen hoop van een tweede leven hebbende, zo geven zy haar over tot alle buiten spoongheden in het tegenwoordige, en die geene welke de *Missionarissen* ofte uitselondene *Priesters* gedoopt hebben, vervallen dikmaals weder tot de vrygeestigheid der andere, agtende het *Christendom* al te streng: Dit is een saake welke door de ondervindinge bevestigt is, en nauwlijks kwamen'er twintertien *Misse*, van meer dan drie duisene welke voor onnze aankomste aldaar bekeert waren.

Wel is waar dat eenige *Franssen* daar zodanig leefden, dat sulke deze nieuwe *Christenen* moeste ontstigten, ook was men genoodsaakt haar de *Sacramenten* en den ingank der *Kerke* te ontfeggen. Dog dit beleid, 't welk men als een hulpmiddel hadde aangefien, zoude haast een scheuringe hebben ingevoert. De vrygeesten vonden een *Harder*, die regt bekwaam was om haare dwalinge te doorvolhardent. Zy rigten etne *Kapelle* op, waar in zy openbaard dienste dedden, in weer wil van de wettige *Bestianders*, dog den *Procureur Generaal* liet die eyndelijk verbranden.

By eenige volkeren van *Madagafcar* zijn gants geen wetten nopenende het Huwelijk; zy komen by malkanderen zonder eenige voorgaande beloften, en scheiden weder als het haar gevekt. Dog in de kontriijen van *Galambou* en *Antongil* gaat het heel anders toe. De Vrouwen werden daar bewaart, zijn Min gemeen, en zy doen die geene welke op ontrouw werden bevonden sterven. In sommige van de meest woeste gedeelten des *Eylands* geschied een gruwelijke vermenginge, zonder enig opsligt des bloeds ofte verwantschaps.

Ik weet niet of de Vrouwen van *Madagafcar* zo veel in het Baaren

ren

112 B E S C H R Y V I N G E van

ren der Kinderen lijden als die van *Europa*, dog deselve zijn nauwelijks verlost of gaan sig in de *Reviere* wassen, latende haare Kinderen op matten, zonder deselve naderhand te bezorgen, als met het geven van de Borst.

Zy vyeren eenige dagen met Danssen, op het geluit van eenige haare Speel-tuigen onder een onmatig eeten. Haare Liedekens zijn niet als die van andere *Natiën* op de maat gesteld. Zy zingen zonder ordre alle het geene haar in den zin schiet, eene stemme heft op, en de andere maaken een zoorte van een *Choor*, voegende zo veel haar mogelijk is, haare gesten en treden na het geene zy zingen, het welke gevoegt zijnde by het gerammel van eenige kleine Trommels een misliijk geluid maakt, dat dog evenwel niet onaangenaam is.

Het gemeente voedsel der Inwoonderen van het *Danphijns Eyland* is Rijs met water en zout gekookt, welke haar in plaatse van brood verstrekt. Dit geschied niet om dat het aardrijk geen Koorn zoude willen voortbrengen, maar de traagheid der geene welke het selve behoorden te bebouwen, onzet haar van dat voordeel. In tijden van gebrek verdraagen zy den honger zeer stantvastelijk, niet tegenstaande zy alle groote eters zijn; dog als zy ruimte ofte vol op hebben, eeten zy met haar zesien gemakkelijk een Os.

De ordre welke zy in haare Gasterijen onderhouden, bestaat in het volgende. Eerst zetten zy een groote meenigte van gekookten Rijs in het midden van de vergaderinge, welke op de aarde gezeten is, als dan legt men den gevilden Os ofte Ossen, na het getal der Persoonen is op zijne huid, welke voor een schotel diend, waar na een yder der Gasten groote stukken daar van voor sig selven snijdt, en eeten die op, na dat zy deselve met houte speetjens een weinig voor het vyer gerookert hebben, zonder haar te bekommeren of die gaar zijn of niet. Ook eeten zy het Ingewant zonder het selve te wassen, ja mede de huid, na dat zy die wat voor de vlamme hebben gehouden om het haar af te zegen.

In het *Eyland Madagascar* zijn veele Druiven, evenwel werd van deselve geen Wijn gemaakt. De Swarten eeten die niet, en hadden die altoos voor vergiftig gehouden, eer de *Franssen* daar kwamen. Zy gebruiken een Draak van Honing gemaakt, welke

zy

zy *Tentel* noemen, en den Wijn *Chiffental*, dat is Wijn van Honing-otte *Hydromel*; ons volk drinkt zelfs geen andere, en bevindt er sig wel by

In yder Dorp is een groote wandelarije, aan alle zijden open, hebbende niet dan een dak, onder het selve werd een vat van twee à drie oxhoofden, al na 'er volk in die plaatze is; Het selve is niet die Honing-wijn gevult, en op de Feest-dagen doet de *Robandrian*, gevolgt van zijne Onderdaanen daar Rijs en Oilen brengen, waar mede hy die van den ogtent tot den avond onthaalt.

Een jegelijk is bewust, hoe GOD voor dezen sig van *Sprinkbanen* bediende om *Egypten* te plaagen, en *Pharao* tot zijn pligt te brengen. Deselve zijn nog op heeden een geestel, welke zijne voortienigheid op sekere tijden tegens de *Madagascar* gebruikt: zy werden 'er als dan in zo groot een meenigte gevonden, dat het *Aartrijk* daar door als verwoest werd, en de andere Dieren moeten van honger sterven; door dien de Swarten gants geen voorraad op doen. Ik ben een oog-getuige van een dier schadelijke plaagen, welke in de maand February voorviel, deurende van zes uren des morgens tot aan den middag, de *Lugt* was door deselve zodanig vervult datmen de *Zonne* niet sien konde, hoewel het een helderen dag was, ook hadden zy in korten tijd het geheele Land afgegeten. Deselve zijn niet grooter dan die men in *Frankrijk* siet, maar zy vliegen veel langer, de wind sleept haar voor en het is een groot geluk als die 'er na de zee toe drijft, in dewelke zy gemeenlijk vergaan. Sommige hebben geloofd dat zy uit *Afrika* kwamen, dog het is te verre van *Madagascar* gelegen, om in die meeninge te volharden. De Swarten eeten die, om sig te wreken over het kwaad dat zy haar aandoen, en ik hebbe *Franssen* gesien die haar daar in navolgden en deselve voor goed keurden.

In de Poelen en Revieren werden *Krokodillen* in meenigte gevonden. De Inwoonders noemen deselve *Jacaret*, en het is door die gevaarlijk het water te passeeren, selve in de *Canoe's*, ten zy men groot gerugte maakt, waar voor dat dier gemeenlijk vlugt. Het selve leeft even als de *Schilpad*, zo wel in het water als op het Land, en verscheeld van de *Hagedis* niet als in groote. Zo draa het uit het water, waar in het sig onthoud is, loopt het op 't minste ge-

114 B E S C H R Y V I N G E van

luid weder derwaarts. Wy dooden'er een in *Indiën*, daar zy niet in minder overvloed als op *Madagafcar* zijn. Hy zag ons sterk aan en week niet, voor datmen hem tusſchen de ſchubben in geſchooten hadde, dat een geluk was, want de kogels zouden anders niet door gegaan hebben. Gekwetſt zijnde zagen wy hem ontrent veertig ſchree den in de vlakke voort lopen, als wanneer hy ſtil bleef ſtaan en een groot gerugte met zijne kaake beenen, van welke het onderſte onbeweechlyk is maakte. Wy ſloegen hem op die plaatze doen voort dood, waar na hem den *Prince Onari*, van welke ik hier na ſal ſpreken, liet halen.

De ontelvinginge heeft doen ſien dat de liſt, van welke gezegt werd dat deze Dieren ſig bedienen om de voor by gaande Menſchen aan te lokken, niet dan een verdigtzel is, gelijk mede dat van het ſlibberige ſlijm dat zy zouden uitwerpen. Zo draa zy uit het water zijn verlieſen zy moed, liſt en kragt.

Een *Fransman* ſig op ſekeren dag in een Poel, die de *Zoete* geſtaamt werd baadende, wierd doot een *Krokodil* aangeſtaft, die hem aanſtonts by de dije vatte. Hy liet evenwel den moet niet vallen, hoe pijnelyk hem deſen aanval ook viel, en ſig van zijn verſtand en kragten bedienende vatte hy de *Krokodil* by zijn opper-kaake been, het welke hy alleen beweegt, ſcepten hem met een onge-loovelijke ſterkte op de kant van den Poel, en kwam zo uit die ſtrijd met zes wonden, die dadelyk verbonden en naderhand geneſen wierden, dog het geene zijne Overwinninge te ligter maakte was dat de *Krokodil* van het grooſte ſlag nier was.

De Swarten houden dit Beest voor een zoort van Godheid, en ſweeren daar by als zy iets willen beveſtigen. Wanneer zy eenige twiſten onder den anderen hebben, zo begeven zy haar op de kant van een Poel ofte Riviere, die geene welke ſweeren ſal treden in het water, roept de *Jacaret* aan en bid hem de waarheid aan den dag te brengen, mits hem in het leven latende, en hem te verſcheuren indien hy liegt. Op deze wijsz oordeelen zy over de ſchuld of onnoſelheid van die geene welke ſweeren.

Om dit *Hoofd-deel* te eyndigen ſal ik een woord van de *Cameleon* ſpreken, welke een klein Dier is zeer wel na de *Hagedis* gelijken-do, dog het valt wat hooger van rugge, heeft het hoofd voor wat ſcher-

schep, en de huid zo doorschijnende dat het altijd de verwe-
schijnt te hebben van die dingen op welke het sig bevindt, de swar-
te is evenwel die geene welke het licht ontfangt, en het behoud
gen van alle de couluren, dan zo lange het'er op by is.

Door dien ik rond uit hadde hooren seggen, dat dit Gedierte
niet at maar van de *Lugt* leefde, zo hebbe ik om mijne nauw-
keurigheid te valdoen verscheidene daar van geopent, dog die
altos vol vliegen ofte muggen gevonden; het welke my doch
gelooven, dat deselve, haar voer een gewoonlijk voedsel ver-
strekken.

VAN DE ANDERE GEDIEREN VAN MALAGASCAR.

TIENDE HOOFD-DEEL.

Aanmerkinge van de Elephant op de Kust van Malabar, enz.

Het Gevogelte op de Kust van *Malabar* is van deselve soorte
als dat van het overige *Indiën*; daar zijn zeer veel *Pemquins*,
groote en kleine, van allerley verwen, tot zo verre dat'er
twee hondert in een net gevangen werden. Niemand neemt daar
de moeite van haar te leeren klappen, d'*Europers* maaken daar al-
leen haer werk van. Ook is'er overvloed van Wild-braad, dat
gemakkelijk gevangen werd; De Pauwen alleen vallen wat swaar
te krijgen, dog worden'er evenwel dikmaals betrapt en gegeten.
De voederen daar van werden door geheel *Asia* gebruikt, en de
lieden van ansien maaken'er waaijers en zonne-schutsels van,
welke zy met goud en gesteenten versieren. Voor de rest hebben
de *Malabars* ook allerhande soorte van Plum-gedierde.

Onder het viervoetige Gedierte moet den *Elephant* den eersten
ring houden, en gesteld werden met die geene welke op de *Malabar*
Kust gevonden werden, hoewel van elders daar gebragt.
Deselve is de grootste van de Land-dieren, dog het hoofd is niet

116 B E S C H R Y V I N G E van

groot in gelijkmatigheid des lighaams , maar aan het selve staan groote ooren, gelijken de gedaantens halven wel na de vleugelen van een Vleermuis. De beenen zijn rond , en over al van een gelijke dikte, hoewel daar voegingen in gevonden werden. Dit Dier bediend sig van zijn Snuit , als een Mensch van zijn hand, om alles het geene het selve aangeboden werd te ontfangen. Gedagte Snuit kan het intrekken en uitschieten , en het houdt met het selve het geene het daar meede grijpt, zo vast dat het niet mogelijk is het daar uit te krijgen, en kan daar meede een Sabel zo wel als een Mensch handelen. De Snuit is hol, en als de *Elephanten* drinken willen, zuigen zy daar het waater mede, dat zy dan daar na in haar mond uitblaasen. Ik heb 'er veele uit de Reviere sien komen, welke meer dan een emmer nats daar in hielden, om het selve op luiden die haar niet aanstonden, ofte eenig leet gedaan hadden te werpen. Daar is geen onredelijk Dier dat zo veel verstand en geheugenisse heeft als dit, en daar van ben ik in veele gelegenheden verlickert geworden.

In alle de *Indiaansche* Steeden werden eenige Liederen onderhouden, die niet dan de straaten ofte wegen reinigen. Het geviel dat een Jongen van twaalf jaaren , die sulks *Snratte* deed, eenige vuiligheid versaaemt hebbende, die op een voor-by-gaande *Elephant* wierp. Het beest toonde voort die tijd daar geen gevoelen van, dog het Kind eenige dagen daar na ontmoetende, omvatte hy het met zijn Snuit in het midden, en draayden het meer dan hondert maalen in de lugt om, met zodanigen raddigheid, dat het alle die geene welke het aanschouden deed vreesen. Byndelijk zaagen zy evenwel, dat het die geene door wie het beleedigt was maar wilde vervaaren, door dien het na zijn vermaakt met de Jongen genomen te hebben, den selven weder zoetjens op de grond zette, en zijn weg vervolgde.

Den *Viceroy* van *Goa* was voornemens om 'er een aan den Koning van *Portugaal* te zenden, en gaf ordre datmen den selven in het eerste Schip , dat na *Lisbon* stond te gaan zoude Scheepen, dog den Bestiender van dit Dier zeide aan het selve, op die wijze als hy een Mensch zoude hebben konnen aanspreken, datmen het in een Land wilde voeren, in het welke het een zeer waare *slaven*-nije

nije zoude moeten uitstaan. Dit zeggen maakte zodanig een indrukkinge in den geest des Beests, datmen het niet t'Scheep konde krijgen, en veele welke het daar toe wilde dwingen doode. Den *Onder-Koning* hier van verwittigt zijnde, en voor vast stellende dat deze weerstand uit het doen des Bestierders sproot, dreigde hem zeer vervaarlijk ja zelfs met de dood, indien hy binnen eenige dagen welke hy hem voorschreef, niet maakte dat den *Elephant* t'Scheep ging. De Bestierder hier door vervaart zijnde, wierp het geene hy te vooren gedaan hadde weder onder de voet, en hy deed dat Dier door tegenstrijdige lessien begripen, dat het aan een *Vorst* gefonden zoude werden, welke het alle de vermaaklijkheden des levens zoude doen genieten, waar na het, sonder eeninige weederspoorigheid te betoonen t'Scheep ging.

Alle de groote Heeren voeden daar *Elephanten*, de *Koningen* bedienen sig van deselve in den Oorlog, leggende geschut en Konstapels op deselve. Ik hebbe *Indiaansche Gouverneurs* gezien, welke te Landwaarts gaande, op de *Elephanten* Tenten deden stellen; die zodanig verdeelt waaren, dat de Mannen en Vrouwen haare verscheidene vertrekken hadden, en nog een plaatze overschoot om de Spijze te bereiden.

Men legt op haar een zoorte van Chabrakken ofte dek-kleeden; en ik heb'er gezien welke uit tagtig ellen laken bestoneen. Ook kan ik verzekeren aangesien het waaragtig is, dat 'er nog veel grooter gevonden, het welke men door haare tanden kan bewijzen, zijnde die van de eerst niet langer dan drie à vier voeten, welk een Persoon gemakkelijk kan draagen; dog daar werden'er andere van *Bombaya* en *Mozambique* gebragt, welke twee plaatsen in *Afrika* gelegen zijn, ter langte van tien voeten, en die twee Mannen nauwlijks zouden kunnen op-heffen. Veele van die tanden werden in *Indiën* gebragt, yder *Elephant* heeft 'er maar twee; en dat is het geene wy *Yvoir* ofte Elpen-been noemen.

Na dat ik door het gesigte de waarheid bespeurd hadde, hebbe ik my dikmaals verwondert, hoe zo veele Persoonen de leugen tot zo verre toe hadden voortgezet, van te derven schrijven dat de *Elephant* geen voegingen in de beenen heeft, dat hy niet kan nederleggen nog opstaan, als hy door ongeluk gevallen is; dat hy, om

118 B E S C H R Y V I N G E van

te slaapen sig tegens een boom aanleund, en dat'er geen sekerder middel is om die te vangen, als den boom, aan welke hy gewoon is te rusten by na door te zaagen, waar mede hy dan ter aarde zoude vallen. Dit is een vals verhaal, geschreven door die geene, welke reizen sonder uit haar Land te gaan, ook zijn alle die geene, welke in *Asia* zijn geweest van het tegendeel overtuigt. Den *Elephant* kan zig sonder moeite nederleggen en weder opstaan, hy buigt de knien als zijn Meester op hem wil klimmen, en staapt op geene andere wijze als de *Peerden*. Om hem te vangen, documen niet anders, wanneer men zijne gewoonlijke loop weet daar eenige kuilen te graaven, welke met dunne takken en aarde daan over gestrooid bedekt werden, in welk hy dan overmijdelijk valt, en sekerlijk gevangen werd, om dat zijne swaarte hem belet daar uit te komen.

De *Swarten* van *Afrika* eeten desselfs Vlees, en ik hebbe hooren zeggen dat haar Snuit uitmeneende deliciaat is. Veele werden 'er dood geslaagen alleen om haare tanden. Eenige werden 'er somwijlen gevonden welke van selve uitgevallen zijn. De huid van dit Gedierte is zo dik, dat die nauwliks met musquet kan doortchooten werden, wanneer die bereid is. Somsjds werden 'er kleine gevangen, welke door de dood van de groote gaan dwaalen.

De groote van dit Gedierte belet het selve niet, zeer wel te swerven en wonder ras voort te gaan, ook is het zo moedig als sterk, en doet de *Koningen* grooten dienst in den Oorlog.

Terwijl ik in *Indien* was, wilde seker *Gouverneur* aan eenige Lieden van aansien het vermaak geven, van een *Tiger* met een *Elephant* te sien vegten. Deze twee beesten zijn zeer verschillende in grootte, dog de raddigheid des *Tigers*, gevoegt by de kragt van zijn klauwen en tanden, maakt dat hy zeer gevaarlijk is. Hy sprong op de Tromp, onder den buik en op den rugge van zijn wynd, latende over al bloeddige teekenen, en den *Elephant* smiet hem met zijn Snuit verre van sig, na dat hy te vergeefs getragt had hem te vertréeden. Door dien haare worde, onder het vegten groter wierd, zo verscheurde den *Tiger* zijne wederpartije op alle de platen daar hy hem aantrof. Den *Elephant* ging wel met een ver-

vervaarlijk geweld tegens hem aan, dog als zy yder haar best gedaan hadden, kreeg geen van beiden de Overwinninge, en de een bleef dood zo wel als de andere.

Die geene welke de *Elephanten* bestieren werden *Cornae* genaamt, zy gaan op de hals derselve zitten, alwaar zy sig vast op houden, sonder een toom nodig te hebben. Zy draagen in de handen alleen twee haaken, van verscheidene grootte. De kleinste diend haar als een spoor, met welke zy het Dier slaan, om het na die zijde daar zy willen te doen gaan, waar door dat selve by naobit sonder wonde is, uit welke het bloed loopt. Zy bedienen haar van den grootten haak niet, als om den *Elephant* te wederhouden, wanneer hy raafende ofte togtig is, als wanneer de kleine niet sterk genoeg beyonden werd. Ik heb'er op de Kust van *Malabar* gesien, welke den *Koning* toekwamen, en die haare bewaarders ontloopen zijnde, Boomen en Huizen (welke daar zo sterk niet zijn als de onze) onder de voet smeten, en alle de Inwoonders van de plaatsen, door welke zy passeerden dwongen haar verblijf elders te zoeken. Ook waaren onze *Logien* dikmaals vervuld, met die geene die haare woningen hadden verlaaten, om de woede dezer Dieren te ontgaan.

De *Koningen* van de Kust van *Malabar* bedienen sig dikmaals van deze Dieren, om haare oproerige Onderdaanen te straffen, latende derselve dan in haar Landen loopen om die te verwoesten, en de kornen ter neder te werpen. Ook kan een grooten *Elephant*, met een ruk, de grootste Cocos-boom die'er gevonden werd onder de voetwerpen.

De Kooplieden heurenze, die gebruikende om Scheepen en Barken op het Land te haalen, als die verdubbeld moeten werden. Van het selve Gedierte, door het welke de Vorsten haar magt en pragt doen blijken, bedienen sig de *Brahmenes* mede, om de Beelden haarer Afgoden op de Feest-daagen te doen dragen, ook zijn'er eenige *Pagoden*, welke een secker getal van het selve ten dien eynde onderhouden.

ELLEF.

ELLEFDE HOOFD-DEEL.

Van Batavia.

Al hoe wel deze plaats zeer wel bekend, en zeer dikwils beschreven is, zo kan ik egter ten opzigte van des zelfs edele getuigenis, en als zijnde een Proef van de naarstigheid de *Hollanders* in deze gewesten niet nalaten, om het volgende berigt aan den den Lezer mede te deelen.

De selve legt aan de Noord-west zijde van het Eyland van *Java*, op de Breedte 5° 50^u. Z. het zafoen was gedeurende ons verblijf niet zeer gesond. De Ooste en Weste winden waaijen gedeurende het geheele jaar langs strand, behalven de gewoone land en zee winden, die de Lugt zuiveren en aangenaam maaken, andersints soude het onverdragelijk heet zijn. De Zomer begint aldaar met de maand van *May*, wanneer men doorgaans Ooste winden en een zeer heldere Lugt heeft, tot het eynde van *October*, of't begin van *November* toe, en dan begint de Winter met sterke regenvlaagen, die somtijds drie of vier dagen sonder ophouden deuren. In *December* waaid de Weste wind zeer heftig, zo dat dan weinig Koophandel op de Kust van *Java* gedreven word. In *February* is het weer zeer veranderlijk, en men heeft'er dikwils swaare Donderbuijen. In *Maart* beginnen ze te zaaijen, en *Juny* is hunne aangenaamste maand; in *September* zamelen zy hunne Suiker en Rijs in; en in *October* hebben zy overvloed van Vruchten, Bloemen, Planten, en Kruiden van allerhande soorten: Voor de Stad is een groot moerassig Plein, het welk zeer net door de *Hollanders* bebouwd is, en aan de Oostzijde heeft men swaare Bosschagie en Moerassen. De Stad is vierkant, een Revier loopt dwars door de selve, en met een steene Wal en twee en twintig Bastions versterkt. Omtrent tien jaaren geleden, is door een Aardbeving een gedeelte van't gebergte in't Land om yer geworpen, en

en de loop van de Revier, zo dat de Kanaalen in en omtrent *Basavia*, zo gemakkelijk niet meer zijn als die eertijds geweest hebben, nog de ingang tot de Revier niet, en by gebrek van een sterk stroomend water om de selve open te houden, zijn ze genoodsaakt van een groote Machine te gebruiken, welke door Paarden voortgetrokken word, om den ingang van de Revier vaarbaar te behouden voor kleine vaartuigen, die langs de selve in de gragten van de Stad komen. Omtrent de Baay leggen zeventien of agtien Eylanden, die zodanig den loop van de Zee stuiten, dat men niet tegen staande de Reede zeer groot is, seker daar in ankeren kan. De boorden der gragten die door de Stad loopen, zijn aan beide zijden met steenen opgehaald tot aan de Boom toe, die alle avonden ten negen uren geslooten, en door Soldaten bewaart word; van de groote Revier zijn eenige Kanaalen afgeleid, die door kleine Vaartuigen gebruikt worden, en een ieder die door de Boom komt, moet Tol betaalen. Alle de Straaten loopen in een rechte linie, die meesten zijn boven dertig voeten wijd, en omtrent de Huizen met Tiggelsteenen bevloerd, en worden zeer zinnelijk onderhouden; de selve zijn alle wel betimmerd en volkrijk, vijftien hebben gragten, en men rekend dat 'er in 't geheel zes en vijftig steenen Bruggen zijn. De Land-wooningen en gebouwen rondom de Stad zijn net, en met schoone Tuinen van Vruchten en Bloemen vergeselschap, en met Bronnen, Fonteynen, Beelden, enz: vergierd. De groote meenigte van Kokonooten Bomen, verschaft overal aangename en voordeelige Boffchen. Zy hebben voortreffelijke gebouwen, onder welke de Kruis-kerk uitmunt, die van steen gebouwd, en van binnen zeer net is: Daar zijn boven dien nog twee Kerken voor de *Hollanders*, en twee voor de *Perugeese* Protestanten; welke een gemengd geboedfel van Volk zijn; en de *Malensche* Protestanten hebben 'er insgelijks een. Het Stadhuis is vierkant, en van Tiggelsteenen gebouwd, staat in 't midden van de Stad, heeft twee hooge verdiepingen, en is zeer net getimmerd. Op het selve vergaderen de meeste Collegien, en alle saaken, die de Burgerlijke Regering betreffen, worden daar afgedaan, en de Raaden en Commissarissen van Oorlogs saaken zitten insgelijks op het selve. Daar is nog een binnen Hof, met

Q

een

111 B E S C H R Y V I N G E van

een hooge wal, en een dubbelde rei van steenen Pilaren omringd, in't welke de Officiers van de Justitie sig opbouwde. Gasthuizen, Spinhuizen, Rasphuizen, en andere publicque gebouwen worden hier zo wel als te *Amsterdam*, en in de meeste Steden van *Europa* gevonden. De *Chineesen* hebben ook voor hunne bejaarde en sieke Personen een groot Gasthuis in deze Stad, en zijn zodanig milddadig, dat men nooit iemand van hun Volk langs straat sal zien bedelen. De *Hollandse Vrouwen* hebben in *Indiën* veel grooter voorregten, dan in *Holland* zelfs, of ergens anders; want zy worden dikwils om geringe oorsaaken van haare Mannen gescheiden, en deelen de Goederen te saamen. Een Regtsgeleerde te *Batavia* verhaalde my, van bewust te zijn, dat'er wel agt en vijftig saaken voor den Raad aan de spijker hongen, van welke ten minsten twee en vijftig Egtfcheiding betreffen. Een groot getal Inboorlingen, die de dood verdiend hebben, en welkers vonnis niet uitgevoerd is, zijn by Paaren in Keetens geslooten, en moeten onder oplicht van een Wagt zeer swaar werk doen, en gedeurig de Kanalen rondom de Stad reinigen, of iets anders ten besté van 't gemeen verrigten. Drie mijlen Westelijk van de Stad af, legt het Eyland *Omrust*, op het welke de Schepen van de Compagnie gekalefaterd worden, en alwaar men groote Magazijnen van Scheepsgeredtschap heeft, welke door Batterijen met Kanon voorsien beschermt worden: Het Kasteel te *Batavia* is vierhoekig, legt op een vlakte, en heeft 4. Bastions en Gordijnen, die met witte Steenen opgehaald, en met Wagthuizen voorsien zijn. Op dit Kasteel, of eerder Citadelle, houden de *Hollandse Gouverneur Generaal*, en het grootste gedeelte van de Leden van den Raad van *Indiën*, met andere Officiers van *Batavia*, hunne residentie. Het Paleis van den Gouverneur is van Tiggelsteenen, schoon en net gebouwt, en in het selve is de Raadkamer, de Secretary en Rekenkamer. De groote Zaal is met blinkend geweer, Vaandels, Vlaggen, enz: behangen, die de *Hollanders* alhier in Oorlog veroverd hebben. De Gouverneur geeft op de selve aan Vreemdelingen gehoor, die door de *Sabandar* voor hem gebragt worden, dewelke de opperste Tolmeester is. Daar is ook een Kerk binnen 't Kasteel, en een Wapenhuis, met vertrekken, voor alle de Handwerks-

merkaluiden, die tot het Selvs behooren; het heeft vier Roorten, en alle de toegangen zijn wel voorzien, zijnde in 't geheel met Graffen onringd, en de Werken met schoon metaal Kanon gestoofd, zo als de Bastions van de Stad met Forten binnen de Wallen gedeekt zijn, zo dat zy zo wel op de muitemaker binnen, als op de Vyanden buiten kunnen vuur geven. De buitenwerken van de Stad, van welke sommige wel vier mijlen van malkanderen leggen, zijn van aarde gemaakt, en met Gragten en groene Heggeng omringd, zo dat men ze voor Lustprieelen zoude aanzien, en sommige met steen opgehaald. Het Garnisoen dat de Wagt houdt, is gemeenelyk duisent Mannen sterk, en men zegd, dat alle de Buitenwerken zo wel als het Kasteel selfs van een goede Voorraad van Levensmiddelen voorzien zijn; dog de Soldaten worden onder een strenge rugt gehouden, uitgesondert des Gouverneurs Lijfwagt, die groote voorregten hebben, en een schoone figuur maaken. De Gouverneur Generaal houd hier ruim zo veel pragt als een Koning, heeft een groote stoet, een Kompagnie te Paard, en een Kompagnie Helbardiers, die een Livrey van gel Satijn, met Silverde Kantten en Franjen draagen, en altoos zijn Koets vergeselschappen, als hy naar buiten gaat. De Lijfwagt is zo wel uitgedoest, als die van eenig Prins in *Europa*; en zijne Gemalinne heeft insgelijks haare wagt en stoet. Hy word uit de vier en twintig Raadsheeren, gemeenelyk Raaden van *Indiën* genaamd, verkoosen, twaalf van welke meest altoos in deze Stad hun verblijf houden. De *Chineesen* drijven hier groote Koophandel, zijn van meeste Excijsen en Imposten vry, leven volgens hunne eige Wetten, en afgodendienst en hebben een Opperste, die hunne saaken met de Kompagnie bestierd, dewelke aan hen groote Voorregten vergund, en onder anderen dat, zy iemand die hunne Natie representeerd in den Raad mogen zenden, die een stem heeft, als een *Chinees* ter dood sal veroordeeld worden: Maar deze voorregten genieten alleen de *Chineesen* die alhier woonen, want aan anderen word niet toegelaten, om langer dan de tijd van zes Maanden in deze Stad, nog op het Eyland van *Java* te blijven. De andere Vreemdelingen die alhier behalven de *Européers* woonen, zijn *Malayars*, met sommig Volk uit de meeste gewelten van *Indiën*.

De *Javaanen*, of oudste Inboorlingen, zijn talrijk, en worden voor wreed en hovaardig gehouden; hebben een donkere koleur, platte aangesigten, dun kort swart Hair, groote Wijnbrauwen en Wangen. De Mannen zijn grof van Leden, dog de Vrouwen tenger; de eerste hebben een Katoene Sluijer, drie of vier dubbeld rondom hunne lighaamen geslagen, en de laatste dragen die van haare Oxelen toe de knien. De Mannen hebben twee of drie Wijven, behalven de Byzitten, en de *Hollanders* getuigen, dat zy zeer genegen zijn tot liegen en steelen: Die op de Kust woonen, belijden meest alle de *Mahometaanse* Godsdienst, dog de andere zijn *Heidenen*. De Vrouwen zijn zo geel niet als de Mannen, en veele onder haar zeer bevallig, dog in't algemeen geyl, aan haare Mannen of anderen ongetrouw, en weten iemant zeer behendig te vergeven. Het zoude my een zeer groote last zijn, van alle aanmerkenswaardige saaken te beschrijven, die ik te *Batavia* gezien heb. In't kort, ik stond verbaasd, als ik herwaarts kwam, en deze voortreffelijke Stad aanschouwde, en verwonderde my, dat de *Européers* sig zo wel in de *Indiën* hadden kunnen vast maken. De Stad was zeer Volkrijk, dog de *Hollanders* konden geen zesde gedeelte van de Inwoonders uitmaaken. De *Chineesen* gaan hier alle bloods hoofds, hebbende hun Hair opgerold, en dragende lange Tabbaarden, met Waaijers in hunne Handen.

De *Hollanders* getuigen, dat zy in't stuk van Koophandel veel scherpsinniger en behendiger dan zy selfs waren. De tugt en order van de *Hollanders* alhier, beide in de Burgerlijke en Oorlogsfaaken is wonderbaarlijk. Zy hebben al het geen tot den Scheepsbouw vereischt word, zo wel als in *Europa*, en hunne Officiëren zijn alzo wel geschikt, als die van Haare Majesteid kunnen zijn, zo dat wy niets in *Indiën* besitten, dat met hen kan vergeleken worden. Zy houden de Inwoonders onder een sterke Band, en oeffenen volkomen een onbepaalde Magt over de selven, ter oorfaake, dat die volgens hun zeggen zo verradelijk zijn, dat zy sig genoodsaakt vinden, van hen om geringe Misdaaden strengelijk te straffen; dog zy begunstigen de *Chineesen* zeer, om den Koophandel, die alhier door hen gedreven word, en dat zy swaare Huuren voor hunne Winkels opbrengen, behalven zeer hooge intressen van 16. tot 30. Percent.

Percent voor 't Geld, 't welk zy dikwils van de *Hollanders* leenen. Ik heb my laten onderrigten, dat omtrent 80000. op dit Eyland woenen, die ieder Maand een Daalder aan de *Hollanders* betaalen, voor vryheid, van hun Hair te mogen dragen, het welk zy in hun Land niet mogen doen, zedert dat zy door de *Tartaren* zijn overheert geworden. Daar komen jaarlijks veertien of zestien groote Jonken uit *China*, zijnde platboomde Vaartuigen, van drie tot vijf hondert Tonnen ieder. De Kooplieden komen te gelijk met hunne Goederen, die in het Vaartuig in sommige vertrekken geplaatst worden, even eens als in Pakhuizen, waar voor zy een sekere Prijs betaalen, en niet volgens het gewigt of maat van de Laading, zo als in *Europa* ingebruik is; zo dat zy het geene hen goed dunkt kunnen laaden: Zy vertrekken met een Oostelijke Passaat-wind, en komen gemeenlijk in *November* of *December* te *Batavia* aan, en keeren in 't begin van *Juny* weder te rug, zo dat de *Hollanders* alle *Chineese* waaren veel beter koop t' huis gebragt worden, dan zy die zouden kunnen haalen; en vermits de selve zeer wel gelegen zijn tot Specery handel, hebben zy genoegzaam alles in hunne handen, en men kan te *Batavia* al het geen 't welk geheel *Indiën* voortbrengt, bekoomen. Het was te wenschen, dat onze *Oost-Indise* Kompagnie insgelijks een plaats had, in welke de *Chineesen* sig ophielden; waar by ik oordeele, dat de selve veel beter hun rekening zoude vinden, dan met naar *China* te reisen, alwaar onze Kooplieden zeer onverschillend gehandeld worden. Het is omtrent vijf jaaren geleden, dat wy *Benjar*, op het Eyland van *Borneo* gelegen, verlaaten hebben, welke plaats, zo als ik alhier onderrigt wierd, indien ze wel was bebouwd geworden, aan onze *Oost-Indise* Kompagnie alzo dienstig zoude geweest zijn, als *Batavia* aan de *Hollanders* is, die zeer selden minder dan twintig Schepen op het Eyland van *Java* hebben, van dertig, tot veertig, vijftig, en zestig stukken Kanon ieder, met Volk genoeg, om de selve te bemannen, als het de gelegentheid vereischt, zo dat zy ons gemakkelijk uit de meeste plaatsen, zo niet uit geheel *Indiën* zouden kunnen drijven, indien wy t' eenigertijd in een ongelukkige Oorlog met hen zouden geraaken. Hunne Soldaaten zijn alle wel geoefend, en aan ieder Poort van de Stad en Citadel houd altoos een

126 B E S C H R Y V I N G E van

Kompagnie de wagt; men rekend dat'er zeven of agt duizend *Européers*, alle weerbaare Mannen, in en omtrent de Stad zijn, die alle in een zeer korten tijd zouden kunnen versameld, en tot een verrigting gebruikt worden; Het is de *Hoofdstad* van alle hunne *Indiaanse* plaatsen; en van hier worden Gouverneurs en Officiers, naar alle de overigen gezonden: De laatste Generaal, die geregeert had, voor dat wy alhier kwamen, had een Oorlog tegens de *Indiaanen* gevoerd, die zo als ik hier verstaan heb, haast tot zijn nadeel zoude zijn uitgevallen; dog zy wisten ten laasten de Inboorlingen onder malkanderen te verdeelen, en noodsaakten de selve, om op zeer voordeelige Voorwaarden de Vrede te sluiten, en zijn tegenwoordig genoegzaam in sekerheid op hunne Zee-kusten. Rondom de Stad zijn zeer gemakelijke Tuinen en Plaatsen, en het omleggende Land brengt in overvloed Rijs, Suiker, allerley Vruchten, Koorn en Boeskruid voort; zo dat deze Stad een van de gemakkelijkste in de geheele Weereld is. Ik geloof niet dat de selve zo groot als *Bristol* is, dog veel Volkrijker: Zy hebben Scholen om *Latijn*, *Grieks*, enz: te leeren, benevens een Boekdrukkery. Zy hebben onlangs alhier begonnen Koffy te planten, het welk redelijk wel gelukt is, zo dat zy in korten tijd in staat zijn sullen, om een Schip daar mede te laaden; dog ik heb verstaan, dat ze niet zo goed dan die van *Arabiën* is.

TWALFDE HOOFD-DEEL.

Beschryving van Peru. Dessels gelegenheid. Klimaat. Gewassen. Is zeer Volkrijk, enz:

Ik ga nu over tot het Beschryven van *Peru*, en sal den Leser geensints ophouden, met de Historie van dessels overheering door de *Spanjaards*, nog met de Fabelagtige verdigtelen van de *Incas*,

Now, of de Prinzen van het selve: De geene die nieuwsgierig zijn, om sulks te weten, kunnen het in de *Spaansche* Schryvers vinden, en wat aanbelangt de Inboorlingen, die zijn by na de selfde, als de geene die in andere Gedeelten woonen, en welkers bezonderheden ik reets beschreven heb.

PERU eigenlijk zo genaamd, is omtrent duisent Mijlen lang, maar het verschil in de Breedte van 100. tot 300. Mijlen. Het aler vermaardste gedeelte van het selve legt aan de *Zuidzee*, en is in de 3. Provintien van *Quito* in het Noorden, *Lima* in 't midden, en *La Plata* in 't Zuiden verdeeld. De lugt van *Quito* is redelijk getemperd; nietogerstaande het onder de Linie legt; de grond is Vruchtrijk, en men heeft daar Vee en Koorn in overvloed, als ook Goud, Silver, Kwiksilver en Koper Mijnen; benevens Esmeruden en Medicinale Drogerijen. De Proventie of *Audientie* van *Lima*, is wel het meest bekend, om dat desselfs Hoofd-stad de selfde Naam voert; en de verblijfsplaats van den Vicerooy van *Peru* is. In de selve heeft men ook overvloed van Mijnen, van Goud, Silver, Kwiksilver, Vermilioen en Zout. Die van *La Plata* heb ik reeds beschreven, wanneer ik een berigt gaf van de Revier van die Naam, en sal alleen daar by voegen, dat hoewel de Silver Mijnen van *Potosi* zeer vervallen zijn, egter verscheide my verskerd hebben, dat de selve nog Jaarlijks omtrent twee Millioenen kroonen aan de Koning van *Spanjen* voor zijn vijfde gedeelte opbrengen; en dat die van *La Plata* en *Porco*, in de selfde Proventie, die na de ontdekking van de Mijnen van *Potosi* weinig zijn gebruikt geworden, tegenwoordig met voordeel wel wederom mogten geopent worden, nu de goederen door het gedcurig overvoeren uit *Frankrijk* zo goed koop verkogt worden, dat de *Indiaanen* die eerst gebruikt wierden om Manufacturen te maaken, weder in de Mijnen moeten werken, alzo de selve voor minder prijs derwaarts gebragt worden, als zy die konnen maaken. De *Spaansche* Schryvers zeggen in 't algemeen, dat 500. Mijlen in de lengte, te weten van *Tumbez* tot *Chili* toe, het nooit donderd, blikzemd, nog regend, het welk over een komt met het geene my onze Gevangens verhaalden, namelijk, dat de kaap *Blanco*, op de Breedte van 4. Graaden Z. tot *Coquimbo*, op de Breedte van 30.

100,

128 B E S C H R Y V I N G E van

toe, het nooit regent, maar dat dit gebrek door swaare Dauw vervult word, zo dat zy zo goed koor en vrugten, voornaamelyk Tarw, omtrent *Truxillo* hebben, als in *Europa*. In de Vallijen digt aan de Zee is het klimaat heet, dog word door koele winden van den Oceaan en gebergkens getempert. In het bergagtige gedeelte, diep in 't Land, is het Winter en ongestuimig weer, als het Zomer in de Vlakten is, hoewel die op een en de selfde Breedte leggen. De Gewassen, Beesten en Vogels, zijn omtrent de selfde als in andere deelen van de *Zuidzee* kust, en daarom sal ik met die te beschryven geen tijd verliezen.

Zy bekomen Touw, Kattoen, Stoffen, Pik en Teer van *Chili* en *Rio Lezo* in *Mexico*, en hoewel het Land overvloed van Levensmiddelen uitleverd, zo zijn die nogtans altijd zeer duur omtrent de Mijnen, om dat aldaar den Landbouw verzuimd word. Hun Touwerk is zeer taay en dun als het eerste gedraaid is, dog word in 't gebruiken wel tweemaal zo dik.

De Kapitein *Sradling* verhaald, dat hy de groote weg van *Quito* tot *Cusco* toe, op zijn vertrek naar *Lima* gepasseert was, langs welke aan ieder zijde wel eenige hondert Mijlen ver steene Pilaaren staan. Als hy en zijn Volk gevangen naar *Lima* gevoerd wierd, slooten hem de *Spanjaards* in een enge onderaardsche gevangenis, handelden hem zeer wreed, en dreigden om hem naar de Mijnen te zenden, ter oorfaake dat hy ondenomen had, om weg te vlugten, en met een Kanoe van *Lima* naar *Panama*, wel 400. Mijlen ver gezeilt was, met voornemen om de Land engte over te steken, en met sommige van onze Sloepen, die hy daar dagt te vinden naar *Jamaica* te komen, maar hy wierd genomen, en te rug naar *Lima* gebracht. Al eer hy derwaarts kwam, ontmoeteden hem verscheide *Spanjaards*, die onze Gevangens geweest waaren, en eenparig getuigden, dat wy hen alle zeer beleefst gehandeld hadden, het welk voor een gedeelte het voor oordeel weg nam, het geen zy van de *Engelsen* in deze Gewesten hadden; want also zy geen Oorlog gewent zijn, scheeren zy alle die hier komen kruisen over een kam, wegens de ongehoorde wreetheden, en wanorders die voor 25. Jaaren door de Boucaniers in deze Landen gepleegt zijn, en welke hunne Priesters nog dikwils herhaalen, om hen een kwaad

kwaad denkbeeld te geven , van alle de geenen , die zy ketter^s noemen , niet denkende dat het grootste gedeelte van deze wreedheden , door *Fransche* Boucaniers van hunne eyge Godsdienst gepieegt is.

Hebbende zo veel op verscheide plaatsen in mijn Dag-register van *Pern* gezegd , en sullende de voornaamste Havens van het selve in het Aanhangsel nog beschryven , heb ik niet nodig geagt om hier van een breed verhaal te geven , en zegge dan alleen ; dat de *Spanjaards* het van *Panama* tot *Coquimbo* toe uitbreiden , het welk meer dan 800. Mijlen is , dog de Breedte verschilt. De Goud Mijnen worden meest in de Noordelijke Gedeelten van het selve tuschen *Panama* en den Evenaar gevonden.

Al eer de *Franschen* langs de kaap van *Hoorn* alhier kwaatmet handelen , wierd een zeer groote koophandel van *Panama* op alle de Havens van de *Zuidzee* gedreeven , als ik reets te voren heb aangezekend ; maar tegenwoordig , alzo zy het Land met *Europische* Goederen opgepropt hebben , en die zeer goedkoop te bekomen zijn , is dien handel zeer vermindert ; zo dat in 't toekomende weinig van *Panama* over Land naar de Noordzee sal gezonden worden , dan des Konings Inkomsten. De *Spanjaards* hebben een groote meenigte Scheepen en kleine Vaartuigen in verscheide Havens van *Pern* leggen , die voornamelijk gebruikt worden , om Hout , Zout , Zoute Vis , Wijn , Brandewijn , Olië , en andere koopmanschappen van de eene kust na den ander te brengen , zonder het welke zy niet wel zouden kunnen bestaan ; want dit Land word veel meer bewoond , en is veel Volkrijker dan *Mexico*. Zy maken hier Wolle Stoffen van allerhande soorten. Ik heb eenige te *Quito* sien maken ; die wel 8. Schellingen de El waardig waren , en die daar voor 5. Daalders verkogt wierden. De *Indiaanen* hebben ook Manufacturen begonnen te maken ; maar alzo de *Franschen* hen betere en voor minder Prijs brengen , zullen deze Fabrieken wel haast moeten vervallen , en het Volk sig weder aan het graven in de Mijnen of eenig ander werk moeten begeeven.

De *Spaansche* Kolonien in dit Land , als ook in *Mexico* en *Chili* zijn zo vol van *Indiaanen* niet als voor dezen ; want veel van de selven hebben sig naar afgelegene plaatsen begeeven , in welke zy

130 B E S C H R Y V I N G E van

op sig felven leyen, om niet de Slaverny en lasten, en hen de *Spanjaards* opgelegd hebben, onderworpen te zijn; want zy waaren gehouden, om jaarlijks hoofd voor hoofd van 8. tot 14. Daalders aan den Koning te betalen, het welk indien het behoorlijk ingevorderd en betaald geworden, het grootste Hoofdgeld in de wereld zoude overtroffen hebben; maar het is tegenwoordig zeer verminderd, door het vertrek van zo veele Inboorlingen, als boven gemeld is, en de Armoede van de overige, die over hunne onderdrukking wel gevoelig genoeg zijn, maar geen hert hebben, om iets tot verzekering van derselver vryheid te ondernemen, en behalven dat door de konstenarijen in van de Priesters in toom gehouden worden.

De *Spanjaards* zijn hier zeer pragtig in kleeding, en Hoishouding, en de een soekt den anderen te overtreffen, en kostbaare saaken te kopen, en te draagen; zo dat de geene, die hier zodanige goederen komen te brengen, die hen ontbreken, verzekerd zijn mogen, van groote winst te zullen doen.

Ik ga vervolgens tot het Koningrijk van *Chili* over, het welk het naaste en gelegenste legt, voor de geene die zullen goedvinden om een handel van *Engeland* op de *Zuidzee*, op te regten. De Vader *Ovalle* een Inboorling van dit Land, en Procurator voor het selve te *Romen*, stoomt met onze kaarten toe, dat het verder Zuidelijk dan eenig gedeelte van *Amerika* in de Zee die gemeenelyk *Zuidzee* of *Mare Pacificum* genaamd word, legt. Hy zegt, dat het aan de Noordzijde aan *Pern* grenst, aan de Zuidzijde aan de Straat van *Magellaan*, aan de Oostzijde aan *Paraguay*, *Tucuman* en *Patagonia*; en aan het Westen aan de *Zuidzee*. Hy rekend desselfs begin op de Breedte van 25. Gr. Z. en het einde op 59., het welk by na 500. Mijlen is. In de Breedte verschilt het, en de breedste plaats van het selve van het Oosten tot het Westen, begroot hy op 150. Mijlen, hoewel het geen eigentlijk *Chili* genaamd word, niet boven 20. of 30. Mijlen breed is, van de ry Bergen *Cordellera* genaamd tot aan de *Zuidzee* toe; maar toen de Koning van *Spanjen Amerika* in besondere Gouvernementen verdeelde, heeft hy tot *Chili* de groote Vlakten van *Cuyo* toegedaan, die van een gelijke Lengte, en wel tweemaal zo breed als *Chili* selfs zijn. *Ovalle* ver-
deeld

deeld het Land in de 3de, 4de en 5de klimaatën; en de langste Dag in het 3de is 13 uren; en in het 5de meer dan 14.

De eerste *Européer* die van het selve besit nam, was *Don Diego d'Almagro*, een *Spanjaard* in't Jaar van 1535. Men zegt, dat hy op ordre van den Koning van *Spanjen*, met een Leger van *Spaansche* troupen, en 15000. *Indiaanen* en Swarten, door zommige *Indianische* Prinlen getoonmandeerd, die sig aan de *Spanjaarts* onderworpen hadden, derwaarts trok. Ik sal den Leser niet lastig vallen, met de besondere Historie van de *Spaansche* overwinningen, hoe dat zy dit Land onder hunne Heerschappy bragten, het geen de deselve ja't breede by *Qualle*, *Herrera* en andere konden vinden; maar sal alleen in't algemeen zeggen; dat tot het Jaar van 1540. toe de *Spanjaard* nooit volkomen meesters daar van geweest zijn; en dat de Inwoonders sig toe eerst aan de Kroon van *Spanjen* onderworpen hebben, onder voorwaarde, dat zy niet als Slaven in eygendom zouden gegeven worden. De *Spanjaards* die genoegzaam de kragt van dit Volk beproeft hadden, hebben het selve veel beleefder dan eenig ander in *Amerika* gehandeld, alleen om hen in gehoorszaamheid te houden, en voor het grootste gedeelte hebben zy sig aan de kerk van *Rome* onderworpen.

De *Sansons* getuigen dat de Naam van *Chili*, in de taal van't Land, betekend koude, die zodanig ongemeen in de Gebergten *Serra Nevada* genaamd, een gedeelte van die van *Cordillera* is, dat Menschen en Beesten aldaar dood vriesen, welkers Lighaamen daar door voor verrotting bewaart worden; zo dat *Almagro* een groot gedeelte van zijn Volk en Paarden verloor, als hy deze Berge over trok. Maar de Vallijen naar de zee toe zijn zeer gezont, hebben een getemperde Lugt, en de grond is uitstekend en vrugbaar, hoewel de eene meer en de andere min, na dat de selve verof naby den Evenaar leggen; maar de kusten zijn gedeurig aan sterke winden onderworpen. Het Land is in drie kwartieren verdeeld, en deze drie weder in dertien Jurisdictien. Het kwartier van *Chili* eigenlijk strekt sig aan de Revier *Copapo*, tot aan die van *Mauile* uit, en is heeter dan *Spanjen*. Het tweede kwartier, het *Imperiale* genaamd, word van de Revier *Mauile*, tot aan die van *Gallegas* gerekent, en gelijkt zeer wel na het klimaat van *Spanjen*.

132 B E S C H R Y V I N G E van

De nabuurschap van de Bergen aan de eene, en van de Zee aan de andere zijde, maakt het kouder als het anders zoude zijn; maar het heeft warmte genoeg, om voor een van de beste Landen van *Amerika* te kunnen vertrekken. De Valley van *Copiapó* is zo Vruchtbaar, dat de selve dikwils voor een drie hondert voud uitleverd, die van *Gnasco* en *Coquimbo* zijn weinig minder, en die van *Chili* eigenlijk is zodanig voortreffelijk, dat het om deszelfs uitmuntendheid by na den Naam aan het geheele Land geeft. Ik sal nu een korte Schets aan den Lezer mededeelen, van het geen *Ovalle* een Inboorling van dat Land in 't algemeen van het selve zegt.

Hy verhaald, dat in *Chili* eigenlijk zo genaamd, te weten het Land tusschen de Bergen en de zee, de Aarde zo Vruchtbaar en het klimaat zo gezond is, dat die alle gewesten van *Europa* overtreffen; zo als de *Européers* zelfs hebben moeten toestaan: Dat het in alle dingen het beste gedeelte van *Europa* evenaart, uitgezondert in de tegenstelling van hen zaizoen, zijnde het Lente en Zomer in het eene als het Herfst en Winter in het ander is; dog de hitte en koude is nooit zo sterk in de Vallijen, dan in *Europa*, in 't bezonder van de Breedte van 36. of daar omtrent af, tot 45. toe. Zo dat men nooit over de hitte van den Dag nog over de koude van den Nagt klagen kan, waarom de Inwoonders ook geen onderscheid tusschen Zomer en Winter in hunne Bedden en kleeding maaken. Hy voegt daar by, dat zy hier van geen Bliksem weeten, en selden Donder horen, dan op een verre distantie. Zy hebben geen Stormen of Hagel-buijen in 't Voorjaar, en selden regend het meer dan twee drie Dagen in den Winter, waar na de Lugt helder is, en niet de allerminste Wolk heeft. De Noorde winden veroorsaaken de Wolken en Regen, dog de zuidelijke winden helderen alles in 't kort op. Zy hebben geen vergiftig of roofzugtig gedierte, uitgezondert een klein zoort van Leeuwen, die zomtijds onder hunne kuddens komen, maar altijd voor Menschen vlugten; zy zijn ook niet sterk in getal en zeer weinig onthouden sig in Boschen en Wildernissen. Hy merkt het aan als een besondere eigenschap van de Lugt van *Chili*, dat geene Weegluizen in de selve kunnen leven, daar de selve nogtans in *Cuyo* aan de andere zijde van het gebergte in overvloed zijn. En hy besluit, dat geen Land in geheel

Ame-

Amerika is , zo aangenaam , en zo wel overeenkomende met de *Europische* Landen , dan *Chili* , zijnde de Lugt en Levensmiddelen een en de selfde , of eerder beter.

De Lente begint omtrent in't midden van onze Maand *Augustus* , en duurt tot het midden van *November* ; dan volgt de Zomer tot het midden van *Februarius* toe , van die tijd af tot het midden van *May* is het Herfst ; en de Winter duurt van die tijd af tot het midden van *Augustus* , gedeurende de welke de Boomen van haare Bladeren berooft worden , en de grond met witte Vorst bedekt is ; die twee uren na Zonnen opgang weder verdwijnt. De Sneeuw valt selden in de Vallijen , dog in groote meenigte op de Bergen , alwaar ze in de Zomer smelt , en de Vallijen en Vlakten met Beekjes Vruchtbaar maakt. In de Lente zijn de Velden met schoone Bloemen van allerhande koleuren en zoorten vergierd , van welke sommige zeer aangenaam ruiken , en gebruikt worden , om een sijn water , *Engelen Water* genaamd , te Distilleren , dat een wonderbaarlijke schoone geur heeft. De keurlijkste Bloemen en Planten , die wy aankweeken , groeijen hier in't wild ; zy hebben kleine Bosschen van Mostaard Boomen , veel hooger dan een Man die te paard zit , in welke de Vogels nestelen. Zy hebben veele Medicinale Planten en kruiden , met welke de *Indiaansche* Aartzen wonderbaare geneesingen weten te verrigten , als zy reets door de *Europische* Doctoren verlaten zijn , dog zy willen deze geheimen aan niemand bekend maken. De vrugten en zaaden , die van *Europa* herwaarts gebragt worden , willen hier wel groeijen , dog die van *Mexico* en *Pern* weder niet. Allerhande slag van Vrugten zijn daar in zodanigen overvloed , dat een ieder kan neemen , wat hem behaagd ; zo dat geene gekogt worden , uitgezondert een buiten gewoon soort van groote Aardbeijen , waar van zy veel werks maaken. Zy hebben Haver , Tarw en Mais in zodanigen overvloed , dat hen nooit Koorn ontbreekt. Hunne Beemden zijn zo rijk , en hun Vee van allerley slag zo talrijk , dat zy het Vlees niet agten , en de Tongen en Lenden inzouten , en die met de Huiden en't Smeer naar *Pern* zenden , het welk een groote tak van hunnen koophandel is. Zy hebben overvloed van edele en kostelijke Wijnen , beide witte en roode ; en haare Wijngaarden , en trossen Druiven zijn veel grooter

ter dan die in *Europa*. Zy hebben insgelijka Olijven in groote meenigte, Boschen met Cacao Boomen die verſcheide Mijlen lang zijn, Amandel boomen, en zodanigen overvloed van ſeker gewas, welk zy in plaats van Hennip gebruiken, dat zy alle de kusten van de *Zuidzee* met touw voor haare Schepen voortien kunnen; zy hebben ook een gróote meenigte Aaijs en Komijn-zaad; Zout, Vlas, Wol, Leer, Hout, Pik, Amber, &c; Zo dat volgens het gevoelen van *Ovalle*, een Koopman alhier op de andere kusten van de *Zuidzee*, en in't bezonder op *Lima* zoude kunnen handelen, en van 100. meer dan 300. maken, het welk my onze gevangens ook verſekerd hebben. Zy houden geen Sywormen niet tegenstaande ze een gróote meenigte Moerbey Boomen hebben; zo dat de Vrouwen, die in haar opchikzel zeer buitenſporig zijn, het Land verarmen door de beste zijde te koopen, hoewel de ſelve ligt genoeg aan haare eigene zouden hebben. Zy hebben ook zeer veel en Bijen, dog krijgen Was uit *Europa*, om dat zy hun eigen niet weten te bereiden. Papir en andere zoorten van Specerijen bekomen zy uit de *Ost-Indien*, niet tegenstaande ze ſelfs een zoort van kruid hebben, met het welke zy ſig gemakkelijk zouden kunnen behelpen. Hy voegt daar by, dat de Kruiden, Viſſchen, Vee, Brand en Timmerhout, en Zout-mijnen hier zo gemeen zijn, dat ieder een daar van kan bekomen, wat hy nodig heeft. Zy laten haare Loot en Kwikſilver Mijnen by na ledig leggen; want *Pern* heeft genoeg van het laaste om hun Silver te zuiveren. *Ovalle* zegt daar boven, dat de Goud Mijnen zo rijk zijn; dat van de Grenzen van *Pern* af tot aan de Straat van *Magellan* toe, geen gedeelte Lands zonder de ſelve legt; dog men went zo veel vlijt niet aan, om die te ontdekken, als in *Pern*, ook arbeiden ze zo veel in de Silver Mijnen niet, ter oorſaake dat die welke Goud uitleveren, met nunder moeite kunnen bewerkt worden: Hun Silver word uit harde Rotzen gegraven, tot Poeder in Moelens gemalen, en dan met Kwikſilver gezuiverd, het welk veel moeite en onkoſten vereiſcht, daar zy aan het Goud niet anders te doen hebben, dan de aarde van het ſelve te waſſchen; dog zomtijds vervolgen zy de Goud-Aders door de klippen, als zy hoop hebben, dat die grooter zullen worden, gelijk dikwils gebeurt, en een van deze

deze Aders levert somtijds genoeg uit, om zijk ontdekker rijk te maaken. Het Goud word hier in zodanigen overvloed niet gegraven, als voor den Oorlog tusschen de *Spanjaards* en de *Azincanos* maar de Inboorlingen passén op de Winter Regens, die het van de gebergten in de Rivieren, staande Waters, &c: spoelen, als van neer de Vrouwen sig in 't water begeven, en met haare toonen de Graanen weeten te voelen, van welke zy volgens het zeggen van onzen Auteur zo veel bekomen, dat zy daar van bestaan kunnen, maar wat my aangaat, ik oordeel dat dit een zeer misselijk manier om Goud te bekomen is. Hy verhaald ons, dat hy een van deze Graanen naar *Sivilian* gezonden had, alwaar het getoetst zijnde bevonden wierd van 23. karaaten fijn te zijn, zonder dat het de allerminste zuivering gehad. Het grootste gedeelte van de Klokken, en Grofgeschut, 't welk te *Pera* gebruikt word, zijn van het Koopt van dit Land gemaakt. Hy begint vervolgens de rey van *Bergen Cordillera* genaamt beschryven, zo volgens zijn eige ontdekking, als het geen hy in andere Auteurs gelezen had. Hy zegt, dat de selve van het noorden tot het zuiden loopen, van de Provincie van *Quito* af; tot aan de Straat van *Magallan*, het welk meer dan duizent Mijlen is, en hy geeft voor, dat het de hoogste Bergen van de Weereld zijn; de selve zijn gemeenlijk 40. Mijlen breed, en tusschen beiden vind men vele Vallijen die bewoont worden. Deze Bergen maaken twee reijen uit, van welke de laagste met Boschagie bezet is, dog de hoogste zijn onvruchtbaar, wegens de ongemeene koude, en Sneeuw die op de selve legt. De aanmerkenwaardigste Dieren op deze Bergen zijn. 1. Een soorte van Varkens *Picarijs* genaamd, die de navel op hun rug hebben, en met groote kudden loopen, over ieder van welke een Leidsman is, en die de Jagers niet zonder gevaar kunnen aandoen; zo lang hy in 't leven is, maar als hy valt, worden de overige onstonds verstrook. 2. Wilde Geiten, welkers haar zo zagt als zijde is, en veel tot sijne Hoeden gebruikt word. 3. Hunne Schaapen *Guanacos* genaamd, die wel na Kamelen gelijken, dog op verre na zo groot niet zijn, maar zodanige sijne Wol hebben, dat die om desselfs zagtheid, en koleur boven zijnde gewaardeert word. Hy voegd daar by, dat de oude *Incas*, of Prinsen twee wegen door deze

136 B E S C H R Y V I N G E van

deze Bergen gemaakt hebben, en indien wy *Herrera* mogen gelooven, zo was een van die van *Cusco* tot *Chili* toe, wel 900. Mijlen ver bevoert, en 25. Voeten breed, en op ieder vier Mijlen stond een schoon gebouw, en op ieder halve Mijl vond men Couriers, om de eene den ander af te lossen, en booschappen van Staat te verrigten. Hy zegt ook, dat altoos op deze Weg zommige Herbergen waren, in welke een Reisiger alierhande ververfching vinden konde; maar de Paden in de Bergen waren zo eng, dat een Muil-Ezel die nauwlijks paſſeren kon. De opgang begint aan den Oever van de zee, maar men heeft drie of vier Dagen werk eer men op den top van deze Bergen komen kan, alwaar de Lugt zo doordringend koud is, dat hy by na niet kon Adem halen, als hy over de ſelve trok, zo dat hy en zijne mede Reisigers ſig geneotſaakt vonden, om ſterker dan gewoonelyk te hijgen, en de neusdoeken voor de monden te houden, om de bittere koude van de Lugt af te keeren. *Herrera* zegt, dat de geene die van *Pern* over de ſelve komen, met ſlaauwtens en brakingen gekweld worden, en *Ovalla* voegt daar by, dat zomtijds ſig dwaalligten op deze Bergen zo hoog in de Lugt vertoonen, dat men ze voor Sterren zoude aanſien, en op andere tijden zijn die zo laag, dat ze de Muil-Ezels verſchrikken, en om hunne ooren en voeten ſwerven. Hy zegt ook, dat men van den Top van deze Bergen wegens de wolken het Land om laag niet ſien kan, hoewel dat de Hemel boven hun hoofd helder en klaar is, en de Zon met een wonderbaarlijke ſchoonheid ſchijnt. Als hy het hoogſte gedeelte van de geene die eigentlijk *Cordillera* genaamd worden overtrok, vond hy geen Sneeuw, niettegenſtaande het in't begin van den Winter was, en op lagere plaatſen lag de ſelve zo hoog, dat de Muil-Ezels nauwlijks konden daar door komen. Hy onderſtelde, dat de Reeden waarom geen Sneeuw op den Top was, deze is, dat de ſelve boven het middelſte gedeelte van de Lugt uitſteekt. Daar zijn 16. *Vulcanen* onder deze Bergen, die zomtijds droevige uitwerkingen doen, de Rotzen kloven, een groote meenigte Vuur uitwerpen, en een geraas maaken, dat wel na Donder gelijkt. Die begeerig is om de beſondere Naamen en Plaatſen van deze *Vulcanen* te weten, lezen onſen Auteur ſelfs. Hy twijfeld niet, of daar zijn veel rijke

rijke Mijnen in deze Bergen, maar de Inboorlingen verbergen de selve voorbedachtelijk, en dooden den geen die zulks ontdekt, waaromme vele ondernemingen der *Spanjaars* van die natuur mislukt zijn. De Inboorlingen zelfs hebben niet nodig om sig van deze Mijnen te bedienen, ter oorfaake, dat zy Levensmiddelen in overvloed hebben, het welk al is, dat zy wenschen, dat zodanige ontdekkingen aan de *Spanjaards* gelegenheid geven zouden, om sig daar van alleen meester te maken, of hen in de Mijnen als Slaven te doen arbeiden. Hy besluit dit Hoofd-stuk met een verhaal, dat zeer rijke Mijnen aan den Voet van deze Bergen aan de zijde van *Cuzo* zijn ontdekt geworden. Deze Bergen van *Cordillera*, kunnen alleen in de Zomer of in't begin van den Winter gebruikt worden. Daar zijn afgruizelijke steilten en diepe Revieren aan de zijde van zeer enge wegen, waar door dikwils de Reisigers met hunne Muilezels om hals koemen. De stroomen ruisen met zodanig geweld, en zo ver beneden de Wegen, dat als men daar na fiet het hoofd begint te duizelen. De opgangen en afgangten zijn zodanig stijl, dat die beſwaarlijk te voet kunnen gebruikt worden, maar de verdrietheid van de Weg word weder verzoet door de ſchoone Waterſervallen, die het Water hier uit de Natuut maakt, als het van de Roizen en Bergen valt; en in zommige Vallijen ſpringt het Water zeer hoog, even eens als uit Fonteynen, die door konſt gemaakt zijn, en dat midden onder welruikende Planten en Bloemen, het welk een van de aangenaamſte geſigten geeft. Alle deze Stroomen en Bronnen zijn zodanig koel, dat iemand niet boven twee of drie teugen op eenmaal uit de ſelve kan drinken, nog zijne handen langer dan een Minuut daar in te houden. Op zommige plaatſen worden ook warme bronnen gevonden; die zeer vele Siekten geneſen, en een groete verw nalaten op de plaatſen door welke zy loopen. Een van de Revieren *Atendora* genaamd, heeft een Brug van een Klip over ſig, die door de Natuur gewrogt is, aan welkers verwulft verſcheide ſtukken ſteen hangen, wel na zout gelijkende, die als Yskegels ſtollen, als het Water van de Rois druip, en alerhande gedaantens en koleuren hebben. Deze Brug is zo breed, dat drie of vier Karren nevens malkanderen over de ſelve kunnen paſſeren. Daar is nog een andere Brug omtrent deze, *Inca* genaamd.

138 B E S C H R Y V I N G E van

naamd; die als zommige zeggen door konst tusſchen twee Rotzen in gemaakt is, maar onze Auteur oordeeld, dat het een werk van de Natuur is: en de ſelve is zodanig hoog boven de Revier, dat hy de Stroom niet konde hooren, die daar zeer ſnel gaat; en niet tegenſtaande de Revier zeer groot is, zo geleek die maar een Beek te zijn, als hy van de Brug na om laag zag, het welk hy niet doen konde, ſonder met ſchrik bevangen te worden.

Hy beſchrijft vervolgens de beſondere Revieren, die van deze Bergen loopen; van welke ik alleen de voornaamſte ſal melden; en niettegenſtaande de meeste niet boven 30. Milen ver loopen, zo konnen egter zommige tot aan hun oorsprong toe met daverhwaſte Schepen bevaaren worden. De eerſte heeft zijn oorsprong in de Grenſen van Peru, omtrent op de Breedte van 25. Graaden Z. en Zoute Revier genaamd, ter oortuake, dat deſſelfs water zodanig zout is, dat het niet kan gedronken worden; en het geen in de ſelve valt, in ſteen verandert. De tweede *Copapo* heeft zijn begin op de Breedte van 26; loopt twintig Milen ver van het Goſton; tot het Weſten; en maakt op de plaats daar ze in de zee valt een Haven en Baay. De derde *Quasco*, begint op de Breedte van 28, en maakt ingefijks een Haven en een Baay. De vierde de Revier van *Coquimbo*, die op de Breedte van 30. zijn oorsprong heeft, maakt ook een ſchoone Baay en Haven, en heeft ſchoone Myrtus en andere Bomen op deſſelfs oever, die ſig zeer aangenaam en vermakelijk vertoonen. De vijfde *Aconcagua*, een groote diepe Revier, beginnende op de Breedte van 33, en loopende door verſcheide Vruchtbaare Vallijen. De zesde *Mapo*, begint omtrent op de Breedte van 33 en een half, en is zo ſnel, dat men geene Bruggen dan den van Kabels over de ſelve heeft konnen ſtaan; en valt met zodanig gedruſ in de zee, dat deſſelfs Wateren een kring maaken, en nog zeer verre kromen onderſcheiden worden. Het is brak, en vermaard, om de ſchoone Forellen, die in het ſelve gevangen worden, en het vlees van de Schipen, die op den oever weiden, heeft een zeer aangenaam ſmak. Daar zijn nog verſcheide andere Revieren, die ſig met deze vereenigen, van welke de eerſte is die van *St. Jago*, anders *Mapocho*; welke ſig in verſcheide Stroomen verdeelt, het Diſtrict van *St. Jago* bewaakt, en zom-

tijds

nijds ook overvloedig: Niet verre van de Stad af, sinkt ze in de grond, en komt weder op de distantie van twee of drie Mijlen in een Bos voor den Dag. De tweede de Rivier *Paangue*, welkers Water ongemeen helder en aangenaam is, en alzo het door Aderen van Metaal vloeit, ook zeer toe de versteering helpt. De selve loopa verscheide Mijlen ver onder de grond, maakt de Vallijen eragbaar, die daar over leggen, en uitstekent schoon Koorn en Melknoten voorebrengen. De oevers van deze Rivier zijn ook met voortreffelijke Boomen versierd. Ten derden de Rivieren *Deceh* *tiue* en *Lampa*, die sig tien of twaalf Mijlen van der selver oorsprong af met mallanderen vereenigen, en hier bekonde Meir van *Cudapuer* uitmaken, het welk zo diep is, dat groote Schepen het selve bevaren konnen; dog niet langer dan twee Mijlen, en de oevers zijn bedekt met Boomen, die het geheele Jaar door groen zijn. Men vindt ook uitstekende schoone Forellen en Spieringen in de selve, die van groot gerief voor de Stad van *St. Jago* zijn. De zevende *Rapel*, is niet minder dan die van *Maypa*, heeft op de Breedte van 34. en een half zijn uitloop in zee, en omfange verscheide andere snelle Stroomen. Het omleggende Land heeft schoone Weiden, om Vee te voeden. De agste *Delova* begint op de Breedte van 34. en komt volkomenlijk met de voorgaande over een. De negende *Maul* een groote Rivier, op de Breedte van 35., welke aan de Jurisdicte van *St. Jago* grenst. De Inboorlingen noemen al het Land, dat tuschen deze Rivieren legt *Promocau*, het welk zo veel te zeggen is, als een plaats om te Danzen, en vermaak te scheppen, en onzen Auteur getuigd, dat het die naam met rechtwaardigheid voert, want hy nooit aangenaamer Land, in welk allehande zoorten van Levensmiddelen groeiden, gezien had. De *Spanjaards* hebben veel edele Landhoeven in deze gewesten. Omtrent de mont van deze Rivier is een Dok om Schepen te bouwen, en een Veer tot gerief van de Passagiers, welke aan den Koning toebehooren. De tiende *Stara*, is driemaal zo groot en diep als *Maul*, en valt op de Breedte van 36. in zee. Op de meeste plaatsen passieeren zy de selve met vloten van Balken, en op sommigen is ze doorwaadbaar. De elfde *Andalien*, een Rivier, die zeer langzaam Stroomt, en met de groote en schoone Baay van *Conception*

gemeenschap heeft, en op de Breedte van 36½ legt. Daar is nog een andere kleine Revier, die door't midden van de Stad van *Conception* loopt, en een weinig boven de selve van een hooge Rots neder valt, en de Inwoonders gelegenheid geeft, om allerhande voortreffelijke Water werken te maken, midden onder de aangename Laurier en Myrtus Boomen, en andere welruikende Planten. De twaafde *Biobio* een vermaarde Revier, die op de Breedte van 37. in zee valt, de grootste van *Chili*, en wel twee of drie Mijlen aan desselfs mont breed is. Onze Auteur zegt, dat het Water door de Goud-Aderen, en *Sartaparilla* velden loopt, waar door het zeer gezond is, en verscheide kwaalen geneest. Deze Revier is de Grens-scheiding, tussehen de *Indiaanen*, die Vrienden van de *Spanjaards* zijn, en de andere die nog met hen in Vyandichap leven, en gedeurig aanvallen. Dit noodsaakt de *Spanjaards* om sterke Garnisoenen in deze plaatsen te houden, daar de Inboorlingen verlaaten sig op hunne Bergen. De Revier stroomt zo zeer in de Winter, dat niemant daar over kan komen, waar door het dan stilstand van Wapenen aan beide zijden is. Dit Volk, zegt *Owale*, heeft de *Spanjaards* meer moeite gemaakt, dan alle andere Inboorlingen van *Amerika*; zo dat zy om het selve in toom te houden genootsaakt zijn, 12. Forten altoos wel met Volk en Kanon voorlien bezet te houden, behalven de Stad van *Conception* en *Chilian*. De dertiende de *Imperial* een vermaakelijke Revier, die omtrent op de Breedte van 39 in zee valt, en dat de selve verscheide andere Rivieren ontfangen heeft, en onder die twee, welke in het vermaarde Meer van *Buren* loopen, alwaar de *Indiaanen*, een onwinbaare Fortres hebben. De veertiende *Tolten*, omtrent 30 Mijlen van de Revier *Imperial* gelegen, is diep genotg voor groote Schepen. De vijftiende, omtrent agt Mijlen verder, is de Revier *Quenale* in welke alleen kleine Barken kunnen gebruikt worden. De zestiende, die van *Valdivia*, aldus genaamd na *Pedro de Valdivia*, een van de Overwinnaars en Gouverneurs van *Chili*, die omtrent de Mont van de selve een Haven en Stad bouwde, en konnen de grote Schepen die uit zee komen, de selve wel drie Mijlen ver op zijlen. Deze Revier loopt Noordelijk, en tegen over de Stad legt het vermakelijke Eyland *Constantine*, met nog twee anderen. De

Re-

Revier is aan beide zijden van het Eyland bevaarbaar, dog aan de zuid-zijde wel het diepste. De zeventiende is die van *Chito*, welke zijn oorsprong heeft uit een Meir aan de voet van de Bergen van *Cardillera*, gelegen, alwaar Baden zijn, die de Melaasheid en andere kwaalen geneeten. Onze Schrijver zegt zo weinig van de Revieren aan de Oost-zijde van *Cardillera* gelegen, dat wy die sullen voort by gaan.

Ovalle geeft een wijdloopig berigt van verscheide aanmerkenswaardige Fonteynen beide heet en koud, die tegen zeer veele Siekten goed zijn; met welke te herhalen, wy ons hier niet sullen ophouden. Hy getuigt ook, dat zy zeer veele Meiren en Baaijen hebben, die groot voordeel aan Eygenars geven, ter oorzaak, dat zy de Visschen in de selve veel lekerder dan in de zee vangen kunnen, en gedeurende de Vallen spijsen aan de Inwoonders, en in een heet Zaizoen overvloed van Zout verschaffen. Hy voegt daar by, dat in de Vally van *Lampen* ligt by *St. Jago* een Kruid groeit, omtrent een voet hoog, het welk wel na zoete *Basil* gelijkt. In de Zomer is het met Korrels van zout als Peerlen bedekt, het welk veel smakelijker is, en beter geur heeft dan eenig ander zout. Ten opsigte van de Vrugtbaarheid van de Kust zegt hy, dat behalven andere Visschen, zeer veele Schilpvischen daar gevonden worden, die veel grooter dan eenige andere van die soort zijn, en 1. Osters, die zeer smakelijk zijn, en ook goede Peerlen hebben. 2. *Choro*, een soort van goede Schilpvischen, die insgelijks Peerlen teelen. 3. *Manegues*, die twee ronde Schelpen hebben, van welke de binnentte zijde wel na Peerlemoer gelijkt. In 't kort, hy zegt, dat de zee zodanige groote meenigte van Schelpvischen, op zommige plaatsen van de Kust opwerpt, dat men met de selve geheele Schepen zoude kunnen bevrachten, en der selver Schelpen hebben zo veelerhande koleuren en gedaantens, dat onze *Europische* Liefhebbers daar van een kurieuse versameling zouden kunnen maaken, daar de *Indiannen* die maar verbranden, om Krijt van te maaken. Daar zijn nog andere soorten van Visschen op deze Kusten, van welke zommige Zee Starren, en andere Aaenen en Zonnen genaamd worden, om dat zy wel na die Planeten, zo als ze gewoonlijk uitgeschilderd worden, gelijken, dewelke

141 B E S C H R Y V I N G E van

elders gemeen dog zo groot niet als hier zijn. Deze Vis tot Poel-der gemaakt, en in Wijn gedronken, is een onsofbaar hulpmiddel voor de Dronkenschap, en word dikwils daari voor gebruikt; ter oorfaake dat zo als onze Auteurs zegd, een afkdeg van Wijn in de geen die de felve drinkt verwekt. Hy voegt daar by, dat Amber in overvloed op de Kust gevonden word, voornamelijk de grize zoort, die de beste is. Zy hebben alle zoorten van Vifchen, die in Europa gemeen zijn, behalven andere, die nergens dan hier alleen gevonden worden.

Hy gaat vervolgens over tot het befchrijven van't Gevogelte, en zegd, dat zy behalven de geenen, die gemeen in Europa zijn, de volgende hebben: 1. *Flamencs*, die grooter dan Kalkoenen zijn, en witte en roode Veeren hebben, met welke de Inboorlingen figh opfchikken, en der felfer Beenren zijn zo lang, dat zy door Meirenen fttaande Wateren wandelen. 2. De Kind Vogel, aldus genaamd, ter oorfaake ds felve wel na een gebakord Kind gelijkt, het welk zijne armen los heeft: zy zijn ook zeer fnakelijk om te eten. 3. *Aipnes*, die zeer hoog om haare Veeren gewaardeerd worden, van welke zy Kuiften maaken, en men zegd, dat voer dezen voor ieder Veer twee Reaalen door de Inwoonders betaald wierden. Dit Gevogelte is zeldzaam. Daar zijn ook andere *Gari-bos* genaamd, welk is Veeren de Soldaten gemeenlijk dragen. 4. *Poyru*, door welkers tekenen de *Indiaanen* voorgeven de dood, Siekte, of andere ongelukken van iemand te konnen voorzeggen; die Veeren van een Scharlaken koleur op de borst hebben, dog de overige zijn bruin. 5. *Pinguedu*, welkers lighaam zo groot als een Amandel is, zy leven van de Bloemen, en blinken als gepolijft Goud met groen gemengd; de Mannetjens zijn van een levendige Orangie koleur, glimten als vuur op het Hoofd, en de Staarten van deze Vogeltes zijn een voet lang, en twee duimen breed. 6. *Condores*, die zo wit als Hermelijnen zijn, en zeer zagt en Warm bont hebben, 't welk tot Handfchoenen gebruikt word. Men heeft ook in dit Land overvloed van Struis-Vogels, en Valken van verfcheide zoorten. *Ovalla* komt vervolgens van hunne Beesten te fpreken, en zegd, dat zy voor dezen geene Koeijen, Paarden, Schaapen, Geiten, Huis-katten, Verkeus, Ezels, Konijnen, nog Hon-

Honden van eenige soort hadden, maar dat die door de *Spanjaards* hier gebragt zijnde, door de Rijkdom en Vruchtbaarheid van 't Land en de Weiden, zo wonderbaarlijk voortteelen, en groeijen, dat een Koe dikwils 150. Ponden meer heeft. *Herrera* zegt, dat als de *Spanjaards* eerst hier kwamen, dat een Paard gemeenlijk voor 1000. Kroonen verkogt wierd, maar daar zy ze tegenwoordig in zodanige groote overvloed hebben, dat jaarlijks veelen naar *Pern* zenden. De aanmerkens waardigste Dieren, die by ons niet gemeen zijn, waren. Hunne Schapen, reets voor heen beschreven, die de gedaante van een Kameel hebben, dog zo groot niet zijn, en door de Inboorlingen voor dezen als zy nog geen *Europeisch* Vee hadden, gebruikt wierden om te ploegen, en te werken: Hunne bovenste Lippen zijn opgescheurt, met welke zy iemand die hen kwelt tpuuwen, en aldaar hun spog valt, veroorzaakt het een soort van scharft. Zy worden door een soort van een room geregeerd, 't welk door haare Ooren gestookt is, en knielen als Kameelen om hunne last op te nemen. 2. Wilde Geiten, die zeer na de bovengeziede Schapen gelijken, maar alle een heldere rode kleur hebben, en zo snel zijn, dat zy de Paarden voor by loopen, en nooit kunnen getemd worden. Zy loopen met groote troupen, en worden door de Honden gejaagd, die ligt eenige Jongen vangen können, welkers Vlees voortreffelijk smaakt. Het Vlees van de Oud nigerookt en gedroogd, word voor het beste van dat soort gehouden. Deze Beesten, en in 't betonder de oudsten, hebben Bezoar-stenen in een zak onder hunne Buik. Onze Auteur verhaald, dat hy een van deze Steenen naar *Italien* gebragt heeft, die 32. Oncen weegde, en zo volmaakt cyrond was, als of een Draaier die gefazoenert had; hy had aan een *Indiaan* die de selve gevonden had, zeventig stukken van Agten daar voor betaald. Hunne voornaamste Boomen behalven die welke in *Europe* gevonden geworden zijn, 1. De Kaneel Boom, aldus genaamd, om dat de Bast na Kaneel gelijkt, welke zo overvloedig te bekomen is, dat zy haare Huizen daar mede bedekken: Zy hebben het geheele Jaar door Bladen, en gelijken wel na Koninglijke *Italiaansche* Lauwrier. 2. De *Guyac* Boom, die in *Cordillera* groeit, en zo hard en taay als Yzer is; van welke zy een *Decollum* maken, 't welk

244 B E S C H R Y V I N G E van

’t welk veelcrhande Siekten geneest. 3. De *Sandal Boom*, die zeer aangenaam ruikt, en een tegengift tegen besmettelijke Siekten is, en daarom door de Priesters gebruikt word, als zé de Kranken gaan besoecken. 4. De *Magney*, welkers Blaaden wonderbaarlijk goed voor Brand zijn, en de Vruchten van de selve gelijken wel na *Mirtus*-Beffen, en smaaken voortreffelijk. De *Queluz*, van welkers Vrucht zy een zeer aangename drank maaken. 5. *Ilugan*, die de *Spanjaards Molde* noemen, en de gedaante en koleur van *Peper* heeft. Het groeit aan een kleine Boom, en men kan daar van een aangename drank maaken, die meest door luiden van aanzien gebruikt word. 6. De *Mirtalla*, die op de Berge groeit, welke op de Breedte van 37 en hooger leggen: *Herrera* zegt, dat desselvs Vrucht een gemeen voetsel voor de Inboorlingen is, en zeer wel na een *Druif* gelijkt, van welken zy een *Wijn* maaken, die alle de andere Vogten overtreft, want de selve heeft een heldere *Goud* koleur, en kan meer *Water* dan eenige andere *Wijn* draagen, vervrolijkt het *Hert*, verhit nooit, maar vermeerderd de *Graagte*. Die *Azijn* die daar van gemaakt word, is ook beter dan die van alle andere soorten. Onze *Autheur* zegt tot een besluit, dat zy ook buiten gewoone schoone *Cypres*, *Cedar* en *Eike Boomen* hebben.

Hy gaat vervolgens tot de Eylanden van *Chili* over. De eerste zijn die van *Juan Fernandes*, die Ik reeds beschreven heb. De tweede zijn de Eylanden van *Chiloé*, welke op de Breedte van 43, leggen, en een *Archipelagus* van 40. Eylanden maaken. Hy zegt, dat de *Natuur* van het *Klimaat* zodanig is, dat het de meest tijd van ’t Jaar regent, zo dat alleen *Mais*, of zodanig ander *Graan*, ’t welk weinig *Zon* van noden heeft, aldaar kan rijp worden. De voornaamste *Spijs* der *Inwoonders* is, *Pape* *Wortel*, die hier veel groóter dan elders valt. Zy hebben uitstekende goede *Schelpvisschen*, schoone *Hoender* en *Verkens*, en ook sommige *Ossen* en *Schapen*. De *Hoofd-stad* van dit Land is die van *Castro*, dewelke op het voornaamste Eyland legt, en door de *Spanjaards* met *Garnizoen* bezet gehouden word: Alhier is *Was* en *Honing* in overvloed, en ook heeft men sommige *Goud* *Mijnen* op de *Kutt*. Hunne voornaamste *Manufactuur* is *Kleding* voor de *Indianen*, en zy

zy hebben groote Bosſchen met Cedar-Bomen van een buiten ge-
woone groote, met welkers hout zy groote Koopmanſchap op
Chili en *Pern* doen. 3. De Eylanden van *Chonos* op de Breedte
van 45, die van weinig gebruik zijn, om dat door de ſterke Re-
gen de grond als verdrinkt. 4. Het ſchoone Eyland, 't welk by
na op de ſelve Breedte als *Pal Parina* en *St. Jago* legt, alwaar een
ſchoone Haven voor Schepen is, in welke men op 20 of 30. Voet-
ten Water ankeren kan. De *Spanjaards* zeggen, dat het een voor-
treffelijk Eyland is, overvloed van Broomen, wilde Verkenen, en
ander Wild, als ook voortreffelijk Water heeft, en dat Viſſchen
in groote menigte op de Kuſt te bekoomen zijn. 5. Het Eyland
van *Alecha*, op het welke de *Hollunders* onder *Spilberg* zeer edel-
moedig door de Inboorlingen ontfangen wierden, die hen Schapen
en andere Levensmiddelen in overvloed voor Stoffen, Bijlen, &c.
gaven. De Noordzijde van het ſelve is vlak en laag, maar de
Zuidzijde Klipagtig. 6. Het Eyland van *St. Maria*, leggende
23. Mijlen Z. W. van de Stad van *Conception*, en 3. van *Arauco*.
Het is zeer Vrugbaar en getempert, legt omtrent op de Breedte
van 37. en is tamelijk Volkrijk. 7. De Eylanden van *Pedro de*
Sarmiento, aldus na hem genaamd, ter oorſaake, dat hy die ont-
dekt heeft, als hy den Heer *François Drake* vervolgde. De ſelve
zijn 80. in getal. En leggen omſtrent op de Breedte van 50. Zoodat
wy onderſielden, dat het de ſelfde zijn, die tegenwoordig de Ey-
landen van *Nieuw-York* genaamd worden, welke een weinig Noor-
delyk van de Straat van *Magellan* leggen.

Ten laaſten komt onze Authcur aan *Cup*, het derde Kwartier van
Chili, 't welk aan de andere zijde van *Cordillera* Ooftwaard legt.
Het is in verſcheide Provintien verdeeld, en by na zo getempert
als *Chili*. De Zomer is ongemoen heet, en de Inwoners zijn zo
zeer met Weegluizen en ander Ongediertens gekweld, dat zy bu-
ten in hunne Tuinen en Plaaten leggen. Zy hebben ook de-
wils Donder en Blikſem, en zijn geweldig met venynige dieren
geplaagd: Dit ſijn de gebreken van het Land, om welke te
vergoeden, de Grond op veelte plaaten die van *Chili* in Vrugbaar-
heid overtreft, want de Oogſte is rijker, de vrugten zijn grooter
en van een bett ſmaak, het welk men aan de groote Hite at-
tribueert.

toefchryvene Zy hebben Koorn, Wijn, Vlees, en alle Vruchten van *Europa*, zo Kruiden als Wortelen, in overvloed, als ook grote Planten van Olijf en Amandel Boomen. De koude is in de Winter zo streng niet als te *Chili*, en de Lugt veel helderder, zo dat het Zäizoen dan zeer getemperd is: Zy hebben ook een groot menigte van uittekende groote en schoone Forellen, en andere Rivier Visschen. Hunne besondere Gewaassen zijn, *Algaroba*, van't welk zy Brood maaken, dat zo zout is, dat geene Vreemdelingen het kunnen eeten. Zy voorzien *Tucuman* en *Paraguay* met Vijgen, Granaat Appelen, gedroogde Perzikken en Rozijnen, als ook met uittekende Wijn en Olij. *Ovalla* zegt, dat in zijn tijd zeer rijke Goud en Silver Mijnen aldaar ontdekt wierden, die men voor beter dan die van *Potosi* hield, en in't kort, dat het alle levens noodzakelijkheden, in een veel grooter overvloed dan eenig ander Land had, en in't algemeen zeer gezond was. De Provincie van *Tucuman* en *Paraguay*, die aan dit Land grenzen, zo reeds door my beschreven, en daarom sal ik de selve hier ter plaatse niet aanroeren.

DER TIENDE HOOFD-DEEL.

Gedrag van de Geestelijken, tegens de Indiaanen van Mexico.

Zy zijn ook zeer nauwkeurig in het vieren van alle de Heilige dagen van de goede weeke, de Geestelijke maaken, als dan *Repositoria* die zy hagt en dag bewaaren en bewaaken, voor de selve setten zy Krucifixen met twee bekkens, aan ider zijde een, op dat een jegelijk in de selve de enkele en dubbelde Reaalen zoude werpen, zy kruipen op haare knijen na de selve, met haare bloote vossen, kussende de handen, voeten en de zijde van het Krucifix. Men doet ook een Collecte door het geheele Dorp tot verval van de

de Was. kertzen, die. gheheel. die. weeke, voor. het. *Repeſtorium*, branden, en om de ſelve daar. uit. te. betaalen.

In. alle. de. Kerken. is. ook. een. Buſſe, van. dewelke. de. Parochiaan. de. Sleutel. heeft, in. de. ſelve. werd. geſtoken. het. geene. een. ider. ge. ven. wil, om. te. doen. bidden, voor. de. zielen, welke. in. het. Vaa. gen. vyer. zijn; zodanig. dat. de. Priesters, als. hy. geld. van. noden. heeft, het. ſelve. altoos. in. de. Buſſe. vind, en. door. dien. ik. dikmaalen. die. Buſſen. hebben. doen. openen, zo. kan. ik. zeggen, dat. ik. in. de. ſelve. altoos. veel. enkele. Reaalen. hebbe. gevonden, ja. ook. ſtukken. van. vier. en. agt. Reaalen.

Door. dient. ook. de. verſtoorene. dingen, welke. op. de. groote. ofte. kleine. wegen. gevonden. werden, iemand. tot. haar. eygenaar. moeten. hebben, wanneer. men. niet. weet. wie. den. rechten. Meester. daar. van. is, zo. heeft. men. haar. geleerd. dat. die. ſaaken. aan. de. zielen. der. ver. ſtoorene. behooren, hier. om. is. het, dat. de. Indianen, of. door. idel. heid, of. wel. om. dat. de. Priester. een. goed. gevoel. van. haar. ſaf. hebben, indien. het. gebeurt. dat. zy. iets. vinden, het. ſelye. veel. een. aan. den. ſelven. zullen. geven, ofte. in. de. Buſſe. ſteeken, voor. de. zielen. van. de. aſgeſtoorene, dan. wel. de. Spanjaarden, welke, zo. zy. een. verlooren. buidel. komen. te. vinden, de. ſelve. zeer. wel. voor. haar. weten. te. bewaren, ſelfs. al. kennen. zy. den. eygenaar.

Daar. was. ſeeker. Indian, welke. een. Patecon. ofte. ſtuk. van. Ag. ten. op. den. grooten. weg. hadde. gevonden, en. zijnde. enige. tijd. daar. na. te. Biegie. gekomen, gaf. hy. my. dat. ſtuk, met. eenen. zeg. gende, dat. hy. het. ſelve. niet. zoude. derven. behouden, uit. vrees. dat. de. zielen. der. overledenen, voor. hem. zouden. verſchijnen, en. hem. het. ſelve. af. vorderen.

Op. aller. zielen. dag. doen. zy. ook. zeer. groote. Offerhanden, in. gold, *Maik*, Pluim. gedierte, Eyeren. en. diergelijke. dingen, wel. ke. alle. ten. profijte. des. Priesters. komen.

Daar. was. te. *Perapa* een. Religieus, welke, om. dit. te. bewijzen, my. zeide, dat. hy. op. ſeekeren. dag. van. Alle. de. zielen, hondert. Reaalen. in. geld, twee. hondert. ſtuks. Pluim. gedierte, zes. Kal. koerien, agt. midden. *Maik*, drie. hondert. Eyeren, zeshien. hondert. Amandelen. van. *Cadab*, agt. *Palmits*, en. meer. dan. hondert. Was. kertzen. hadde. ontſangen, Zonder. enige. Bronnen. en. andere.

148 B E S C H R Y V I N G E van

kleinigheden te reekenen, het welke al te zamen wot hondert guldens, volgens den gewoonlyken prijs des lands, behiep.

Zy vierten den Kersdag ook met zeer groote devotie, zo wel als de andere Feest-dagen die daar op volgen; een weinig tijd voor de selve maaken zy in de Kerke, aan den eenen ofte den anderen hoek, een kleine hute, met stroy gedekt, op de wijze van een Stal, de selve noemen zy *Balchem*; daar boven staat een Sterre met een staart, welke eyndigt op de plaatz in dewelke de drie Wijzen staan, die uit het Oosten waren gekomen, in deze Stalle zetten zy een Kribbe met een klein Kind van geschildert en verguld hout gemaakt, dar daar binnen in gelegd werd, het selve verbeeld den nieuw-geboren JESUS, hier by liet men de Maget Maria aan de eene zijde, en St. Joseph aan de andere, hebben de eene een Ezel, en de andere een Oile by zig, en op deze wijze gaan die geens die de Wijzen verbeelden, op haare knien leggen vlak voor de hute, offerende aldaar Goud, Myrre en Wierook; de Herders komen mede met haare gaven te voorschijn, de een gevende een Geijren, een Lam of Melk, en de andere Kams, Roter ofte Vrugten.

Men liet daar de Weiden ook afgebeeld, met Kudden van Schapen en Geiten, en songams de hute, welke voor de Stal speeld, liet men de beelden van veele Engelen met Vioelen, Fluiten en Harpen in haare handen, het selve tokt een oneyndig gesel van Indiaanen in de Kerke, hebbende haar vermaak in het sien van deze reprezentation, door dien zy met haar plomp en bot verstand over een komen, het welke de verborgenheden niet dan door de zinnen kan begripen.

Dog even als er niet een Indiaan in het Dorp is, die deze reprezentatie van *Balchem* niet komt bekijken, zo is er ook niet een die geen geschenken, het zy in geld, het zy in andere dingen, mede brengt.

De Priesters hebben nog deze list uitgevonden, dat zy, om de devotie der Indiaanen te doen aanwasselen, en om haare mildaadigheid, in het geven van Offerhanden, door het voorbeeld der Heiligen, te doen vermeerderen, haar geleerd hebben, alle de Beelden van haare Heiligen in Processie te doen omdragen, gedurende

de de Heilige dagen van Kers tijd af, tot aan drie Koningen toe, werdende die alle na deze representatie van *Bethlehem* gebragt, om aldaar mede haare Offerhanden te brengen; sulks geschiet na het getal van de Beelden die in de Kerke zijn, nemende zy den eenen dag vier, den anderen vijf en zo voort op ordre, tot dat zy'er alle voor drie Koningen dag konnen komen om haare Offerhanden, het zy dan in geld, ofte wel in andere dingen, te doen.

Die geene, welken het Beeld van den Heilig toekomt, treed voor aan, zeer aardighijk gekleed, en met alle die geene, welke van zijne Famillie zijn, verzeld, zo'er geen Gebroederschap van dezen Heilig is, tot de Kribbe genadert zijnde, gaat hy voor de selve op zijne knien leggen, en zijnde daar na opgestaan, neemt hy de Heilig de Offerhande af, en latende die voor de Kribbe leggen, en met zijn geselschap weder na Huis toe keerende.

Zo'er een Gebroederschap van dezen Heilig is, zo zijn het de Bedellen ofte de voornaamste van het selve welke deze plegtelykheid konnen doen, en met eens deze Offerhanden presenteren.

Dag op den dag van de drie Koningen, komen de *Alcaldes* namens de Officiers van de Justitie mede haaren pligt en homagie afleggen, brengende haare geschenken op het exempel van de Heiligen en van de drie Koningen, door dien zy de magt en autoriteit des Konings representeren.

Gedurende alle deze dagen siet men ook in het Dorp een dans van Herders, welke op Kers-avond voor die gemaakte *Bethlehem*, eerst komen dansen, Offerende een Schaap, onder haar allen.

Nog zijn'er andere dansen, van Persoonen, welke als Engelen gekleed zijn, hebbende zy groote vleugelen op den rugge, en die dient niet weinig om het Volk in de Kerken te trekken, om alle deze dingen te sien.

Den dag van de Purificatie Mariae ofte van Vrouwen Ligt-misse, werd mede met veele plegtelykheden gevierd, want men draagt als dan in Processie het Beeld van de Mager Maria tot aan het Altaar, en aldaar Offert zy aan handen van den Priester Was-keerzen, en Duiven ofte Tortel-Duiven.

Het geheele Dorp is gehouden haar exempel na te volgen, en een jegelyk komt ook Was-keerzen brengen, om die te doen zegenen,

150 B E S C H R Y V I N G E van enz:

genen, dog van vier à vijf stuks die zy geven, krijgen zy'er maas een wederom, welke gezegent is, de andere blijven voor den Priester, de Indiaanen komen hem de selve daar na afkopen, en geven daar veel meer voor dan voor de andere, om, dat zy gezegent zijn.

Op den dag van Pinxteren stelt men weder een andere vertooninge in de Kerke aan, want terwyljen men een Loof-zang ter eerren van den **HEILIGEN GEEST** zingt, zo plaatst sig de Priester voor het groote Altaar, hebbende het aangesigte na het Volk gekeert, men laat als dan op zijn hoofd een Duive, welke met verscheidene bloemen vergierd is, nederdaalen, en zy werpen, door eenige, expres daar toe gemaakte gaaten, een half uure lang gedurende, niet dan bloemen op zijn hoofd, om also te reprezenteeren de gaven van den Heiligen Geest in zijn Persoon, en de Indiaanen, om dit exempel na te volgen, geven hem mede geschenken.

Dog de Spanjaarden en hebben niet alleen deze Ceremonien en vertooningen aan de Indiaanen geleerd, maar daar toe nog haare manieren van disciplineren ofte geestelen in de goede werke, en hier in volgen zy haer niet alleen na, maar zelfs overtreffen zy'er ten hoogsten, in de gestrengheid met dewelke de Mannen en de Vrouwen sig selven kastijden.

Ik hebbe dikmaalen gezien dat zommige niet alleen van haar selven vielen, maar selve dat zy in de Kerke stierven, door dien zy sig selve te hart geestelden; ook zijn de Priesters, als dit voor vald, daar mede niet zeer verleege, door dien zy verseekert zijn, dat haar Bloed-vrienden, een Missie voor haar zullen doen zeggen, welke haar op het minste drie à vier Rijks-daalders, boven de andere Offerhanden, waardig is.

E Y N D E.

